

SPRAWOZDANIE

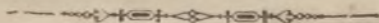
Dyrekcji

c. k. wyższego gimnazjum

W KOŁOMYI

za rok szkolny

1900.

TREŚĆ:

Michał Siwak : Karnkowskiego Exorbitancye i naprawa Koła Poselskiego.
z roku 1596.

Z. Dembitzer : De ratione, quam Andreas Cricius in actione mutua expri-
menda secutus sit

Część urzędowa

W KOŁOMYI 1900.

Nakładem funduszu szkolnego.

Z drukarni i litografii A. J. Miziewicza w Kołomyi.

homo
II
1900

Biblioteka Jagiellońska

1003122805

Stary sarkofag
Programy szkolne

Wśród pism i broszur politycznych, jakie się pojawiły w ostatnim dziesiątku lat XVI. w., do najważniejszych należy krótkie ale nader treściwe dziełko Stanisława Karnkowskiego, arcybiskupa gnieźnieńskiego, p. t. Exorbitancye i naprawa koła poselskiego.¹⁾

Samo nazwisko autora, będącego najwybitniejszą osobistością wśród społecznego duchowieństwa polskiego²⁾ i powołanego jak nikt inny do zabrania głosu w sprawie naprawy sposobu sejmowania, zachęciło do bliższego zapoznania się z powyżej zacytowanym pisemkiem. Owocem tego dokładniejszego zaznajomienia się z Exorbitancyami jest niniejsza rozprawka.

Obszerniejszego rozbioru dziełko to dotychczas się nie doczekało. Krótką wzmiankę czyni o niem Wiszniewski w swojej Historyi literatury polskiej,³⁾ omawia je również i ocenia August Sokołowski w studyum historycznem: Przed rokoszem.⁴⁾ Tarnowski w Pisarzach politycznych XVI. wieku⁵⁾ nie wiele mu poświęca miejsca, stawiając je znacznie niżej od społecznych dzieł Grabowskiego i Warszewickiego — a X. Korytkowski w obszernym życiorysie arcybiskupa⁶⁾ wspomina o niem w jednym zdaniu zaledwie.

A przecież zasługuje ono na uwagę chociażby ze względu, że pierwsze porusza myśl naprawy sposobu sejmowania. Gra-

1) Exorbitancye i naprawa Koła Poselskiego przez X. Stanisława Karnkowskiego, Arcybiskupa Gnieźnieńskiego, Prymasa Koronnego. Poznań 1596. Przedrukowane w Turowskiego Bibliotece polskiej. Kraków 1859.

2) Zakrzewski, Po ucieczce Henryka. st. 35 i 36. Morawski, Andrzej Patrycy Nidecki. st. 248. X. Korytkowski. Arcybiskupi gnieźnieńscy. T. III. st. 531—540.

3) Wiszniewski, Historya literatury polskiej. T. IX. st. 346.

4) Rozprawy i sprawozdania z posiedzeń wydziału histor.-filoz. T. XV st. 117.

5) Tarnowski. Pisarze polityczni XVI. wieku. T. II. st. 69.

6) X. Korytkowski. Arcybiskupi gnieźnieńscy, prymasowie i metropolici polscy. Poznań 1869, T. III. st. 419—540. Wzmianka o Exorbitancyach znajduje się na st. 539.

bowskiego *Zwierciadło Rzpltej polskiej* wyszło dwa lata później, Warszawickiego *De Optimo Statu Libertatis* również dopiero w 1598. roku.

Szujski, charakteryzując epokę, jaką rozpoczyna trzecia elekcya, mówi, że jej hasłem już nie *exekucya*, ale *spisywanie exorbitancyj* t. j. tego, co z granic ustaw wykroczyło.¹⁾ Dziełko Karnkowskiego możemy uważać za pierwsze w tym długim szeregu, który kończy się dopiero w drugiej połowie wieku XVIII.

Co skłoniło Karnkowskiego do napisania *Exorbitancyj*? jaka jest treść dziełka i jego wartość literacka? jakie wreszcie miejsce zajmuje ono wśród licznych pism politycznych z końca XVI. wieku? — oto pytania, na które pragnąłbym odpowiedzieć.

¹⁾ Kilka słów wstępnych do wydania *dyaryuszów sejmowych* z lat 1548, 1553, 1570. *Scriptores* T. I. 1872. XV.

I.

Exorbitancje wywołały dwie przyczyny:

a) sprawa ligi tureckiej,

b) potrzeba uporządkowania sposobu obrad sejmowych.

Mówi o tem sam autor, kreśląc obraz stosunków, jakie panowały w Polsce z końcem roku 1595. i na początku 1596. Oto jego słowa:

„Rzeczpospolita nasza jest teraz jako okręt na morzu, na który biją wielkie nawałności morskie. Biją Turcy, Tatarzy, Siedmiogrodzanie, Rakuszanie, Niemcy, Moskwiciń też haereditarius hostis regni wojsko zbiera... A Niemcy między sobą niezgodni i z inszemi narody niestworni, pod płaszczem przyjaźni i życzności starają się o ligę; a ono kto ostrze w rzecz samę wejrzy, dla tego, aby moem belli turcici na nas obalili“.

Cóż więc czynić należy wobec tego, zapytuje autor i odpowiada: „Nadewszystko o to się starać abyśmy w rzecę swą wprawili obyczaj i porządek odpraw sejmowych, to jest, abyśmy in consiliis capiendis de repub. porządni byli, na czem salus reipub. należy“.

Sprawa ligi tureckiej zajmowała podówczas umysły wszystkich. Karnkowski był w obozie jej przeciwników. Dowodzi tego jego zachowanie się po wyjeździe Zygmunta III. do Szwecyi, dowodzi bezimiennie wydane pismo pod tytułem: *Deliberacya o spółku i związku korony polskiej z pany chrześcijańskimi przeciwko Turkowi*,¹⁾ dowodzą wreszcie *Exorbitancje*.

Na stosunek Polski do Turcyi dwa były u nas zapatrywania — wyrazem ich *Warszewickiego Turcicae quatuordecim*

¹⁾ Dziełko to, którego pełny tytuł brzmi: *Deliberacya o spółku i związku korony polskiej z pany chrześcijańskimi przeciwko Turkowi*. Przydane są poselstwa i responsa sławnego króla Zygmunta pierwszego. Cel, do którego te pisma zmierzają, ten jest: *Festina lente*, wyszło w roku 1595. bez miejsca druku. Przedrukowane w Turowskiego Bibliotece polskiej. Kraków 1858. Mówi o niem X. Korytkowski w *życiorysie Karnkowskiego* 495.

i Karnkowskiego Deliberacya. Zwolennicy polityki austryackiej parli do ligi za wszelką cenę a wśród nich znajdował się i sam król, któremu Warszawicki swoje Tureyki dedykował. Głównym przeciwnikiem ligi był Zamojski, nie ufający austryackiej polityce i obawiający się, by cały ciężar wojny nie spadł na Polskę. Z nim razem idzie Karnkowski, od roku 1592. w zgodzie pozostający z potężnym kanclerzem, Karnkowsli, którego wstręt ku Habsburgom był powszechnie znany.¹⁾ Obawa, aby owa moles belli turcici na Polskę nie spadła, przebija się w obu cytowanych pisemkach prymasa.²⁾

Że istotnie Exorbitancye wywołała sprawa ligi, dowodzi następujący z nich ustęp:

„Po sejmie przeszłym krakowskim było tempus periculosissimum. Bo ani pokoju pewniśmy byli, ani wojny, bośmy się nie gotowali. Aż Pan Bóg wejrzeć raczył, że już oto, za wielkiem szczęściem a pilnem staraniem króla j. m. a za sprawą pana hetmana koronnego, ex hoc procelloso mari stanęliśmy na brzegu, i już teraz widzimy, do jakiego końca sprawy rzeczyposp. prowadzić mamy. Tatarzyn o pokój przez swego posła prosi. Turek non est alienus a foedere, chocia od Niżowych Kozaków obrażon. Goniec posłan Niżowe Kozaki w rząd i posłuszeństwo wprawić. Ziemia wołoska u nas w ręku. Quid restat? jedno to publico omnium ordinum consensu na sejmie utwierdzić“.

By zrozumieć całą wartość powyższego ustępu dla naszego dowodzenia, pamiętać należy, w jakim celu zwoływano sejm w roku 1596. i jakie wypadki poprzedziły obrady nad ligą w Warszawie.

Wspomniałem o zachowaniu się Karnkowskiego wobec propozycji austryackich po wyjeździe Zygmunta III. do Szwecyi. Przybył podówczas z listami Rudolfa II. do Zamojskiego i Karnkowskiego poseł cesarski Vacker. W listach tych prosił Rudolf o pomoc przeciw Turkom, którzy na nowo wszczęli wojnę w roku 1592. i o wzbronienie Tatarom przejścia przez

¹⁾ Zakrzewski. Po ucieczce Henryka. Kraków 1878. 294.

²⁾ Exorbitancye st. 20. Deliberacya 42.

ziemie polskie, gdyby ci starali się przedrzeć się na Węgry. Karnkowski zwołuje w kwietniu 1594. senatorów na naradę do ^{oryg.} Warszawy.¹⁾ Tu zapadła uchwała, by na pierwszą prośbę cesarską odmownie odpowiedzieć, drugą zaś uwzględnić.

Zamojski postanowił przeciąć drogę Tatarom, dążącym przez Pokucie do Węgier. Zajął silne stanowisko na trakcie, prowadzącym z Sambora do Węgier. Tatarzy jednak drogą na Stryj tak szybko Karpaty przebyli, że jazda kwarcianna doścignąć ich nie mogła.²⁾

Wskutek połączenia się armii tureckiej z Tatarami stało się położenie wojsk cesarskich coraz rozpaczliwsze. Pomoc i to jak najszybsza była konieczną. Na wszystkie strony szły poselstwa, by ligę do skutku doprowadzić. Stolica apostolska gorliwie popiera myśl ligi a dyplomacya austriacka pozyskuje dla niej siedmiogrodzkiego księcia Zygmunta Batorego. Rozległe i śmiałe plany snuje władca Siedmiogrodu. Multany i Wołoszczyna mają wejść w skład jego państwa w najbliższej przyszłości. Rozwan, wysłany przez niego do Wołoch, pozbawia przy pomocy Kozaków dawnego hospodara tronu i sam go zajmuje. Dzieje się to wszystko z początkiem roku 1595. Właśnie w tym czasie odbywa się sejm, zwołany na dzień 6. lutego w tym celu „aby zgromadzone stany przychyliły się do żądania papieża i wszystkich panów chrześcijańskich, wzywających je do wspólnej przeciw Turkom wojny“.³⁾

Posłowie cesarscy, biskup ołmuniecki Pawłowski i Wacław Berka przybyli już pod koniec sejmu, który kończył się 21. marca.⁴⁾ Rokowania spęły na niczem, ponieważ Polacy, obawiając się, by cały ciężar wojny tureckiej na nich nie spadł, chcieli mieć zapewnienie, że do ligi przystąpi król hiszpański i księżęta Rzeszy, a posłowie cesarscy „niedostatecznie umocowani byli i pełniejszego umocowania w tak krótkim czasie,

¹⁾ X. Korytkowski 492.

²⁾ Kronika Pawła Piaseckiego. Kraków 1870. 124.

³⁾ Piasecki. Kronika 125.

⁴⁾ Ks. Jana Wielewickiego S. J. Dziennik spraw domu zakonnego OO, Jezuitów u św. Barbary w Krakowie. Scriptorum T. VII. 201.

jaki pozostawał do rozwiązania sejmu, otrzymać od cesarza nie mogli¹⁾)

Na wszelki jednak przypadek uchwalono pobory i poczęto czynić zaciągi.

Sprawę ligi odłożono do sejmu nadzwyczajnego, który miał się odbyć w Warszawie w roku następnym i to w tym jedynie przedmiocie. „Namówiona jest komisya pewna, pewnym Komisarzom *authoritate* tego sejmu zlecona, jako jest o tem osobny skrypt za zgodą obojga narodu²⁾) Do komisyi tej weszli przedstawiciele senatu i koła poselskiego.³⁾) Miała ona ułożyć projekt związku i przedłożyć go sejmowi.

Wyznaczenie przez sejm delegatów było głównie zasługą Zamojskiego,⁴⁾) który w tym czasie nie był lidze w zasadzie przeciwny, ale wyobrażał ją sobie inaczej niż cesarz i jego poselstwo. Zamojskiemu chodziło głównie o wyprawę tatarską i o „uprzątnięcie“ kozaków niżowych.

W każdym razie sprawa ligi stała teraz dobrze — rzeczą cesarza było zwrot ten wyzyskać i korzystnymi warunkami przymierza Polskę do ligi pociągnąć. Tego jednak nie uczynił. Ks. Sas w cytowanej powyżej rozprawie przypisuje to nieufności cesarza ku Polakom, którzy mogli Mołdawią i Wołoszczyznę dla siebie zagarnąć.

Obojętność i lekceważenie, z jakim cesarz przyjął wiadomość o wyznaczeniu przez sejm deputatów i dalsze jego zachowanie się oburzyły wszystkich. Arcyksiążę Maksymilian, upierający się ciągle przy tytule królewskim i lekceważący warunki ugody będzińskiej, otrzymał dowództwo nad armią w górnych Węgrzech.⁵⁾) To zwiększyło jeszcze powszechne już oburzenie w kraju. Obawiano się, że na wypadek jakiego zamętu w Polsce, arcyksiążę z łatwością mógłby opanować Kraków.

¹⁾ Piasecki. Kronika 125.

²⁾ Vol. leg. T. II. 1425.

³⁾ Wielewicki 200.

⁴⁾ Ks. I. Sas T. J. Układy o ligę przeciw Turkom za Zygmunta III. 196. Przegląd powszechny. Sierpień 1899.

⁵⁾ X. Sas. Układy o ligę 198.

W tym czasie pojawia się bezimiennie wydana broszura Karnkowskiego p. t. *Deliberacya o spółku i związku korony polskiej z pany chrześcijańskimi przeciwko Turkom*. Gorliwy stronnik cesarza. Warszewicki wydaje równocześnie swoje *Tureyki*¹⁾.

Dlaczego wydał Karnkowski swoje piśmko bezimiennie? Sądzę, że główną przyczyną była ta okoliczność, iż jako duchowny nie chciał zbyt narażać się Stolicy apostolskiej, która, jak wiemy, wszelkimi siłami o ligę się starała. Że on jednak jest autorem *Deliberacyi*, nie ulega najmniejszej wątpliwości.²⁾ Treść, układ, styl świadczą o tem jak najwymowniej a potwierdza jego autorstwo dyaryusz Skargi,³⁾ z którego dowiadujemy się, że „*unus ex praecipuis Senatoribus*“ jest autorem tej części dziełka, która nosi napis: *Sunma abo Kompendium Deliberacyi, która vertitur in ea quaestione: Utrum socia arma capienda sint regno Poloniae cum christianis principibus adversus Turcarum imp. nec ne? Ac de modo ineunde ligae*. Tym senatorem, wspomnianym przez Skargę, mógł być tylko Karnkowski.

W *Deliberacyi* występuje prymas jako jawny przeciwnik ligi. Przytacza wprawdzie kilka dowodów za ligą, ale to więcej

¹⁾ Wierzbowski. Krzysztof Warszewicki. Warszawa, 1887. 189. przyp. 1. Było to wydanie drugie, powiększone.

²⁾ W cytowanym już na wstępie dziele X. Korytkowskiego czytamy na st. 495, że Karnkowski ogłosił w roku 1595. broszurę pod napisem *Festina lente*, w której występuje przeciwko lidze — a X. Sas w *Układach o ligę* (Przegląd powszechny z sierpnia 1899. st. 200) mówi w przyp. 3. „Zdaje się, że jest to „*Deliberacya o spółku... z pany chrześcijańskimi przeciwko Turkowi*“, którą wydał Turowski, bo za motyw jej służy: *Festina lente*“. Dla mnie nie ulega wątpliwości, że autorem *Deliberacyi* był Karnkowski.

³⁾ Wielewicki 216. mówi wyraźnie, że wiadomość o sejmie z roku 1596. i o pertraktacjach komisarzy, przez sejm krakowski wyznaczonych, z pełnomocnikami cesarskimi czerpie z dyaryusza Skargi: „*Adnotat in suo diario Petrus Skarga*“ etc. Skarga więc mówi, że autorem owej *Deliberacyi* jest jeden z komisarzy. Skład komisji znany, wiemy, że Karnkowski do niej należał, a znając jego styl, łatwo wywnioskujemy, że on jest owym senatorem. Skarga przytacza dosłownie wyjątek z broszury (Wielewicki 218 – 221) a raczej ją tłumaczy. Pamiętać należy, że Skargę łączyły z Karnkowskim bardzo serdeczne stosunki, (Rychlicki. Piotr Skarga i jego wiek. 286) broszurkę więc ową mógł otrzymać od autora, któremu pierwszą swoją pracę: *O jedności kościoła* z pięknym bardzo listem posłał był w roku 1577.

dla zachowania pozorów, bo dowody przeciw lidze są i liczniejsze i więcej do przekonania trafiające. Ostateczny wniosek brzmi: *In rebus dubiis tutissimum consilium st cunctari*¹⁾).

Sprawa ligi była na drodze jak najgorszej. Wypadki, jakie zaszły po sejmie krakowskim z roku 1595., nie przyczyniły się do ułatwienia układów.

Sejm ten, jak wspomniałem, chociaż bez stanowczej uchwały się rozszedł, zezwolił jednak na pobory i zaciągi nowe. Zaciągi te przeznaczono na to, by stłumiły ruch, wszczynający się wśród Kozaków i by Tatarów do Węgier nie dopuściły.

Kozacy, namówieni przez agentów cesarskich, wtargnęli pod dowództwem Łobody w ziemie tureckie a zmuszeni przez hetmana polnego Stanisława Żółkiewskiego do odwrotu, do nowej gotowali się wyprawy. Dwór cesarski dokładał wszelkich starań, by Polskę przez Kozaków w wojnę z Turcją zawikłać, słał więc agentów do nich i posłuch zyskiwał, a „daniem chorągwie swej, i przez praktyki swe ma ich partem przeciwko nam“, jak skarżył się Karnkowski w swoich *Exorbitancyach*.²⁾

Sprawa więc tatarska, kozacka a i siedmiogrodzko-wołoska ściągnęły hetmana Zamojskiego na wschodnie kresy.

Na zajęcie Wołoszczyzny przez Siedmiogród nie mogła Polska pod żadnym warunkiem pozwolić. Karnkowski nazywa ją „ścianą jaką taką od Turka“ — była ona czemś więcej dla Polski.

Wyborna sposobność nadarza się do odzyskania tej ziemi, kiedy ku Wołoszczyźnie nadeśli Tatarzy i Turcy, dążąc ku Węgrom. Rozwan, osadzony na gospodarstwie przez Zygmunta Batorego, prosi Zamojskiego o pomoc, a nie uzyskawszy jej, ucieka do Węgier. Zamojski w lot chwytą sposobność i gospodarstwo oddaje Jeremiemu Mohyle, który w ręce hetmana przysięgę lenniczą składa.

¹⁾ Deliberacya 42.

²⁾ Exorbitancye 20. Nie były to czcze pogłoski tylko — wiemy, że w początkach roku 1594. posłował do Kozaków niejaki Chłopicki, wysłany przez cesarza, który na Niż nietylko chorągiew cesarską ale i srebrne trąbki dla Kozaków wozził. (Tagebuch des Erik Lassota von Steblau. Halle 1866. st. 216. cyt. w ks. Sasa Układach st. 61.)

Za jednym zamachem, jak mówi Piasecki¹⁾, odnosi jednak Zamojski zwycięstwo nad armią turecko-tatarską pod Cecorą i zmusza chana do zawarcia prowizorycznego, bardzo dla Polski korzystnego układu. Dnia 17. listopada 1595. przybył do Krakowa poseł chana tatarskiego „cum iis conditionibus, quae erant in castris conclusae“²⁾).

Wiadomość o pokoju zaniepokoiła cesarza i papieża. Klemens VIII. pisze w listopadzie 1595. list pełen wyrzutów i żalu do Zygmunta III. „Nigdyśmy się nie spodziewali, a nawet tego przypuścić nie możemy, ażebyś na korzyść Turków wydawał wojnę chrześcijańskim książętom“³⁾. Staje papież w obronie księcia siedmiogrodzkiego — ale w gruncierzeczy chodzi mu o ligę.

A tymczasem na wschodnich kresach nowe niebezpieczeństwa. Rozwan, który tak haniebnie uciekł z Wołoszczyzny, postanawia ją napowrót odzyskać. Pokonany przez Potockiego i wzięty do niewoli, ginie wbity na pal. Działo się to w połowie grudnia roku 1595⁴⁾.

Równocześnie Kozacy, rozzuchwaleni powodzeniem i ufni, w pomoc cesarza, płądrowali Wołyń, Białą Ruś i Litwę⁵⁾. Zgnieciono bunt dopiero w kwietniu roku 1596., w czasie kiedy sejm w Warszawie się odbywał.

Sejm ten zwołany na dzień 26. marca trwał do 8. maja⁶⁾, a był, jak wiemy, przeznaczony wyłącznie do traktowania spraw ligi. Otóż w tym czasie pojawia się pismo Karnkowskiego. Tuż przed sejmem, jak postaramy się wykazać, i to nie tylko dlatego, „by obyczaj i porządek odpraw sejmowych w rezę swą wprawić“, ale i dlatego również, by posłom na sejm się

¹⁾ Kronika 126.

²⁾ Wielewicki 209.

³⁾ Mówi o tym liście Piasecki (Kronika 128.), cytuje go X. M. Buliński w *Historji kościoła polskiego*. T. III. st. 48.

⁴⁾ Wielewicki (st. 210.) podaje datę zwycięstwa na 12. grudnia. Te szczególne daty są nam potrzebne do oznaczenia w przybliżeniu, w jakim czasie *Exorbitance* zostały napisane.

⁵⁾ Wielewicki st. 215. Wzmiankę o tem spotykamy w Hruszewskiego: *Матеріали до історії козацких рухів 1590—х рр.* st. 3. w roczniku VIII. *Товариства іменіа Шевченки* T. XXXI. i XXXII.

⁶⁾ Wielewicki 214.

zbierającym krótki program obrad sejmowych przedłożyć. Jak brzmi ten program i do czego zdąża? Pokój z Turkiem i Tatarzynem zawrzeć a nie wdawać się w ligę, bo Niemiec „pod płaszczem przyjaźni i życzności stara się o ligę“, a to dlatego, „aby mołem belli turcici na nas obalił“.¹⁾

Tak przemawia pierwszy senator Rzeczypospolitej, prymas, wchodzący w skład komisji, która miała projekt ligi przygotować i sejmowi przedłożyć — i to przemawia w chwili, kiedy sejm się zbiera.

Co myślał Zamojski o lidze w tym czasie, wiemy dokładnie, z dziełka Karnkowskiego dowiadujemy się, jak się na nią zapatrywał człowiek, który jeden mógł się z Zamojskim mierzyć co do wpływu i popularności u szlachty. Sprawa ligi była straconą.

Wybrano znowu komisarzy, którzy otrzymali polecenie: „aby z Posły Panów Chrześcijańskich traktowali i namawiali o rzeczach tych, które pod te czasy Rzeczposp. naszą i one zachodzą i nie w tej sprawie nie zawierając ale do uznania i zawarcia wszem stanom na sejmiki i na sejm przyszły wszystko to, co namówią, odnieść, dalej nie, jedno do dnia ostatniego sierpnia traktować mają, który to sejm ma być dla odprawy utwierdzenia tych samych spraw przez nas złożony, na którym nie innego nie ma być wnoszone ani traktowano“²⁾. Znaczyło to sprawę pogrzebać, co się też stało w roku 1597.

Liga do skutku nie doszła. Jeden cel, jaki miało pismo Karnkowskiego, został osiągnięty. Zobaczymy, czy osiągnął drugi a raczej, dlaczego go nie osiągnął.

Zanim do tej drugiej kwestji przystąpimy, należałoby jeszcze oznaczyć dokładnie czas powstania Exorbitancji. Wskazówek mamy dosyć w samem piśmie. I tak przy wyliczaniu enót senatorskich³⁾ mówi Karnkowski o położeniu w jakim się kraj znajduje w chwili, kiedy on pisze swe dziełko. Oto Tatarzyn o pokój przez posła swego prosi, Turek, chociaż od Kozaków obrażony, nie odrzuciłby przymierza; ziemia wołoska

¹⁾ Exorb. 20.

²⁾ Vol. leg. T. II. st. 1443. i 1444.

³⁾ Exorb. st. 14.

u nas w ręku. Wiemy, że poseł chana tatarskiego był w Krakowie w drugiej połowie listopada,¹⁾ a więc Exorbitancye przed tym terminem powstać nie mogły.

Chodzi teraz o terminus ad quo. Nie wspomina Karnkowski nic o poselstwie turekiem, ogólnie tylko mówiąc, że „Turek non est alienus a foedere“. Poselstwo tureckie przybyło do Krakowa w początkach czerwca roku 1596.²⁾ a więc już po sejmie, który się skończył 8. maja. Gdyby o niem był wiedział Karnkowski, nie omieszkaby uczynić wzmianki, skoro mówi o mniej ważnym pośle tatarskim. A więc musiało powstać dziełko prymasa przed czerwcem roku 1596. Że zresztą przed sejmem powstało, świadczy ten ustęp, gdzie autor mówi, że „król sejm składa, przekłada niebezpieczeństwa, rady szuka“. Sejm rozpoczął się 26. marca — stąd prosty wniosek, że przed tym terminem napisał Karnkowski swoje pismo.

A więc mamy czas powstania Exorbitancij między połową listopada 1595. a 26. marca roku 1596. Moznaby jeszcze zmniejszyć ten okres na podstawie słów autora: „Siedmigródzanin odejmuje wołoską ziemię, (ścianę jaką taką od Turka), i teraz znowu ludzie swe nasłal, czego mu Pan Bóg nie pomógł.“³⁾ Wyrażenie „teraz znowu“ i zakończenie tego zdania wskazuje wyraźnie, że autor miał na myśli wyprawę Stefana Rozwana na Wołoszczyznę w grudniu roku 1595., wyprawę, która tak nieszczęśliwie dla byłego hospodara się skończyła. Otóż ze względu na to, że klęska Rozwana przypada na dzień 12. grudnia 1595 roku,⁴⁾ dalej, że wiadomości o klęsce z dalekich kresów nie tak prędko nadeszły do Łowicza, gdzie podówczas arcybiskup od końca kwietnia stale przebywał, śmiało możemy twierdzić, że pisał Karnkowski Exorbitancye w styczniu dopiero. Tak więc powstało pismo prymasa w styczniu lub lutym roku 1596., bo w marcu musiało już być drukowaniem, jeśli miało cel jakikolwiek osiągnąć. To przypuszczenie staje

¹⁾ Wielewicki st. 209.

²⁾ Wielewicki st. 215.

³⁾ Exorb. st. 19.

⁴⁾ Wielewicki st. 210.

się jeszcze prawdopodobniejszem, jeśli się zważy, że Karnkowski eiał wiosnę roku 1596. przepędził w Łowiczu i mimo ciągle niedomaganie wielką rozwinął ruchliwość, jak świadczą liczne w tym czasie wydane przez niego dokumenta.¹⁾

Tyle co do czasu powstania Exorbitancji.

Przejdźmy teraz do drugiej przyczyny, która wywołała powstanie Exorbitancji, do potrzeby uporządkowania sposobu obrad sejmowych, czy, jak mówi Karnkowski, do naprawy koła poselskiego. Nie potrzeba dowodzić, że ta druga przyczyna zmusza sędziwego prymasa chwycić za pióro, mówi on to sam zaraz na wstępie: „Zelus erga patriam wyciska to u mnie, abych przestrzegł, co rozumiem w kole poselskiem, które stan rycerski na sejm zwykł obierać, być szkodliwego“.

W pierwszej części tego rozdziału starałem się udowodnić, że prymas nie tylko naprawę koła poselskiego miał na oku, że chodziło mu również a może i więcej jeszcze o wypowiedzenie swojego zdania o lidze. Było to tem potrzebniejsze, że chory od dłuższego czasu nie mógł brać udziału w obradach sejmowych.²⁾ I to prawdopodobnie skłoniło go do spisania i wydania uwag, jakie byłby wypowiedział na sejmie. Przy rozbiorze szczegółowym i ocenie wartości literackiej pisemka postaram się wykazać, że Karnkowski przygotowywał materiały do „syntencyi albo zdania“ na sejm warszawski — tu należałoby skreślić obraz stosunków panujących w ówczesnym sejmie polskim, by zrozumieć, dlaczego prymas ową naprawę koła poselskiego tak gorąco wziął sobie do serca.

Wszystko szło ku gorszemu. Poczęło się to przy pierwszej elekcji a po krótkiej przerwie, która dzięki energii nieśmiertelnego króla Stefana nastąpiła, nie szło się ale leciało w przepaść. Pierwsze lata rządów Zygmunta III., czas przed rokoszem — to chwila przełomowa. Od naprawy tego, co z granic ustaw wykroczyło, zależała przyszłość narodu.

W tej decydującej chwili przemawia do narodu jeden z największych mężów stanu, jakich Polska wydała, wielki Za-

¹⁾ X. Korytkowski st. 495.

²⁾ Korytkowski st. 496.

mojski, hetman i kanclerz państwa i jeden z największych i najgorliwszych synów Kościoła, pierwszy po królu dygnitarz Rzeczypospolitej, Karnkowski. Obaj domagają się tego samego: ukrócenia władzy posłów i sejmików. Głos ich przebrzmiał bez skutku.

Mówi Bobrzyński w „Kazaniach sejmowych Skargi,” że „naród polski w wieku XVII. patrzy się już na swój rozstrój i upadek wewnętrzny obojętnie, bezmyślnie, kiedy przeciwnie w wieku XVI. czuje złe, które go trawi i zrywa się nieustannie, aby się z niego otrząsnąć“.¹⁾ Za takie zerwanie się i to jedno z ostatnich uważałbym Exorbitancyę.

Czem był sejm polski w czasie, o którym mówimy? Czy był organem ustawodawstwa publicznego skończonym doskonałym?

Odpowiedź wypadnie przeczącą. Nie był i być nie mógł, bo stała temu na przeszkodzie przedewszystkiem owa nieszczęsna „limitata potestas“, której się tak obawiał Zamojski.¹⁾ Szlachciec, otrzymawszy od braci szlachty instrukcyę, trzymał się jej brzmienia jak najściślej, bo tego się od posła domagano wyraźnie — a instrukcyę te poczynają się w ostatnich latach wieku XVI. pojawiać coraz częściej i coraz dokładniejsze.

To była jedna i to najważniejsza przyczyna spisywania exorbitancyj. A było ich znacznie więcej. Wylicza je Karnkowski i rady na nie podaje, nie rozwodzi się jednak nad niemi i nie zastanawia nad przyczynami, które te niezdrowe i anormalne stosunki wywołały.

Bardzo ujemnie na nasze obrady sejmowe musiała wpłynąć ta okoliczność, że po roku 1569. wchodzi w skład izby poselskiej przedstawiciele Litwy, Prus i Inflant. Był to żywioł nowy, z życiem parlamentarnem nieoswojony, długi jeszcze czas przejęty dążnościami separatystycznymi, a więc działający ujemnie. I to w chwili przełomowej.

Trudno było przed 1569. rokiem skłonić sejm do uchwały, któraby cały naród obowiązywała, o ileż trudniej było teraz

¹⁾ Bobrzyński. Kazania sejmowe Skargi. Kraków 1875. st. 4.

²⁾ Pawiński. Rządy sejmikowe w Polsce. Warszawa 1888. st. 345 przyp. 2.

skłonić go do tego, kiedy liczba posłów podwoiła się a każdy z nich przybywał, związany stałem i nieodmiennem postanowieniem swego sejmiku.

Pawiński w swoich znakomitych Rządach sejmikowych dodaje jeszcze i tę okoliczność, że po pierwszej elekcji poczynają powoli wychodzić z użycia sejmy prowincjonalne czyli główne, które często do złagodzenia zbytniej odrębności sejmikowej się przyczyniały.¹⁾

Oto przyczyny, z powodu których sejm walny z każdym rokiem tracił na znaczeniu a władza sejmików wzrastała.

Wzmocnieniu władzy sejmików przypisuje najlepszy znawca naszego parlamentaryzmu ową jałowość pracy i niesystematyczność, jaką nasze ustawodawstwo sejmowe wykazuje.²⁾

„Limitata potestas“ rozwiązuje zagadkę. Czy jednak zawsze ona miała zastosowanie? Dzieje wieku XVII. i XVIII. mówią nam, że nie zawsze. Bardzo często dawano posłom swobodę zupełną, o ileby działali na korzyść sejmikowej braci. W takich wypadkach instrukcja nie miała znaczenia. Czasem sprawa ogólna doniosłego znaczenia, skłaniała posłów do przekroczenia instrukcji „pro publico bono“. Zaufanie wreszcie większe do króla ważną też odgrywało rolę.

Zygmunt III. zaufania takiego nie miał. Sejm inkwizycyjny dobił go w oczach szlachty. Mimo napominań królewskich, by posłów „cum plena et non limitata potestate“ wybierać, dzieje się wręcz przeciwnie.

Obok wybujałej władzy sejmików trzeba na drugiem miejscu postawić sprawę jednomyślności w ustanawianiu uchwał sejmowych. Istniała ona mimo wszelkich starań, by ją usunąć a czem groziła w przyszłości, wiemy my dzisiaj.

Najdrażliwsze kwestye podatkowe odgrywały tu zawsze najważniejszą rolę. Pozornie przedstawia się to w pierwszych latach rządów Zygmunta III. bardzo łagodnie. Posłowie nie odmawiają bezwzględnie, godzą się na propozycje królewskie ale pod warunkiem, że sejmik, który po sejmie ma być zwo-

¹⁾ Pawiński. Rządy sejmikowe. St. 342.

²⁾ Tamże.

łany, zatwierdzi to, co oni warunkowo przyjęli. Znaczyło to przenieść punkt ciężkości do sejmików a sejmowi walnemu zadać cios śmiertelny.

Pawiński tak charakteryzuje sejniki tego okresu, o którym mówimy: „Sejniki przedstawiają jakby obraz ciał niebieskich, które wypadły z orbity i podlegają innym prawom ciążenia. Tu i owdzie tworzą się ogniska, które je do siebie przyciągają, po za najważniejszym, jakim niby słońce we wszechświecie — powinienby być być sejm walny. I tak się też grupują te ciała polityczne, to około króla, to Zamojskiego, to obok Karnkowskiego, to znów w obozie dysydentów, to wreszcie pod chorągwią rokoszu Zebrzydowskiego“.¹⁾

Zjazd w Kole, dzieło Karnkowskiego — zjazd w Jędrzejowie, dzieło wielkiego kanclerza, oto smutne dowody prawdziwości powyższego obrazu. Burzliwa to musiała być epoka, jak wszystkie przejściowe, skoro nawet najwięksi w niej nie są wolni od błędów. Tem gorliwiej za to starają się złe naprawić, kiedy spostrzegli błąd, jaki popełnili.

A czas do wołania o poprawę był najwyższy, bo już rozpoczynała się otwarta walka między państwem a sejmikami, walka, która musiała wstrząsnąć podwalinami Rzeczypospolitej. Jedności państwa groziło niebezpieczeństwo, Polska mogła się stać podobną do związkowego państwa, w którym województwa stanowiłyby osobne jednostki polityczne.

Karnkowski zdawał sobie jasno sprawę ze smutnych stosunków, jakie nastały. Całe jego życie świadczy, że istotnie „zelus erga patriam“ zmusza go do zabrania głosu. Wierzy, że głos ten nie przebrzmi bez skutku — nie zdaje sobie sprawy, że to już zapóźno. Prędzej usłucha go szlachecka rzesza, kiedy będzie odradzał przystąpienie do ligi, bo to tylko nowe ciężary za sobą pociągnąć może — ale w sprawie naprawy koła państwa posłuchu nie znajdzie. „Nowy porządek utrwała się powoli a zdobywając sobie coraz szersze podstawy, uszczupla zakres władzy koronnej i bierze nad nim stanowczo górę“.²⁾

¹⁾ Pawiński st. 350.

²⁾ Pawiński Rządy sejmikowe st. 332.

II.

Jaka jest treść Exorbitancyj? By odpowiedzieć na to pytanie, należy wyjaśnić naprzód, czym jest pisemko Karnkowskiego i jakie są dzieje jego powstania. Jest to, według mego zdania, mowa przygotowana na sejm a raczej materyał do tej mowy, wydany w ostatniej chwili, kiedy arcybiskup przekonał się, że na sejm z powodu słabego zdrowia jechać nie może. Za tem przypuszczeniem przemawiają następujące słowa Exorbitancyj: „Bywali i teraz się najdują tacy senatorowie, którzy jako skoro im do ręki przychodzą listy sejmowe, tak się na sejm gotują, jako professor artis na lekcya, wiele ksiąg, wiele głów zbiegają, drugich in consilium wzywają, coby mieli w radzie mówić i radzić. Z czego ten pożytek odnoszą, że i radzi ich ludzie słuchają, na zdaniu ich przestawają, i nigdy ich nie najdzie imparatos, o każdej sprawie ex tempore mówić mogą. Chwały godny ten zwyczaj“.¹⁾ Że Karnkowski tej metody się trzymał nie ulega żadnej wątpliwości. Najlepszym dowodem Deliberacya. Każda zresztą mowa Karnkowskiego jest znakomicie obmyśloną i wypracowaną. Nie ulega więc wątpliwości, że i na sejm warszawski r. 1596. przygotowywał się pilnie. Sprawy ważne trzeba było poruszyć a obawa, by zbyt wielkiego oporu nie znaleźć, była znaczna. Można się było domyślić, że dwór austriacki, któremu na lidze tak bardzo zależało, wszelkich starań dołoży, by na sejmie sprawę załatwiono pomyślnie.

Spisywał więc sędziwy prymas jeden punkt za drugim, szukał argumentów a równocześnie rozmyślał nad smutnymi stosunkami w kole poselskim. Wspomnienia sejmów ubiegłych, przykre i nieprzyjemne, cztery ostatnie obrady, najsilniej tkwiące w pamięci, dają mu silnie uczuć potrzebę naprawy istniejących stosunków.

Tarnowski przypuszcza,²⁾ że Skargę naprowadził na myśl kazań sejmowych sejm inkwizycyjny — to samo przypuszczenie

¹⁾ Exorbitancye st. 18.

²⁾ Pisarze polityczni st. 401. T. II.

można rozciągnąć i na Karnkowskiego, dodając, że sejmy następne wzmocniły jeszcze przekonanie, że tak jak jest, jest źle, a nawer bardzo źle i że ratować trzeba Rzeczpospolitą.

Owocem tych rozmyślań Exorbitancye. Dzielą się one na kilka części. Wstęp krótki zawiera tylko cytowane już zdanie, w którym autor tłumaczy, dlaczego do pisania się zabrał i usprawiedliwienie, że nie urząd poselski jako taki gani, ale „mores et vitia“, dalej, że „ku obyczajom, nie ku osobom instituitur sermo“. Zaznacza również, że „mówić u nas o rządzie albo pisać, jest rzecz bardzo trudna et odiosa“.

Po tym krótkim wstępie następuje rozdział p. t. Obyczaj i porządek odpraw sejmowych. Skreśliwszy w najogólniejszym zarysie obraz sejmu a raczej podawszy porządek, jakiego trzymano się dotąd w sejmowych obradach, zaznacza zaraz na wstępie z naciskiem, że „tego porządku z miejsca ruszać i odmienić, nikt się ważyć nie ma“. Jak przedstawia się ten porządek, na którym „wszystka Rzeczpospolita koronna jako budowanie na fundamencie i filarach się zakłada“? Idealnie dobrze. Oto król czyni propozycyą, senat wotuje, posłowie wot słuchają i „na miejscu swem namawiają“; zgodziwszy się zawiadamiają króla, który czyni konkluzyą. Publikacya i exekucya idzie za tem. Że tak nie było za Zygmunta III. czasów, wiemy aż nadto dobrze. Sejm inkwizycyjny w niczem nie był podobny do tego, jaki nam kreśli Karnkowski. Ma go na myśli prymas, kiedy mówi, że „nie mają być rada na radę, posłowie na posły, cze-gośmy się na jednym sejmie z żalem napatrzyli“. Poseł nie ma prawa występować przeciw porządkowi spraw, jak je królewska propozycya wylicza, nie ma prawa roztrząsać, od której sprawy sejm zacząć, która ma być prędzej traktowaną a która później, bo to są prawa królewskie. Na sejmie inkwizycyjnym trzy tygodnie wybierano marszałka a kiedy go wreszcie wybrano, nie dopuścili stronnicy Zamojskiego wnosić żadnej sprawy do obrad sejmowych póki by wprzód rozpoznanie poszlakowanych przewinień króla nie nastąpiło.¹⁾

Obraz sejmu w Exorbitancyach — to piękna teoria, sejm inkwizycyjny — to smutna praktyka.

¹⁾ Piasecki — Kronika st. 109.

Kreśli dalej prymas obraz obrad senatu, te szczególnie momenta podnosząc, które potem wytykać będzie izbie poselskiej. A więc dowiadujemy się, że najpierw przekłada król senatorom przez kanclerza propozycją. Następnie marszałek usuwa z sali obrad tych, którzy do senatu nie należą, „*indicit silentium*, podaje pp. *radom vota*“ i upomina, by zbyt się w przemówieniach nie rozwodzono.

Gładko płyną obrady, jedna sprawa za drugą się odprawiają a to dzięki temu, że senatorowie „w czas się schodzą, trzeźwo, nie jedząc, ani pijąc; *nullus ibi clamor, nullus strepitus auditur*“, jak to zwykło się dziać w kole poselskiem.

Po tym obrazie przystępuje autor do właściwych exorbitancji albo inkonweniencji. Jest ich razem 25 a właściwie znacznie więcej, bo jak przy końcu tego ustępu czytamy „*errorum infinitus est numerus*“ — że jednak tylko dwadzieścia pięć punktów przytacza autor — tymi się tylko zajmiemy.

Dadzą się one podzielić na dwie grupy: jedne mniejszej wagi, wpływające tylko na tok obrad sejmowych pod względem zewnętrznym, drugie zasadniczej natury, w samo sedno złego godzące.

Karnkowski był znakomitym statystą, byстрыm obserwatorem i przewidywał jasno smutne skutki tego, co na ostatnich kilku sejmach przed rokiem 1596. się działo, wyliczając więc exorbitancje, porusza niektóre wypływające z samego źródła złego — uderza na zasadę jednomyślności, domagając się wprowadzenia zasady większości. Wynika to z ustępu 5., w którym prymas potępia upór posła, który poddać się większości nie chce, mówiąc: „Bym sam miał zostać przeciwko wszystkim, tedy przy swej intencji zostanę“.

Zasada ta nieszczęsna torowała sobie drogę mimo wszelkich czynionych jej przeszkód. Sejmiki stają w jej obronie i usunąć jej nie pozwalają. A czem groziła na przyszłość? Przewidywali to wszyscy najlepsi i najrozumniejsi a Karnkowski wśród nich jedno z pierwszych miejsc zajmował.

Za takie same ustępy, jak przytoczony piąty, uważam jeszcze 6. 10. 11. 12. 13. 23. 24. 25. a po części i 7. Trzy ostatnie (24. 25. 7.) poruszają wady, które z obradami sejmo-

wemi pośrednio tylko się łączą, sześć pierwszych pozostaje w związku z zasadą jednomyślności, którą autor zwalczał w uśpię 5. Aby wytworzyć zgodę i jedność w sejmie, potrzeba było koniecznie, by posłowie porozumiewali się z senatorami szczególnie ze swoich województw. Skarzy się prymas, że tak się nie dzieje (6.) a jeśli się i znajdują tacy, którzy „wot pańskich“ słuchają, to nie na wiele się to przyda, bo i tak do nich się nie stosują. (10.) Bywa i tak nawet, że poseł wbrew woli sejmiku, nakazującego mu iść za zdaniem senatorów, wazy się inaczej postąpić. (11.) Skutkiem tego wszystkiego część sejmu idzie za jednym zdaniem, część druga za innym „et inducitur schisma szkodliwe, i dysmembracya in uno eodem que corpore“. (12.) A i taki poseł się znajdzie, który z nikim zgoła się nie liczy — nie obchodzi go ni senat, ni król sam nawet. Tacy są najniebezpieczniejsi. To kandydaci do zrywania sejmów w przyszłości. (13.) Punkt 23. brzmiący: „In tantum ad summum excrevit praesumpta potestas nunciorum, że się waży dać absolutam potestatem pacis et belli, której sami od braci nie mieli“, pozostający do pewnego stopnia w związku z punktem 5. znalazł się w Exorbitancyach z powodu ligi. Przypuszczenie to opieram na tem, że nie złączył go autor z grupą poprzednią ale pomieścił na samym końcu po wyliczeniu właściwych exorbitancyj, utrudniających obrady sejmowe — i że pozornie stanął w obronie instrukcyj, których był i być musiał przeciwnikiem. Względ na ligę kazał mu przypomnieć posłom, że nie mają prawa ściągać wojny na kraj przez połączenie się z Austryą, jeśli od braci pozwolenia na to nie otrzymali — a że nie otrzymali, o tem wiedział dobrze Karnkowski, znający i dzielający wstręt szlachty ku lidze i wojnie.

Pozostają jeszcze 7. 24. i 25. Pierwszy z nich mówi o wyborach poselskich na sejmikach. Zarzuca Karnkowski posłom niektórym, że się obierają „sami przez swe adherenty“, „z orszaki wielkimi na sejmiki swe przyjeżdżając“. Coraz częściej zdarzały się widocznie takie wypadki, skoro i Skarga współcześnie z oburzeniem piętnuje takie postępowanie: „Naprzód obieranie posłów na sejmikach takie jest, iż możniejszy a śmielszy czynią, co chcą, albo się sami obierają a drudzy mało nie

dożywotny sobie ten urząd czynią“, czytamy w Kazaniach sejmowych. Narzeka na takie wybory w lat kilkanaście później autor ciekawej broszurki p. t. Wskrócenie prawnego procesu koronnego, Jakób Zawisza z Kroczoła. Uderza on na zasadę jednomyślności, wykazując jej niebezpieczeństwo a następnie mówi, jak urząd poselski często w niewłaściwe ręce się dostaje. Oto paniątko młode, zagniewane, że mu jakiegoś dygnitarstwa nie dano, mścić się zamierza i „zaraz samże ona świnia głupia powiada: że na sejmik pojedę, ostaną posłem, będę sejm rwał i dokażę tego, że nie stanie“.¹⁾

Że zarzut Karnkowskiego był słuszny, dowiódł ten właśnie sejm, przed którym Exorbitancye były wydane. „Na początku sejmu — czytamy w dyaryuszu²⁾ — panowie posłowie między sobą przez kilka dni dysputacye mieli strony posłów województwa ruskiego obranych niezgodnie... Te posły gdy w Wiśni mianowano, niektórzy nawieźli z sobą szlachty, sług, wójtów, sołtysów, aby na nie wotowali, i tym posłami zostali“.

Z protestem przeciwko tak dokonanemu wyborowi wysłała szlachta nowych posłów, oblatując protestacyą w grodzie lwowskim. Po długich naradach załatwiono spór w sposób bardzo oryginalny. Oto dla świętego spokoju wszystkim siedzieć kazano i tym, którzy z protestem przybyli i tym, których „nierządnie“ wybrano. W każdym jednak razie stracono kilka dni na bezowocnych deliberacyach — a temu właśnie chciałby przeszkodzić Karnkowski.

Punkt 24. porusza sprawę wielkiej doniosłości, wytyka wadę głęboko zakorzenioną a jedną z najniebezpieczniejszych: lekceważenie ustaw, któreśmy sami uchwalili. Było to największem naszym nieszczęściem i jedną z przyczyn upadku, ów brak poszanowania dla obowiązujących praw, ów brak karności, czego tyle dowodów dzieje nasze wskazują. Oto na sejmie zapadła uchwała przeciw zbytkowi i nadzwyczajnemu zamiłowaniu w przepychu. Uchwała słuszna i potrzebna, wywołana ciągłemi narzekaniami wszystkich poważniejszych pisarzy od

¹⁾ W skróceniu prawnego procesu koronnego 1613. str. 40. Wyd. Akad. Um. w Krak. Bibl. pis. pol.

²⁾ Ustęp ten cytuje E. Barwiński w Kwartalniku historycznym z r. 1897. st. 343.

Reja począwszy, pozostała tylko na papierze, jak tyle innych. Dlaczego? Cóż się stało? pyta Karnkowski. „Przyszedłszy z dworu, jeden albo dwa z posłów, nie rozradzili, bo im racyi nie stawało, ale wzgardzili tę radę, mówiąc: Kto mi tego zabroni, kiedy mam ten dostatek?”

To przyczyna jedna z najważniejszych, dlaczego najrozuwniejsze uchwały naszych sejmów nigdy w życie nie weszły. *Video meliora proboque deteriora sequor* — stara jak świat zasada tu stwierdza się najdobitniej. Na taką chorobę niema lekarstwa a raczej jak autor powiada: „Mądry lekarz takiego chorego nie podjąłby się leczyć“.

Inną wadę, również powszechną, wytyka Karnkowski w punkcie ostatnim *Exorbitancyj*. (25.) Jest nią wietrzenie wszędzie jakiejś nieuczciwości, posądzanie lekkomyślne, rzucanie oszczerstw na ludzi najzasłużeńszych, skoro tylko czy jaka nagroda, czy odznaczenie spotka ich od króla. Jabłonowski w swoim *Skrupule* bez skrupułu opowiada w ustępie noszącym napis długi a ciekawy: Nowin wymyślanie, skryptów bez imienia *de statu* pisanie, o panach gadanie, ministrów cenzurowanie, królów *wexowanie*, o wypadku, jaki zdarzył się na posiedzeniu senatu za czasów Sobieskiego. Jeden z senatorów wyrzucał królowi sojusz z Moskwą zawarty. Na to król: „Mospanie, nie to waszmość mów; wiesz waszmość dobrze, żem temu sojuszowi był przeciwny. i nie nie winienem, ale waszmość mów, żem winien w tem, żem waszmości tego wakansu nie dał“ Tak było i za Zygmunta III. i za Batorego i dawniej. Zawiesz i zła wola dyktowały owe posądzania najczęściej, chociaż przyznać trzeba, że bywały i takie wypadki, gdzie opinia publiczna zupełną miała słusność.

A teraz przejdźmy do tych punktów, w których autor porusza to wszystko, co normalny przebieg obrad sejmowych tamować musi. Jest ich 15. Odczytuje się je z ciekawością, bo przemawia nie teoretyk ale wytrawny parlamentarzysta, jakbyśmy dzisiaj powiedzieli, człowiek, który w służbie publicznej wiele lat strawił, nie na jednym sejmie bywał, prymas, który po śmierci Batorego sejmem konwokacyjnym i elekcyjnym kierował — a nie było to, jak wiemy, łatwe zadanie. Mówi

krótko i jasno. Widać, jak on zna naturę szlacheica polskiego, jak on wie dobrze, że tylko zdanie krótkie, jasne a przystępnie wypowiedziane trafi do jego przekonania. Wstręt do czytania zwłaszcza książek długich a poważnych był powszechną wadą, skarżą się na to współcześni pisarze — nie więc dziwnego, że prymas innej metody się chwyta niż współczesny mu Warszewicki, który sprawę ligi przeciwko Turkom aż w czterestu mowach stara się wyłożyć.

Do czego zmierzają uwagi Karkowskiego? Odpowiedź na to pytanie łatwa — chodzi o poprawienie a raczej stworzenie regulaminu sejmowego.

Są jednak i wśród tych punktów dwie grupy — jedna odnosi się do postępowania posłów w izbie poselskiej i ta ściśle z kwestyą regulaminu się łączy — druga dotyczy zachowania się posłów w czasie kadencji sejmowej. Do pierwszej grupy należą ust. 1. 2. 3. 4. 8. 9. 15. 16. 18. 19. 20. i 22., do drugiej ust. 14. 17. 21.

Omówmy najpierw grupę drugą. Narzeka autor w ust. 14., że posłowie „do spraw sejmowych nie bardzo chętnie przystępują, póki im pieniędzy z skarbu należących nie wydawają“, w ust. 17. że „marszałek koronny w spisywaniu artykułów bezpieczeństwa i pokoju pospolitego i inszych urzędowi jego należących, wielką trudność ma, że pp. posłowie i ich słudzy wyjmują się z posłuszeństwa urzędu jego: zkład zabijanie, kradzieże, i inne enormia crimina za swawolą rosną“, wreszcie w ust. 21., „że pp. posłowie jadąc na sejm, nabiorą z sobą wiele pacholków; więc commode stać, i wczas w gospodach, jako w swych domiech mieć chcą: za czem i gospodarzowi się przykszą i sumpt nad kondycyą swą czynią“, a wynik ostateczny tej okazałości, że w miejscu, gdzie sejm się odbywa „drogość następuje“.

Ostatni punkt wyjaśnienia nie potrzebuje. Jest to jedna z naszych wad, na którą skarżymy się do dnia dzisiejszego niestety, owa chęć popisywania się i życia nad stan, co takie smutne następstwa za sobą zawsze sprowadzała i sprowadza. Na uwagę tylko zasługuje dodatek autora, że tacy posłowie „nagrody od królów oczekiwają“. Łączy się to ściśle z punk-

tem 14., gdzie jest mowa o tem, że posłowie nie chcą występować do spraw sejmowych, póki im pieniędzy ze skarbu nie wypłacą.

Sprawa dyet poselskich nie była u nas unormowaną. Spotykamy często w dyaryuszach sejmowych domagania się posłów, jak n. p. „aby im ze skarbu było dano po trzydzieści grzywien na strawę, bo pracują pro Republica“.¹⁾

Dyety czyli, jak podówczas mówiono, strawne wypłacano ze skarbu nadwornego. Wysokość zależała od miejsca, gdzie się sejm odbywał. Posłowie z dalszych okolic otrzymywali strawne większe, z bliższych mniejsze. Były trzy taksy, płacono po 80 zł. 48 i 32. Za czasów Batorego widzimy już brak jednostajności w tym kierunku, skąd posłowie dyety pobierać mają. Raz wypłaca je skarb nadworny, to znowu skarb pospoliczny.²⁾ W roku 1591. przeprowadzono reformę skarbu nadwornego, co pociągnęło ze sobą prawdopodobnie zaprzestanie wypłat strawnego.³⁾

Stąd owe narzekania i domagania się, by dyety wypłacano, jak dawniej, pod grozą zaprzestania obrad sejmowych. Karnkowski staje po stronie szlachty, daje jej jednak radę, by zbytńich sumptów „nad kondycyą swą“ nie czyniła.

Nietykalność poselska, rozciągnięta nawet na sługi, to jeden ze szkopułów, na który często spotykamy narzekania. Na sejmie konwokacyjnym warszawskim w roku 1587. przyszło do sprzeczki między marszałkiem koronnym Andrzejem Opałińskim a biskupem płockim Wolskim, o tyle ciekawej, że wskazuje ona, jak słuszną była uwaga Karnkowskiego o trudnościach, na jakie natrafia marszałek koronny. Przy układaniu „artykułów z strony pokoju a bezpieczeństwa“ domagał się biskup Wolski, by dodano zakaz strzelania po nocy. Zirytowany marszałek na to: „A jakoż mogę każdego w nocy patrzeć?“ Dzieje tej konwokacyi wskazują jednak, że nie tylko w nocy ale i w dzień ładu i porządku utrzymać nie było można. Pamiętał

¹⁾ Scriptores T. XI. st. 33.

²⁾ Pawiński. Skarbowość w Polsce. st. 217. przyp. 2.

³⁾ Pawiński Rządy sejmikowe st. 67.

ją dobrze arcybiskup i bardzo być może, że na jej to wspomnienie napisał punkt 17.

A teraz do punktów regulaminowych. Za najważniejszy uważam 15. Mówi w nim autor o porządku dziennym, domagając się, by sprawy natury ogólnej, całego państwa dotyczące, poprzedzały postulata ziem i województw. Łączy się on ściśle z punktem 1., w którym wyrzuca Karnkowski kołu poselskiemu, „że całą sześć niedziel aliud agendo tracą, aż w ostatnie trzy dni, tam dopiero o rzeczyposp. radzą, de summa rerum zawierają konstytucye“.

W dwa lata później będzie radził Grabowski w Żwierciedle Rzpltej, żeby posłowie „naprzód przystąpili do propozycyi i wszystkie o niej namowy najdalej do trzech Niedziel skończyli“. Bardzo słusznie twierdzi Tarnowski, że ta mała rzecz sięga niezmiernie daleko, że zmienia cały porządek sejmów.¹⁾ Karnkowski domaga się tego samego, nie wyznaczając tylko terminu, w jakim propozycye królewskie mają być załatwione. Jako doświadczony praktyk-parlamentarzysta wiedział dobrze, że termin się tu ściśle oznaczyć nie da. Domaga się tylko wyraźnie, by sprawy poruszone w propozycyi najpierw „były odprawowane“. Mówi o tem dwa razy w Exorbitancyach i raz we wstępie, wyraźnie zaznaczając, że nie wolno posłowi propozycyi królewskiej „in disquisitionen przywozić, od której sprawy sejm zacząć, która sprawa ma poprzedzić, która za nią iść, bo to należy wyłącznie do króla“.

Tak więc byłaby załatwioną najważniejsza sprawa. Szlachta nie traciłaby czasu na wyliczaniu gravaminów i odczytywaniu votów sejmikowych, tylko przystępowałaby odrazu do rzeczy.

Ażeby jednak to stać się mogło, należało naprzód obrać marszałka. I tu nowy szkopał. Porusza go Karnkowski w punkcie 8. „Przeszłego sejmu pół trzeci niedzieli obierali pp. posłowie marszałka. Przyczyna, że praktykują to koło ci, którym tego potrzeba“. Od tego rozpoczynał się prawie każdy sejm. Ten o którym wspomina Karnkowski należał do najburzliwszych, był to bowiem sejm inkwizycyjny. Od osoby marszałka izby

¹⁾ Pisarze polityczni T. II. st. 176.

sejmowej zależało bardzo wiele, „ten bowiem najwyższy obrad stanu rycerskiego sternik i łagodzieciel umysłów, jeżeli urząd swój mądrze sprawować umie, łatwo powszechne zezwolenie ku tej lub owej stronie skierować i nakłonić może. Stąd też ogólny działań sejmowych wynik najwięcej od jego roztropności zależy“.¹⁾

W sto kilkadziesiąt lat później skarżyć się będzie Leszczyński na to samo, co prymas jako błąd wytyka. Wchodząc w proceder sejmowania, powiada król-filozof: „I zaczynam a primo actu, od elekcji marszałka sejmowego, który poprzedza konkurencja o łaskę, i ta zaczyna generare semina dissensionum, i jako finis ob origine pendet, tak pospolicie ten początek sejmu, kiedy się zaczyna w zamieszaniu, kończy się w niezgodzie: a jeszcze większa, kiedy na obieraniu marszałka, często sejm nie zacząwszy się, kończy“.²⁾ Zakorzenił się ten błąd głęboko, jak z tych słów wnioskować możemy, mimo licznych nawoływań do poprawy. Nie brakło wśród nawoływających i głosu, który grzmiał najsilniej — niestety nadaremnie. Skarga ma ten sam sejm na myśli, co Karnkowski, kiedy mówi: „A w ich poselskim kole, jakie tam wstydu godne postęпки. Kila dni obierając Marszałka, a raz pomnie półtrzecie Niedziele na tym trawiąc, czas tracili... Dotkniono tego wiele w ich Exorbitancyach“.

Ostatnie zdanie naprowadza na domysł, że Skarga czytał dziełko Karnkowskiego i że miał je na myśli, mówiąc o Exorbitancyach. Cały przytoczony ustęp wskazuje na to, że pisemko to było Skardze znane — świadczy o tem i następnych zdań kilka. „Król J. M. z Radami swemi tęskliwie y z utratą dobrego czasu czekać musi“, „Jakie zaś swary, zwady y wrzaski y broni dobywanie między nimi bywają, wstyd powiadać“. To samo wypowiada Karnkowski w ust. 2. 3. i 4. Gani posłów, że „nierychło do izby swej się schodzą, drudzy aż o dwudziestej godzinie“, wytyka im, że przychodzą „najadłszy się i podraziwszy

¹⁾ Piasecki. Kronika st. 109.

²⁾ Leszczyński. Głos wolny wolność ubezpieczający, st. 80. Bibl. polsk. Turowskiego. Kraków 1858.

sobie dobrze“. Skutek tego taki, że król z senatorami naczeka się „i częstokroć nic nie sprawiwszy, rozchodzą się“ (2). Gdyby się na tem kończyło. Z trudem zebrało się koło poselskie — wszczyna się gwar, rozprawy, kurzy się z czupryn, bo po dobrym obiedzie i sutych libacyach. Marszałek silentium nakazuje — daremny trud. „Niżli na miejscach swych zasięda, nawoła się dobrze marszałek poselski, i kilka łask o ziemię stłucze, niżli się uspokoją“. (3). Czasem gorzej bywało. Znamy wypadek z roku 1570., gdzie poseł „łaską wziąć miał¹⁾“, co niesłychane oburzenie w kole poselskiem wywołało. Spowodowało ten smutny wypadek spóźnienie się niektórych posłów i gwałtowne kołatanie do sali obrad. Puszczano ich nareszeie. „A iż się drudzy bardzo cisnęli, marszałek, nie znając posła litewskiego, łaską nazad popchnął, co posłowie litewscy za wielką krzywdę sobie wzięli“, mówi współczesny dyaryusz.

Rozpoczynają się wreszcie obrady. Jakżeż one się odbywają? Oto ich krótki ale wymowny obraz: „W wotowaniu wrywają się jeden drugiemu. Za czem swary, alterkacye niepotrzebne, zamowy, tak, iż też i do kordów przychodzi; stąd zaś jednania, a z jednania nowe poswarki wszczynają się, et sic in infinitum“. Czy to nie parodia sejmu?

Dodajmy do tego jeszcze jeden a bardzo ważny szczegół. Porusza go autor w ust. 22. Wytyka tam posłom „brzydliwy“ zwyczaj, „niepotrzebną wielomowność“. Dzieje się to głównie dlatego „aby się tylko popisać, pluć zaś ten wrzód w młodych ludziach, jakich na sejmie między posły wiele bywa“.

Narzekają na ową „brzydliwą wielomowność“ Warszewicki i Grabowski, narzeka Skarga a z dawniejszych Modrzewski i Kochanowski. Ten ostatni w Satyrze powiada: „Kiedy wy mówić poczniecie, końca w swych oracyach naleść nie możecie“ a skutek tego taki, że „co tydzień pierwaj sprawił, to dziś sejm za pół roku bodaj się odprawil“. A i wśród szlacheckiego ogółu odczuwano to dobrze, jaką szkodę sprawy publiczne ponoszą przez owe oracye. Autor ciekawej broszurki²⁾ p. t. Spo-

¹⁾ Dyar. sejm. warsz. 1570. st. 119. i 120. Script. T. I.

²⁾ Trzy broszury prawne z roku 1607. i 1612. wydał Dr. B. Ulanowski. Kraków 1893.

sób, podający drogę do korektury prawa... przez szlachcica polskiego napisany, wydanej w roku 1607., człowiek dawnego autoramentu, do uboższej szlachty należący, radzi, jakich posłów wybierać należy. Ma być poseł „mądry a cnotliwy, niebarzo stary, nie młodziak też, niepijany, niedłuzny, niełakomy, skromny, Pana Boga się bojący i stateczny, a nie prokurator... takowi bowiem pospolicie wielomownością swoją drugim oczy zamydlają, słowy ozdobnemi niecnotę pokrywając: ano veritatis simplex est oratio Nie to cnotliwy, co siłą, gładko, subtelnie mówi”.

Dwa ustępy 9. i 15. poświęca Karnkowski złemu zwyczajowi, jaki się zagnieżdżył a mianowicie nachodzeniu króla z prywatnemi sprawami (9.) i gromadnemu przybywaniu na posiedzenia senatu z postulatami szlachty. „Posłowie kilkakroć przez dzień na górę do króla jego m. i do pp. rad wszyscy osobami swemi przychodzą: więc przychodząc i odchodząc, suis cum caeremoniis, similes videntur pomparum ferculis“. Ile drogiego czasu tracono przez taki zwyczaj, łatwo sobie wyobrazić.

Pozostają jeszcze trzy ustępy: 18. 19. i 20. Dotyczą one bardzo ważnej sprawy tajności obrad. Ważności jej dowodzą słowa, jakie czytamy w cytowanym powyżej Głosie wolnym Leszczyńskiego. Mówi tam król, „że najlepsze rezolucye i postanowienia, tak w pewnych cyrkumstaneyach od sekretu zawisły, że będąc odkryte, nietylko się wykonać nie mogą, ale owszem zaszkodzić, kiedy je malevoli wiedząc, przeciwko nam samym zażyć zechcą; dla tego wszyscy monarchowie tak wielkie koszta łożą, żeby wiedzieć, co się w najsekretniejszych gabinetach traktuje; my im ochraniaemy tego kosztu; nie trzeba im szpiegów, aby wiedzieć nasze rady; sami się z nimi wydajemy, a zatem nikt temu nie sprzeczy, czego życzę, żeby obrady nasze odprawowały się semotis arbitris“.¹⁾

Taką samą myśl wypowiada Karnkowski. „Każda rada, zwłaszcza o rzeczach wielkich, ma być tajemna“. Cóż się dzieje jednak na sejmie? Oto z posłami wchodzą do sali obrad „lekomyślnie persony, cudzoziemcy, ludzie obcy i postronni, nazy-

¹⁾ Głos wolny. st. 81.

wając się ich przyjaciół, albo sługami; wyganiać ich nie dopuszczą". (18.) Jak to musiało utrudniać obrady, ile zamieszkania czynili owi arbitrowie mamy przykład z r. 1587. Było to na sejmie konwokacyjnym warszawskim. Toczą się gorące obrady w izbie poselskiej — nagle piec się wali, bo „pacholików wiele wlażło było na piec wielki kachlowy; gdy najpilniejsza audien-cya była, zapadł się z nimi i obalił wszystek piec; że tam drudzy do pieca na dół powpadali, kachle się porozlatały, w izbie kurzawy dość było“.¹⁾

Drobny to wypadek ale wiele mówiący. Większą szkodę wyrządzali owi „ludzie postronni“, których na obrady sejmowe wpuszczano, owi cudzoziemcy, którzy natychmiast zawiadamiali swoje dwory, co się na sejmie stało. A jeszcze smutniejszy widok przedstawia się nam, kiedy czytamy w ust. 20., że posłowie cudzoziemskich panów wiedzą o wszystkim, nad czem radzono „ad amussim tejże godziny, skoro się z rady pp. rady jako i pp. posłowie rozchodzą“. Cóż to znaczy? Jaki zarzut ma na myśli autor? Nie mniej ni więcej, jak zdradę poufnych obrad. Wstrętny ten objaw spotykamy często w owych czasach. Ma go na myśli autor Exorbitancyi powszechnej, kiedy mówi: „Ten (Szwed) wiedząc, co się u was dzieje, dyaryusze sejmów i rad waszych czytając, a do tego są mu pomocne przyjaźni i konfidencye niektórych prywatne“.²⁾ Znamy jednego takiego sprawozdawcę sejmowego, który stał na żołdzie austriackiego gabinetu. Był nim Rafał Leszczyński, starosta radziejowski, głośny mowca sejmowy, popularna osobistość wśród szlachty za czasów Zygmunta Augusta. Istnieje jego list z r. 1568., w którym donosi cesarzowi Maksymilianowi, że skoro się tylko sejm zbierze, nie omieszka donieść i o wszystkim, co cesarza obchodzić może, obszernie zawiadamiać.³⁾

Nie dziwnego, że Karnkowski w ust. 19. występuje przeciw dyaryuszom, mówiąc: „Spisowanie wot pańskich i poselskich

¹⁾ Dyaryusz sejmu konwokacyi warszawskiej 1587. st. 25. Scriptores T. XI.

²⁾ Exorbitancya powszechna, która Rzeczpospolitą Królestwa Polskiego niszczy, zgubą grożąc. 1628. Bibl. polska Turowskiego. Kraków 1858. st. 25. i 26.

³⁾ Scriptores T. I. st. 133.

za szkodliwą rzecz in republ. być rozumiem. Bo tych wot pełno bywa po koronie et apud externos“. Prawda, że my dzisiaj wdzięczni jesteśmy autorom owych dyaryuszów, będących nieprzebraną kopalnią do poznania i rozwoju naszego sejmu i najważniejszych spraw dziejowych, ale popatrzmy na to z punktu widzenia męża stanu ówczesnych czasów. W epoce, kiedy Europa cała dąży do tego, by najważniejsze sprawy w tajnych gabinetach się załatwiała, kiedy absolutyzm monarszy wzrasta, usuwając na dalszy plan lub niwecząc wszelką ingerencyą stanów w sprawy państwowe, my na oścież drzwi otwieramy, pozwalając każdemu powołanemu i niepowołanemu wglądać w nasze sprawy. Przewidywał Karnkowski smutne następstwa takiego systemu, nie więc dziwnego, że radzi się chwycić tak radykalnego środka, jak zabronienie „spisowania wot“.

Tak dobiegliśmy do końca exorbitancyj „albo inconveniencyj, które się w kole poselskiem najdują“. A jakaż rada na nie? Podaje ją autor w dalszej części swojego dziełka.

Ta dalsza część rozpada się na kilka ustępów, noszących ustepujące tytuły:

1. O konkluzyi króla j. m.
2. Media, których królowie panowie naszy używają in conciliandis diversis sententiis.
3. A iż częstokroć pp. posłowie wzór biorą z pp. rad, wyliczę niektóre virtutes senatorias do tego aktu służące.
4. Własne zaś ich, te są.
5. Naprawa.
6. Krótkie napominanie do pp. posłów.

Mówiąc o konkluzyi, którą wyłącznie dla króla zastrzega, podaje różnicę pomiędzy władzą absolutną a tą, jaką mają królowie polscy. „U Rzymian, ab ipso initio, potestas decernendi była penes populum, od którego przeniosła się ad senatum; a senatu in principem: tak iż quidquid principi placuit, legis habet vigorem, dum modo constet de voluntate eius, sive per rescriptum, sive per epistolam, sive alio quocunque modo; a to była absoluta potestas. U nas w koronie król j. m. certis legibus circumscriptam et limitatam potestatem habet. Prawda jest, że konkluzya przy królu j. m. zostaje, ale non ex iudicio

eius proprio, sed ex sententia omnium ordinum regni, to jest senatus i koła rycerskiego być ma“. Nie zawsze jednak wszyscy na jedno zdanie się godzą; bywa tak, że na kilka grup się podzielią — a wtedy król powinien „tantam diversitatem et contrarietatem ucierać i znosić“. W jaki zaś sposób się to ma odbywać a raczej odbywa, czytamy w ust. 2. Dąży tu autor wyraźnie do zmniejszenia praw koła poselskiego, radząc, by posłowie, jeśli w jakiej kwestyi zgodzić się nie mogą, „przypuszczali to na zdanie pp. rad“. Spotkamy się z taką radą i u Grabowskiego, który w takim razie każe „sequi auctoritatem principis et senatus“. Że taka myśl była dla systemu reprezentacyjnego prostoprostu zabójczą, jak mówi Tarnowski,¹⁾ to rzecz jasna — u Karnkowskiego, mającego na myśli ograniczenie praw poselskich, jest ona zrozumiałą. Do tego ograniczenia dąży on, godząc w niebezpieczną zasadę jednomyślności. Domaga się stanowczo wprowadzenia zasady większości, powołując się na konstytucyą Henryka, która w rzeczach sądowych, prawnych uświęcała pluralitatem.

By obrady skrócić ad minimum podaje Karnkowski następującą radę: „Gdy marszałek koronny obaczy, że już maior pars inclinatur, ma wstać, do króla iść, aby król j. m. nominatim sam rozkazał sententiam dicere primo senatori, to jest ks. arcybiskupowi gnieźnieńskiemu, jako regni primati, ac principi senatus; a sam zatem subsequitur, albo aprobando, albo refutando. Zarazem marszałek koronny zakazać ma, o tem, de quo sententiatum est, już więcej mówić, a do innych spraw przystąpić.“

Tak radykalnej rady nikt przed nim, ni po nim nie dawał.

W ust. 3., gdzie wylicza cnoty senatorów, jakie posłowie naśladować mają, dowiadujemy się, że dobry senator mówić do rzeczy publicznej powinien, pilnie w oczy i w oblicze jej patrzeć, by, tem rychlej obaczyć mógł, „jakiemi chorobami jest zjęta“, prawo koronne ma umieć i rozumieć, pacta foedera cum externis ma mieć cognita, prawdę mówić i przy niej statecznie stać, wotować krótko, węzłowacie et graviter, ma wreszcie unitati, concordiae et paci studere, ut non sint schismata.

¹⁾ Pisarze polityczni. T. II. st. 177.

Cały ten ustęp wywołała chęć wypowiedzenia, jak się autor zapatruje na sprawę ligi.

Świadczą o tem słowa, cytowane już w miejscu, gdzie omawiam stanowisko Karnkowskiego wobec starań dworu austriackiego, a znajdujące się właśnie wśród owych enót, jakie posłowie naśladować powinni. Pokój z Turkami i Tatarzyinem zawrzeć, a nie wdawać się w żadne pertraktacye z Austryą, oto rada, jaką daje autor.

Ustęp 4. łączy się ściśle z następnym, omawiającym naprawę koła poselskiego.

Jakim poseł być powinien, jakie są jego prawa i obowiązki? „Jadąc posłem na sejm, nie być sam swym, ale wszystkiego się oddać do posług rzeczypospolitej“. Te słowa najlepiej określają, jakim być powinien, dalsze pouczają go o prawach czyli o „kresach zamierzonych, które znać poseł ma“, skoro je bowiem przekroczy, „cessat władza jego“.

Wybiera się posłów: „vel ad novas leges ferendas, vel ad veteres abrogandas, et ad contributionem sanciendam“, do nich także należy, gdyby król „chciał uczynić dekret, albo konstytucyą przeciw prawu“, „zdejmować się o wolność pospolitą“.

Wyraźnie jednak dodaje Karnkowski, że „opozycyi sobie przywłaszczać nie mają, bo ta jest zachowana pp. radom, którzy w przysiędze swej są na to obowiązani, cokolwiek rozumieją być szkodliwego, powinni przestrzedz, et se opponere, której przysięgi posłowie nie czynią“.

Tak postawiwszy zasadę większości jako jedynie zdrową i rozsądną a następnie odmówiwszy kołu poselskiemu prawa opozycyi, przystępuje autor w ustępie przedostatnim do naprawy i podaje „remedium do zabieżenia wyżej opisanych exorbitancyj“. Środków tych nie wiele. Jedne z nich natury ogólnej, drugie dążą do uproszczenia obrad sejmowych.

Do pierwszych należą: 1. 2. i 3. — do drugiej 'grupy: 4., 5., 6. i 7.

Ludzi zacnych na posłów obierać (2) i sejmy z Bogiem zaczynać (3) — a wszystko „ad communem utilitatem się obróci“, do tego poseł, jadąc na sejm, pilnie gotować się ma, co by miał mówić i radzić. Wiele również obiecuje sobie autor

z relacyjnych sejmików, które „najdalej we trzech niedzielach po sejmie“ mają być zwoływane (1). Nie mówi tylko dokładnie, jakie ma być owo „karanie“, które złego posła spotkać powinno.

Uprościć obrady może, według zdania Karnkowskiego, trzymanie się ściśle godziny naznaczonej do rozpoczęcia obrad. (4.) Gdyby poseł na czas oznaczony przyjść nie mógł, radzi mu autor, „aby raczej onego dnia do rady nie chodził“. Drobną to rada, ale jak potrzebna dla utrzymania ładu i porządku wśród burzliwych i niesfornych żywiołów, zrozumieć łatwo. skoro się pamięta, co autor mówi w ust. 2. właściwych exorbitacyj. Nie dość, że posłowie późno przychodzą, ale co gorsza zjawiają się w sali obrad, „najadłszy się i podraziwszy sobie dobrze“. Radą tą chce Karnkowski zapobiedz burdom, jakie pijani posłowie wszczynali nieraz w izbie poselskiej.

Punkt następny (5) traktuje o tem, że wiele się czasu traci na sejmie z powodu sporów religijnych. „Gdy się już sejm ku końcu nachyla, ba i podczas gdy tractantur praegnantia negotia, bracia nasi, którzy się od nas w wierze rozróżnili, wtaczać zwykli konfederacyą, a z drugiej strony pp. duchowni kompozycyą“. Jakaż rada na to? Prymas jedną tylko widzi, „aby król j. m. osobny sejm na to złożyć raczył“. W ten sposób wykluczonoby z obrad sejmowych sprawę, która tyle zaburzeń na naszych sejmach wywoływała, wyrwanoby żądło sejmowej opozycyi.

Wiele spraw się „ułatni,“ jak zapewnia dalej autor. (6.) przez utworzenie komisji petycyjnej, złożonej z senatorów i posłów a wyznaczonej przez króla zaraz „po propozycyi i wotach pp. rad,“ któraby relacyą „z petyt i doległości“ złożyła, „odłożywszy jeden dzień na to“. Nie potrzeba dowodzić, jakby to tok obrad sejmowych ułatwiło — rozumieć to możemy my dzisiaj najlepiej, patrząc, jak owe mniemane „petyty i doległości“ w niwecz obracają parlamentarną pracę konstytucyjnego mocarstwa na samym schyłku XIX. wieku.

Punkt ostatni (7) poświęcony „obyczajowi wotowania“. Chwali autor zwyczaj, jaki się przyjął, wotowania po jednemu z województw. Innym przemawiać wolno ale tylko w kwestyi

sprostowania, „wolno im ująć albo przydać, byle to było krótko, et non in infinitum“.

Kończy autor ten ustęp wezwaniem do zgody, mówiąc, że „snadniej i lepiej to czynić, niżli wiele o tem mówić, pisać i trąbić“.

Ustęp ostatni, noszący tytuł: Krótkie napominanie do pp. posłów, jest streszczeniem całego dziełka. Należy do najpiękniejszych w całym piśmku, napisany z wielką siłą i powagą.

Rozpoczyna się od pięknego porównania Rzeczypospolitej z okrętem na morzu w czasie burzy. Biją nań wielkie nawałności: Turcy, Tatarzy, Siedmigrodzianie, Rakuszanie, Niemcy i „haereditarius hostis regni“ Moskwicin. Cóż nam czynić należy? „Refugium nostrum naprzód do Pana Boga. Auxilium nostrum a Domino“. Ale na tem nie koniec. I my sami dbać o siebie musimy. „A jako hetman waleczny, kiedy widzi wojsko nieprzyjacielskie, swoje też przeciw niemu szykuje, tak i my czynimy. Bądźmy gotowymi ad omnem vim hostilem, vi et armis depellendam, niech nieprzyjaciele widzą i słyszą, że jest gotowość w ziemi“.

Dalej radzi Karnkowski „strzedz się insidias obcych i postronnych ludzi“. Domyślamy się łatwo, że odnosi się to do starań austriackich o ligę, o której mówi prymas kilka wierszy wyżej, że jest ona na to tylko, „aby molem belli tureici na nas obalić“.

Nadewszystko jednak o to się starać należy, „abyśmy w ręce swą wprawili obyczaj i porządek odpraw sejmowych“. Król uczynił, co do niego należy, senat również obowiązek swój spełnia, między posłami tylko „nullus ordo et confusio“. I teraz następuje piękny obraz, który w całości przytoczyć należy.

„A tak prosi was matka wasza rzeczpospolita, ręce przed wami składa i podnosi, zmiłujcie się sami nad sobą, a nie dajcie jej przyjść in direptionem. Auferte mala actionum vestrarum, upór, zaparcie, hardość, prezunpcyą, pychę, wielomowność; a na miejsce vitiorum niech nastąpią enoty, abstinentia nimii cibi, potus et somni, temperantia, modestia, humilitas, mansuetudo, cultus et reverentia erga seniores“.

Jakiż cel mamy wszyscy na oku, pyta dalej autor. Nie inny, „jedno abyśmy wolność pospolitą, jako żrzenie w oku, całą i nienaruszoną zachowali, abyśmy się też wszyscy tą miłą rzeczpospolitą zarówno dzielali. Lecz nierówno się dzielimy“. I tu wypowiada Karnkowski wielką prawdę, której niestety nie zrozumiało i nie uznało ówczesne społeczeństwo. „Bo par est periculum“, powiada, „kiedy mię pan (quod absit) zwierchnością władze swej uciska, jako kiedy mi brat równy mnie, na wolność moję, temeritate et arrogantia więcej sobie uzurpując następuje et quantum in illo est tłumy“.

Ostatnie słowa są jakby wyjęte z Kazań sejmowych Skargi. „Chlubicie się tem pp. posłowie, że na was rzeczyposp. wiele należy, i jesteście jednym mocnym filarem w rzeczyposp., jakoż prawdę mówicie; ale nie dosyć nam braci waszej, że te nazwiska i tytuły na sobie nosicie, kiedy rzeczą samą powołaniu waszemu nie dosyć czynicie. I owszem tę praktykę o sobie macie, i starzy panowie widząc, że koło wasze rozbieżało się w nierządzie, przepowiedzieli, że to koło miało rzeczpospolitą naszą zgubić. A tak dla Boga proszę i upominam, aby ta praedictio ich się nie ziściła. Lepiejeliby aby ten człowiek nigdy się nie rodził, a niżby miał być przyczyną upadku i zginienia nas wszystkich. I owszem starajcie się, abyście matkę swą miłą, która was porodziła i ozdobiła, w całe zachowali, i potomstwu nienaruszoną podali.“

Oto treść Exorbitancyj — a jaka ich wartość artystyczna, literacka? Znaczna, mimo że jest to tylko szkic do większego dzieła lub do mowy, jaką Karnkowski na sejm przygotowywał. Układ dobry i przejrzysty, polszczyzna czysta, styl jędrny i poważny, treściwy i odrębny. Żadnej przesady, żadnego zaniedbania, wszystko pięknie ułożone i uporządkowane. W niczem nie przypomina Karnkowski współczesnego mu Warszawskiego, który lubuje się w wyszukanej grze słów, sztucznych efektach i dzwięczności języka. Stara się on więcej o przekonanie rozumu, niż przemówienie do wyobraźni i serea; prawdę mówi bez ogródek, błędom nie przypuszcza, silnie bije na nadużycia, ale nigdy osób nie obraża. „Nie rozumiejże, gdy

mores et vitia taxo, abych urząd poselski ganić miał“, powiada zaraz na początku w Exorbitancyach.

Humanista, wykształcony na wzorach starożytnych mistrzów, bierze z nich wzór, posługuje się nimi, ale to, co mówi, płynie z jego duszy, a mówi językiem, który trafi łatwo do głów szlacheckiego ogółu. Wywody jego mają moc przekonującą, związek logiczny, dążenie do celu proste, wnioski jasne i niezbite.

Porównań używa rzadko, (Rzeczpospolitą por. z chorym człowiekiem lub z okrętem w czasie burzy) a te, których używa są dobre; prozopopei tylko raz, kiedy kreśli obraz matki ojczyzny, błagającej synów, by siebie i jej nie gubili.

Na zakończenie i na najwyższą pochwałę dziełka Karnowskiego dodać należy, że wiele ustępów jego Exorbitancij odnajdujemy w szóstym kazaniu sejmowem Skargi: O Monarchii.

III.

Przystąpmy teraz do pytania, jakie miejsce zajmują Exorbitancye wśród licznych pism politycznych z końca XVI. wieku? Szczegółowy rozbiór pisemka wskazuje, że bardzo ważne. Wynika to i z samej treści i ze stanowiska wybitnego, jakie autor zajmuje. Tu należałoby zastanowić się, w jakim stosunku pozostają Exorbitancye do współczesnych pism Warszewickiego, Grabowskiego i Skargi.

Zwiążłym, jasnym stylem, z mocą przekonywającą przedstawia Karnkowski dwie najważniejsze sprawy, jakie górowały nad wszystkimi innemi w ostatnim dziesiątku lat wieku XVI. — sprawę ligi przeciwko Turkom i naprawę sposobu sejmowania.

W pierwszej znalazł się w obozie przeciwników ligi, co było wynikiem całej jego dotychczasowej działalności. Nie był odosobniony — stała za nim olbrzymia rzesza szlachecka, stali najznakomitsi ludzie w narodzie. Zajmuje się tą sprawą obszernie w Deliberacyi, która niewątpliwie jego jest dziełem, dotyka tylko w Exorbitancyach, ale w słowach dobitnych i stanowczych i to w chwili decydującej, bo przed samym sejmem, jak to starałem się powyżej wykazać, na którym losy ligi miały się rozstrzygnąć.

Przeciwników ma w Warszewickim, Wereszczyńskim i Grabowskim. Pierwszy, gorliwy stronnik Habsburgów, kruszy kopię w obronie ligi, bo musi, bo mu tak każą — Wereszczyński i Grabowski czynią to z przekonania. W walce tej odniósł zwycięstwo Karkowski, bo za nim stał ogół szlachty a popierał go Zamojski.

A sprawa druga? Czy i tu znalazł przeciwników? Nie — bo znaleźć ich nie mógł, bo wszyscy czuli, że naprawa jest konieczną, że od tej naprawy zależy byt Rzeczypospolitej. Tu znalazł się obok Warszewickiego i Grabowskiego, przeciwników w sprawie ligi — tu stanął obok najpotężniejszego i najwymowniejszego — Skargi. A zasługą jego wielką, że o tej na-

prawie mówi pierwszy a mówi tak, że następni z wyjątkiem Skargi, nie wiele mogli już dodać.

Porównajmy Exorbitancye z najważniejszym i największem dziełem Warszewickiego, w którym autor Turcyk ten sam temat porusza, co Karnkowski, noszącem tytuł: *De Optimo Statu Libertatis*. Pamiętajmy, że dzieło to wyszło w r. 1598. a więc w dwa lata później od Exorbitancyj.

Krytyka ostra izby poselskiej nie wiele się różni od tej, jaką spotykamy u Karnkowskiego. Jest jednak obszerniejsza — to prawda, ale nie zapominajmy, że Warszewicki o lidze aż czternaście mów napisał. Tarnowski powiada, że to samo już dowodzi, iż autor nie miał najmniejszego zmysłu i talentu pisarskiego.¹⁾ Styl Karnkowskiego znamy, wiemy jak zwięzłe i treściwie umie on myśl swoją wyłuszczyć, nie więc dziwnego, że różnica między nim a Warszewickim będzie znaczna — na czyją korzyść, łatwo wywnioskować.

Cóż zarzuca Warszewicki izbie poselskiej? Przekupstwo w czasie wyborów, zjednywanie braci szlachty czapką, papką i solą, jak dawniej mówiono, podejrzliwość do ostatnich granic posuniętą, gadulstwo na sejmach, przyjeżdżanie na sejm z czeredami sług i pachółków, a potem narzekanie, że im wygodnych mieszkań nie wyznaczono — ba nawet odgrążanie się, że do obrad nie przystąpią, jeśli ich żądaniom zadość się nie stanie. Czyż tego samego nie znajdziemy w Exorbitancyach?

A jakież rady daje Warszewicki, jak poprawić należy te smutne i bezładne obrady sejmowe?

Sejmiki relacyjne, wybór uczciwych ludzi na posłów, usunięcie arbitrów z sali obrad, ograniczenie prawa zabierania głosu, wzbronienie wstępu na posiedzenie, jeśli kto o zapowiedzianej godzinie się nie zjawi, przemawianie po jednemu z każdego województwa, załatwienie propozycyj od tronu przed wszystkimi innemi sprawami — oto sposoby naprawienia złego. Czyż słowo w słowo nie mówi tego Karnkowski?

By zrozumieć to szczególne zjawisko potrzeba przytoczyć słowa Wierzbowskiego, który w nader sumiennej monografii

¹⁾ Tarnowski. Pisarze polityczni XVI. wieku. T. II. st. 76.

historyczno-literackiej p. t. Krzysztof Warszawicki i jego dzieła, tak charakteryzuje autora Tureyk: „Pamięć niezwykła oddawała wielkie usługi Warszawickiemu... Czytając jego prace, co chwila spotykamy zdania i frazesy dobrze nam znane zkażdą. Bodaj czy nie każdą pracę jego, tak jak mozajkę, na oddzielne kamyczki moglibyśmy rozbić na pojedyncze ustępy i zdania i wykazać obce pochodzenie każdego z nich. Nasz autor nie robił sobie najmniejszej ceremonii z żadnym pisarzem: każdego z nich okradał z tego, co mu się podobało i przywłaszczał sobie“.¹⁾

Zagadka rozwiązana. Warszawicki czerpał pełną dłoń z Exorbitancyj, na swój sposób przerabiał, rozważniał — a talent miał wielki po temu — i tak powstała najlepsza część jego wielkiego dzieła.

Taki jest stosunek Exorbitancyj do pisma Warszawickiego,

Ramy tej drobnej rozprawki nie pozwalają mi poświęcić tej sprawie więcej miejsca, chociaż zasługuje na to.

Przejdźmy do Grabowskiego. Jego — Żwierciadło Rzpltej polskiej na początku r. 1598. wystawione — jest podobnie jak Exorbitancye raczej szkicem do pracy obszerniejszej, niż dziełem skończonem. Mimo to dziełko to znakomite, głębsze od broszury Karnkowskiego. Autor zastanawia się poważnie nad wadami narodowemi, jest znakomitym obserwatorem i psychologiem, widzi złe i zna jego przyczyny — rad jednak podaje niewiele, a te jakie podaje, znajdziemy i u Karnkowskiego.

Jakież wady wytyka Grabowski? Posłowie nie chcą przystępować do niczego, dopóki nie przeprowadzą swoich żądań, trawią czas na próżnych sporach i swarach, obstają przy swoich partykularnych interesach, poniżają ludzi najzacniejszych, oczerniając ich i pomawiając o najniecieńsze zamiary, a powody tego: arrogancya, ambicya, łakomstwo, niedostatek, zazdrość i waśń.

A środki na zaradzenie złemu?

Poprawa obyczajów, wybór ludzi uczciwych na posłów, przestrzeganie, by wszystkie prawa miały swoją exekucyę, poszanowanie dla króla i senatorów, godność obrad sejmowych.

¹⁾ Wierzbowski. Krzysztof Warszawicki. Warszawa. 1887. st. 366.

„bez swarów, krzyków i gomonów“, załatwienie propozycyi od tronu „najdalej do trzech Niedziel“, zanim inne sprawy na stół wejdą, zdanie się na króla i senat w razie różnicy w zapatrywaniach, wybranie komisyi, któraby „postulata“ województw miała roztrząsać — oto w czem widzi Grabowski ratunek. I znowu powtórzyć musimy to, co przy Warszawickim powiedzieliśmy, że takie same wady wytyka izbie poselskiej i takie same rady podaje Karnkowski w Exorbitancyach. Że Grabowski znał dziełko prymasa, nie ulega wątpliwości, że pod jego wpływem pisał swoje Żwierciadło, świadczy powyższe streszczenie utworu parnawskiego proboszcza. Prawda, że stosunek tej zależności inny u Grabowskiego niż u Warszawickiego i to na korzyść pierwszego, ale jest i to bardzo wyraźny.

Pozostaje Skarga. Że znał Exorbitancję, dowodzić nie potrzeba. Mówi o tem sam w kazaniu szóstym: O Monarchii i Królestwie, dosłownie prawie cytując słowa Karnkowskiego. „A w ich poselskim kole, o Boże mój, iakie tam wstydu godne postęпки. Kila dni obierając Marszałka, a raz pomnie pultrzenie Niedziele na tym trawiąc, czas tracili.... Jakie zaś swary, zwady i wraski.... wstyd powiadać. Dotkniono tego wiele w ich Exorbitancyach“.

Że Skarga miał na myśli Exorbitancję Karnkowskiego, nie trzeba dowodzić. Innego dzieła, noszącego taki tytuł w tym czasie nie było, a że obu tych znakomitych ludzi blizkie łączyły stosunki, wykazywałem to powyżej. Niepodobna zresztą przypuścić, żeby Skarga nie znał pisma pierwszego po królu dygnitarza Rzeczypospolitej, dobrodzieja zakonu Jezuitów i to pisma poświęconego tej samej sprawie, która jemu na sercu leżała. Tu należałoby tylko wykazać, co wielki kaznodzieja przejął z broszury Karnkowskiego, jaki jest stosunek Kazania szóstego do Exorbitancji.

Kazanie o Monarchii jest ze wszystkich najściślej polityczne, jak wykazuje Tarnowski w cytowanym już dziele¹⁾; wyobrażeń politycznych Skargi w niem szukać należy. Że wyobrażenia te schodziły się z wyobrażeniami Karnkowskiego

nie ulega wątpliwości. Monarchistami są obaj, bo w monarchii widzą przyrodzoną formę władzy, dodajmy, nie w monarchii absolutnej lecz konstytucyjnej. Jak ją obaj określają?

Karnkowski powiada, „że od króla j. m. jako od głowy rzeczyposp. poczyyna się motus, ordo et progressus actionum na sejmie Albowiem każdy król chrześcijański in suo regno tak się ma, jako dusza w ciele, która movet universum corpus: . . . jako imago Dei, mądrość boska“

Skarga w podobny sposób się wyraża: „Przyrodzony sposób jest w ciele, aby jedna głowa rządziła: tak też w Rzeczyposp. przyrodzona y najlepsza y nawłaśniejsza rozumowi ludzkiemu jest Monarchia . . . Monarchia iest naśladowanie niebieskich rządów, na których sam ieden Bóg siedzi“.

Wyraźny wpływ dziełka Karnkowskiego na Kazanie szóste da się wykazać dopiero w tym ustępie, gdzie Skarga kreśli stosunki w kole poselskiem. Wybór marszałka, tygodniami całym się ciągnący, swary, zwady i wrzaski a nawet broni dobywanie w czasie obrad wielomowność, brak poszanowania dla władzy, zawiść, narzekania na króla, wybory na sejmikach, gdzie „moźniejszy a śmielszy czynią co chcą“ — oto punkta styczne, jakie wykazać się dają.

Zależność to słaba — nie dziwnego. Zbyt potężną była indywidualność Skargi, by obce myśli i zapatrywania powtarzać. Miałone dla niego takie chyba znaczenie, jak bryłki złota mają dla mistrza-złotnika — stapiały się razem w ogniu, jakim gorzało to wielkie serce, by wyjść zeń jako najmisterniejsze arcydzieło, skończone, doskonałe.

Skromne piśmko sędziwego prymasa było taką bryłką — i to jego wielka zasługa. Było czemś większem, bo piśmem politycznem, które dało popęd dwom znakomitym współczesnym pisarzom do napisania dzieł bardzo poważnych, bo pierwsze poruszyło i domagało się jakiegoś regulaminu, jakbyśmy dzisiaj powiedzieli, jakiegoś opisanie i uporządkowania sposobu obrad sejmowych. Że nie była to rzecz drobna, świadczą dzieła reformatorów wieku XVIII., którzy myśl Karnkowskiego w czyn wprowadzają — niestety zapóźno, — świadczą wypadki współczesne, na które patrzymy.

Ale prymas nie ogranicza się do tej jednej kwestyi tylko, Sięga on głębiej, wytyka wady, które są źródłem złego, a które w przyszłości zgubę miały przynieść Rzeczypospolitej — a wytyka wtedy, kiedy one jeszcze nie rozkrzewiły się, jak bujny chwast po całym obszarze naszej ziemi, kiedy nie zapuściły jeszcze swoich korzeni aż gdzieś w najniedostępniejsze głębie duszy narodu. Czasy między śmiercią króla Stefana a rokoszem Zebrzydowskiego to epoka przełomowa w naszych dziejach — dzieło, które na celu ma skierowanie narodu na drogę prostą, jasną i prowadzącą do tego celu, „byśmy rzeczpospolitą całą i nienaruszoną zachowali“ i to w tej tak ważnej, a niebezpiecznej chwili, zasługuje, byśmy je obok najznakomitszych umieścili.

Kołomyja 12. czerwca 1900.

Michał Siwak.

De ratione, quam Andreas Cricius in actione mutus exprimenda secutus sit.

Quaestionem de actionis mutuae in Andreae Cricii carminibus exprimendae ratione cum aggrederer, sperabam fore, ut apud poetam saeculi decimi sexti, qui saepenumero proelia et amores cecinisset, varias locutiones, quae pronominis Graecorum reciproci ἀλλήλων cet. munere fungerentur, invenirem. Quae tamen spes prorsus me fefellit. Etenim ne tritissimae quidem illae dicendi formulae: inter se, inter se ipsos, inter ipsos, inter eos, inter nos, inter vos in Cricii poematis occurrunt.¹⁾ Satis raro poeta rationem mutuam duplici pronominis aliis aut substantivi casu adhibito minus accurate significavit: II, 12, 25 quot alias aliis nectebant taedia causas, II, 23, 164 causas nectere causis, II, 42 d 3 Pergama quantum dissidio foverint numina numinibus.²⁾ Mentione dignus est locus III, 18, 84 sq. dissidiis heu caeca (sc. gens Hungara) suis, ratioque salutis nulla est communis, quando hic ulciscitur illum, ubi hic illum idem fere esse videtur atque alter alterum.³⁾ Particulae invicem,⁴⁾ vicissim,⁵⁾ mutuo⁶⁾ nunquam a Cricio ad negotium mutuum exprimendum adhibitae sunt.

¹⁾ Semel Cricius scripsit IV, 1, 8. (ed. Morawski) quantum inter regem convenit atque Deum.

²⁾ Cf. etiam haec parataxis quae dicitur substantivorum (G. Landgraf, Substantivische Parataxen, Archiv für lat. Lexikographie und Grammatik, V p. 161—191) exempla: II, 23, 176 dextras dextra reliquit, VI, 17, 7 roseis captas dum labra labellis, VI, 26, 25 haerebat... cum corpore corpus, VII, 8, 4 terra capit terram, VII, 16, 5 corpus do terrae terram, VII, 21, 3 huic premit illa pedem pede.

³⁾ Cf. Morawski ad h. l.

⁴⁾ Cf. IV, 26, 2 nullam in amore tibi reddere velle vicem.

⁵⁾ Cf. IV, 22, 5 bibitur vicissim — alternatim.

⁶⁾ Adverbium mutuo et adiect. mutuus in Cricii carminibus frustra quaesiv.

Aliquotiens poeta actionem mutuam si non expressurus, at certe indicaturus voce simul usus esse videtur: I, 25, 2 quam bene conveniunt nomina resque simul, II, 14, 267 sq. hostes... fugientes seque simul collidentes cadebant.¹⁾ Pronomine reflexivo se ratio mutua non designatur: II, 14, 267 sq. neque VI, 31, 3 pugnarunt secum dolor... amorque, quia his locis verba collidentes pugnarunt et ipsa notionis reciprocae vi praedita sunt.²⁾ — Saepissime enim actio quae dicitur reciproca ipso verbo aut nomine continetur, ita ut non sit necesse eam locutionibus inter se cet., alter alterum cet., alius alium cet., invicem (vicissim), mutuo (mutuus) significare. Eiusmodi verba sunt: congruo, consentio, convenio, congredior, concurro — dissentio, certo, dimico, proelior, pugno, bello: colloquor; comparo, contendo, iungo, coniungo, necto, conecto, concilio — discerno, dissolvo, distraho cet.; substantiva: amicitia, concordia, foedus, pax; colloquium, concursus, congressus — discrimen, discordia cet.; adiectiva: communis, par, similis — impar, dispar, dissimilis, adversus, contrarius cet.; adverbialia: certatim, iunctim cet.³⁾ En habes exempla Criciana, quae librorum carminumque ordinem a Casimiro Morawski constitutum secutus congressi: I, 3. 1 sq. partus et integritas discordes... Virginis in gremio foedera pacis ha-

¹⁾ Cf. praeterea V, 26, 10 mixta illis tamen haec conticuere simul, VI, 15, 2 cogit et hic natam meque perire simul, VI, 25, 25 haerebat simul... cum corpore corpus. V. Thielmann, Arch. f. lat. Lex., VII. p. 385.

²⁾ Huc traho IV, 6.3 ora, quibus solos nos internoscimus ipsos = ora, quibus solos se sacerdotes internoscunt ipsos. Cf. de hac re R. Menge, Neue Jahrb. f. klass. Phil. 1888 p. 67 sq., ibid. 1889 p. 267 sqq., Iwan Müller in Nägelsbach, Lat. Stilist. ⁸ p. 352 not., Schmalz, Lat. Stilistik in Iwani Muellerei Handbuch der klass. Altertumsw. II ² (Monach. 1890) p. 544, Thielmann, Arch. f. lat. Lex., VII p. 379 sqq., Kruczkiewicz, Zeitschr. f. d. öst. Gymn. 1895 p. 852, contra C. Göbel, Neue Jahrb. 1888 p. 271 sq., Dembitzer, De rat. mutuae ap. Sall. signific. (Colomeae 1893) p. 12 sqq.

³⁾ Cf. Thielmann, Arch. f. lat. Lex., VII p. 347 sqq., Dembitzer, De rat. mut. ap. Sall. s. p. 11 sq.

bent, II, 23 a iunctos anguemque aquilamque, hos qui cuncta potest iungere, iunxit amor, II, 23, 41 nervos calamosque sonis concordibus aptat, II, 23, 61 certatim... omnes... migramus ad Arcton, II, 23, 96 certatim... oscula libant, II, 23, 172 coeant firmo... sponsalia nexu, II, 42, 63 non bene conveniunt Pallas madidusque Lyaeus, II, 42 d 1 sq. mens sit una deorum, saepe solent... bella movere, II, 42 d 3 ne memorem pugnas veterum,¹⁾ III, 1, 22 sq. quod... distrahit ignarum studia in contraria vulgus, III, 3, 4 et III, 4, 2 dissidio... patrum, III, 18, 85 dissidiis heu caeca suis, ratioque salutis nulla est communis, IV, 9, 30 hic est patrium nexus et officium, IV, 11, 1 sq. quos rex non poterat, procures saevumque duellum, hos medicus... conciliavit, IV, 20, 1 non bene + convenitis rana et Philomela, IV, 37, 6 quod... aeris par sit calculus atque pedis, VI, 15, 33 nitidus (sc. lectulus) iunctis ab amantibus, VI, 17, 9 lecto dum iungimur uno, VI, 50, 3 nec congruit aetas, VI, 57 a 3 sq. ne differre nihil videantur labra virorum et labra haec saeta inferiora suis, VI, 58, 3 nullo discrimine distant, VI, 63, 19 irae et lites, rixae, discordia, VII, 20, 7 sq. sint vultus, risus, technae, commenta placendi, cuncta suo similes dissimilesque loco, VII, 21, 2 fient moribus ambo pares... — E totius orationis argumento et nexu intellegitur de ratione mutua agi: II, 24, 41 ludite, VI, 26, 29 oscula carpemus placidosque canemus amores, VI, 26, 33 sq. oscula dehinc laeti Venerisque sua via bella pergemus placido continuare toro.²⁾

Scribebam Colomeae m. Aprili a. 1900.

3. Dembitzer.

¹⁾ Incertus haereo de III, 1, 19 solis de me contendere verbis.

²⁾ Cf. Menge, Neue Jahrbh, 1889 p. 273 et Dembitzer, De rat. mut. ap. Sall. sign. p. 15.

Errata.

P. I., tituli 1. 2. pro mutus legas: mutua,
ibid. l. 10. „ ant „ aut.

Wiadomości szkolne.

I. Skład grona nauczycielskiego z końcem roku szkolnego 1899/900.

A) W zakładzie głównym.

1) *Dla nauki przedmiotów obowiązkowych.*

a) Dyrektor:

1. **Skupniewicz Józef**, c. k. radca szkolny, członek Rady szk. okręg., uczył geografii w kl. Ib. — 3 godziny w tygodniu.

b) Nauczyciele:

2. **Bielawski Stanisław**, profesor, gospodarz kl. V., uczył języka łacińskiego w kl. Ia., IIa. i V., od 14. maja języka polskiego w kl. VI. — 25 godzin w tygodniu.
3. **Biłyk Jan**, nauczyciel, gospodarz kl. IVb., uczył matematyki w kl. IVa., IVb., V. i VI., fizyki w kl. IVa. i IVb. — 19 godzin w tygodniu.
4. **Christof Piotr**, profesor, gospodarz kl. IVa., zawiadowca niemieckiej biblioteki dla uczniów, uczył języka niemieckiego w kl. IIIb., IVa., V—VIII. — 24 godzin w tygodniu.
5. **Dembitzer Zacharyasz**, profesor, zawiadowca biblioteki polskiej dla uczniów klas wyższych, gospodarz kl. VII, uczył języka łacińskiego w kl. IVa. i VII., greckiego w kl. V. i VII. — 20 godzin w tygodniu.
6. **Hawel Julian**, nauczyciel, uczył rysunków w kl. II.—IV. — 24 godzin w tygodniu.
7. **Kubiszał Stanisław**, dr. fil., profesor w VIII. randze, gospodarz kl. IIa., uczył geografii w kl. Ia., historii i geografii w kl. IIa., IIb., IIIa., IIIb. i V. — 20 godzin w tygodniu.
8. **Ks. Kuryłowicz Tomasz T. J.**, zast. naucz., gospodarz kl. IIIb., uczył religii obrz. łac. w kl. I—VIII. a od 14. maja języka polskiego w kl. IIIb. — 19 godzin w tygodniu.
9. **Kuś Franciszek Ksawery**, nauczyciel, gospodarz kl. VI., uczył języka łacińskiego w kl. IIIb., IVb. i VI., greckiego w kl. VI. a od 9. maja języka greckiego w kl. IIIb. — 28 godzin w tygodniu.
10. **Kusionowicz Michał**, profesor w VIII. randze, gospodarz kl. VIII., uczył języka łacińskiego w kl. IIIa. i VIII., greckiego w kl. VIII. a od 14. maja języka polskiego w kl. V. — 19 godzin w tygodniu.

11. **Łomnicki Jarosław**, nauczyciel, zawiadowca gabinetu przyrodniczego, uczył matematyki w kl. Ia., historii naturalnej w kl. I—III., V. i VI. — 19 godzin w tygodniu.
12. **Mikuła Ludwik**, profesor, zawiadowca gabinetu fizykalnego, uczył matematyki w kl. IIb., IIIa., IIIb., VII. i VIII., fizyki w kl. VII. i VIII. — 20 godzin w tygodniu.
13. **Perfecki Romuald**, profesor w VIII. randze, zawiadowca biblioteki polskiej dla uczniów klas niższych, gospodarz kl. IIIa., uczył języka greckiego w kl. IIIa., IVa. i IVb., polskiego w kl. IVa. i IVb. — 19 godzin w tygodniu.
14. **Rychlik Aleksander**, zast. naucz., gospodarz kl. Ib., uczył języka łacińskiego w kl. Ib. i IIb., polskiego w kl. Ib. — 19 godzin w tygodniu.
15. **Ks. Sienkiewicz Józef**, profesor, w drugim półroczu na urlopie z powodu słabości.
16. **Siwak Michał**, nauczyciel, zawiadowca biblioteki nauczycielskiej, uczył historii i geografii w kl. IVa., IVb., VI—VIII., logiki w kl. VII., psychologii w kl. VIII. a od 14. maja języka polskiego w kl. VII. i VIII. — 28 godzin w tygodniu.
17. **Wasilkowski Józef**, profesor w VIII. randze, gospodarz kl. IIIb., uczył języka greckiego w kl. IIIb., polskiego w kl. IIIb., V—VIII. — 20 godzin w tygodniu, od 2. maja na urlopie z powodu słabości.
18. **Ks. Wojciechowski Antoni**, profesor, uczył religii obrz. gr. kat. w kl. I—VIII. zakładu głównego i w równorzędnych ruskich, języka ruskiego w kl. I. i IV. — 20 godzin w tygodniu.
19. **Zaremba Stanisław**, profesor, gospodarz kl. IIb., uczył języka niemieckiego w klasie IIa., IIb., IIIa. i IVb. — 18 godzin w tygodniu.
20. **Zenowicz Włodzimierz**, zast. naucz., uczył języka polskiego w kl. Ia., IIa., IIb. i IIIa., niemieckiego w kl. Ia. i Ib. — 24 godzin w tygodniu.

c) Nauczyciele pomocniczy:

21. **Goligowski Antoni**, nauczyciel szkoły dla przemysłu drzewnego, uczył rysunków odręcznych w kl. Ia. i Ib. — 8 godzin w tygodniu.
22. **Grünes Wilhelm**, kierownik szkoły lud. izr. fund. bar. Hirscha, uczył religii mojżeszowej w 8 oddziałach. — 8 godzin w tygodniu.
23. **Ks. Hryniowski Mikołaj**, katecheta szkoły wydziałowej żeńskiej, uczył języka ruskiego w kl. II. i III. — 4 godziny w tygodniu.

2) Dla nauki przedmiotów nadobowiązkowych.

1. Finger Gustaw, nauczyciel szkoły dla przemysłu drzewnego, uczył rysunków geometrycznych. — 4 godziny w tygodniu.
2. Mianowski Władysław, naczelnik straży pożarnej miejskiej i kierownik ćwiczeń towarzystwa „Sokół”, uczył gimnastyki. — 6 godzin w tygodniu.
3. Kubiszał Stanisław, j. w., uczył historii kraju rodzinnego w kl. IIIa. i IIIb. — 2 godziny w tygodniu.
4. Miśkiewicz Ludwik, j. w., uczył śpiewu w 2 oddziałach. — 2 godziny w tygodniu.
5. Siwak Michał, j. w., uczył historii kraju rodzinnego w kl. IVa., IVb., VI., VII. i VIII. — 5 godzin w tygodniu.
6. Zaremba Stanisław, j. w., uczył kaligrafii w 2 oddziałach. — 2 godziny w tygodniu.

B) W równorzędnych klasach ruskich:

1) Dla nauki przedmiotów obowiązkowych.

1. **Niedzielski Sofron**, profesor w VIII. randze, kierownik równorzędnych klas ruskich, uczył języka łacińskiego w kl. VIII. i języka ruskiego w kl. Ib. — 8 godzin w tygodniu.
2. **Dolnicki Leon**, profesor, gospodarz klasy przygotowawczej i kl. II, uczył języka niemieckiego w kl. przygotowawczej i II., historii i geografii w kl. Ib., II. i IV. — 20 godzin w tygodniu.
3. **Ks. Hryniowski Mikołaj**, katecheta szkoły wydziałowej żeńskiej, uczył religii w kl. Ia., Ib., i w kl. przygotowawczej, (zarazem ekshortator dla uczniów tych klas) — 6 godzin w tygodniu.
4. **Kołodnicki Emil**, nauczyciel, gospodarz klasy Ia., uczył języka łacińskiego w kl. Ia., j. ruskiego w kl. III. IV. i V. nadto j. ruskiego w klasach V. i VI. zakładu głównego — 21 godzin w tygodniu.
5. **Kordasiewicz Emil**, profesor w VIII. randze, zawiadowca gabinetu przyrodniczego, uczył historii naturalnej w kl. Ia., Ib., II. V. VI. matematyki w klasach Ia., Ib. — 16 godzin w tygodniu.
6. **Kuźma Leoncyusz**, profesor, gospodarz klasy V., uczył języka łacińskiego w kl. II. języka greckiego w kl. IV. i V. języka niemieckiego w kl. Ia. — 23 godzin w tygodniu.

7. **Makaruszka Eustachy**, nauczyciel, zawiadowca biblioteki ruskiej dla uczniów, gospodarz klasy VII., uczył języka greckiego w kl. VII., języka ruskiego w VI. VII. i VIII. propedeutyki filozofii w kl. VII. i VIII. nadto języka ruskiego w kl. VII. i VIII. zakładu głównego — 21 godzin w tygodniu.
8. **Mostowicz Prokop**, zastępca nauczyciela, gospodarz klasy Ib., uczył języka greckiego w kl. III., języka ruskiego w kl. przygotowawczej i II. i języka niemieckiego w kl. Ib. — 21 godzin w tygodniu.
9. **Nalewajko Grzegorz**, nauczyciel, gospodarz klasy VI., uczył języka łacińskiego w kl. V. i VI., języka greckiego w kl. VI. i języka ruskiego w kl. Ia. — 20 godzin w tygodniu.
10. **Nasalski Julian**, profesor w VIII. randze, gospodarz klasy IV., uczył języka łacińskiego w kl. IV. i VII., języka greckiego w kl. VIII. i kaligrafii w klasie przygotowawczej — 18 godzin w tygodniu.
11. **Polański Kornel**, profesor w VII. randze, odznaczony złotym krzyżem zasługi z koroną, uczył historii powszechnej i geografii w klasach Ia., III., V., VI., VII. i VIII. — 19 godzin w tygodniu.
12. **Rakowski Jan**, zastępca nauczyciela, uczył matematyki w kl. przygotowawczej, II., III. i IV., historii naturalnej w klasie III., nadto matematyki w kl. Ib. i IIa. zakładu głównego — 20 godzin w tygodniu.
13. **Rybaczek Michał**, nauczyciel, zawiadowca gabinetu fizykalnego, uczył matematyki w kl. V—VIII., fizyki w kl. IV. VII. i VIII. — 21 godzin w tygodniu.
14. **Salo Ludwik**, profesor w VIII. randze, zawiadowca biblioteki niemieckiej dla uczniów, gospodarz klasy VIII., uczył języka niemieckiego w kl. IV., V., VI., VII. i VIII. — 20 godzin w tygodniu.
15. **Sienicki Antoni**, nauczyciel, zawiadowca biblioteki polskiej dla uczniów, uczył języka polskiego w klasach przygotowawczej, Ia., Ib., II—VIII. — 21 godzin w tygodniu.
16. **Witoszyński Jarosław**, zastępca nauczyciela, gospodarz klasy III., uczył języka łacińskiego w kl. Ib. i III., języka niemieckiego w kl. III. — 18 godzin w tygodniu.

b) Dla nauki przedmiotów nadobowięzkowych.

1. **Dolnicki Leon**, j. w., uczył historii kraju rodzinnego w kl. IV. — 1 godzinę w tygodniu.

2. Goligowski Antoni, j. w., uczył rysunków odręcznych — 4 godziny w tygodniu.
3. Nasalski Julian, j. w., uczył kaligrafii — 2 godziny w tyg.
4. Polański Kornel, j. w., uczył historyi kraju rodzinnego w kl. III, VI i VII. — 4 godziny w tygodniu.
5. Schindler Marcei, dyrektor szkoły wydziałowej żeńskiej, uczył gimnastyki — 6 godzin w tygodniu.
6. Witoszyński Jarosław, j. w., uczył śpiewu — 4 godziny w tygodniu.

Zmiany w składzie grona nauczycieli w ciągu roku szkolnego 1899/1900.

Mianowani:

1) dla głównego zakładu

a) rzeczywistymi nauczycielami: Kuś Franciszek Ksawery. (reskr. minist. z dnia 22. czerwca 1899 l. 14339.), Biłyk Jan (reskr. minist. z dnia 22. sierpnia 1899 l. 22228), b) zastępcą nauczyciela: ks. Kuryłowicz Tomasz T. J. (reskr. c. k. Rady Szk. kraj. z dnia 2. marca 1900 l. 4467.)

2) dla klas równorzędnych ruskich

katechetą pomocniczym ks. Simowicz Apoloniusz, pro-wiz. katecheta tutejszej szkoły wydziałowej żeńskiej (reskr. c. k. Rady Szk. kraj. z dnia 9. października 1899 l. 25701), a po ustąpieniu tegoż z końcem I. półr. ks. Hryniowski Mikołaj, katecheta tutejszej szkoły wydz. żeńsk. (respr. c. k. Rady Szk. kr. z dnia 29. stycznia 1900 l. 1954).

Zastępca naucz. Waszkiewicz Michał mianowany rzeczywistym naucz. dla c. k. gimnazjum w Tarnopolu (reskr. min. z dnia 22. czerwca 1899 l. 14339).

Przeniesieni:

Nauczyciel tutejszego zakładu głównego Dr. Hahn Wiktor, dla gimnazjum V. we Lwowie (reskr. minist. z dnia 22. czerwca 1899 l. 14339). Zast. naucz. c. k. gimnazjum akadem. we Lwowie Mostowicz Prokop w tym samym charakterze do równorząd. klas ruskich tutejszego zakładu (reskr. c. k. Rady Szk. kr. z dnia 7. sierpnia 1899 l. 18456). — Ks. Dobrzański Władysław, katecheta pomocniczy r. gr., ustąpił z końcem roku szkolnego 1898/99 przeniósłszy się na probostwo w Dąbkach.

II. Plan nauki w roku szkolnym 189⁹₉₀.

A) W zakładzie głównym.

Nauka odbywała się według planu naukowego, zawartego w instrukcyi z r. 1884 i późniejszych rozporządzeń Wysokiego c. k. Ministerstwa W. i O. jakoteż Wysokiej c. k. Rady Szkolnej krajowej.

Wykaz lektury.

A) *Lektura łacińska.*

- Kl. III. Corn. Nep., Miltiades, Themistocles, Aristides, Cimon, Epaminondas, Pelopidas.
- Kl. IV. Caes. B. G. I. do rozdziału 29., III., IV. i z VII. 36—54. Ovid. Met. De Philemone et Baucide. De Niobes eiusque liberorum interitu.
- Kl. V. Liv. ks. I. i XXI. — Ovid. Met.: Juppiter homines extinguere constituit, Lycaon; Diluvium; Proserpina; Cereis filia a Plutone rapitur; De Orpheo et Eurydice; Fasti: De Fabiorum ad Cremeram interitu. De Romulo Quirino; Quo dolo Gabii sint capti, Annae Perennae festum geniale. Trist: Ad primum Tristium librum Romam mittendum: De ultima, quam Ovidius Romae transegit nocte, De veris Tomitani adventu, Reliquae elegiae: De Daedalo et Icaro.
- Kl. VI. Sallustius: Bellum Catilinae, Cicero in Catil. I., Vergilius Aen. I., Eclog. V. VII. Georg. Laudes vitae rusticae, Proemium Georgicorum; Caes. bellum civile wybór z ks. I.
- Kl. VII. Cicero: De imperio Cnei Pompei, Pro Archia poeta, Cata maior, Verg. Aen. II., wybór ks. VI. i IX.
- Kl. VIII. Horat. Dwadzieścia ód, jedna Epoda, dwie Satyry, dwa listy. Tacit. Germania 1—27; Annales. Wybór z ks. I. i II.

B) *Lektura grecka.*

- Kl. V. Fiderer Chrest. Xenof. Anabasis: Wojsko greckie buntuje się, Zdrada Orontasa, Bitwa pod Kunaxą, Śmierć Cyrusa, Zdrada. Xenofon, Wybór dowódców wojska greckiego, Pochodzenie Cyrusa i wychowanie u Persów. Obrona Sokratesa I. Homer Il. I. III.
- Kl. VI. Hom. Il. VI., XVIII. XXII. XXIV., Herodot ks. VIII. Xenofon: O wartości przyjaciół, Obrona Sokratesa II.

- Kl. VII. Demostenes Philipp. I. III. O Chersonezie, Homer Odyss. VI., IX., X., XIX.
Kl. VIII. Platon: Apologia Sokratesa, Kryton i ostatnie rozdziały z Phaedona, Sophokles: Aias, Hom: Odyssea V.

C) Lektura polska.

- Kl. V. Oprócz ustępów, zawartych w Próchnickiego „Wzorach poezyi i prozy,” przeczytano w całości Mickiewicza „Pana Tadeusza” i Pola „Mohorta”.
Oprócz ustępów zawartych w Wypisach, czytano prywatnie:
W kl. VI. Heidenstein: Pamiętniki; Pasek: Pamiętniki; Sienkiewicz: Ogniem i mieczem, Potop, Pan Wołodyjowski; Rzewuski: Listopad; Niemcewicz: Powrót posła.
W kl. VII. Słowacki Balladyna, Lilla Weneda, Księżę niezłomny, Anelli; Kraszewski Powrót do gniazda; Korzeniowski Kollokaeya; Byron Obłężenie Koryntu i Więzień Chillonu.
W kl. VIII. Krasiński Nieboska komedia, Przedświt; Szekspir Koryolan, Makbet.

D) Lektura rusk a.

- Oprócz ustępów zawartych w Wypisach, czytano w całości.
W kl. VII. w I. półr. Lewicki: Switohlad ukraińskoho naroda, w II. półr. Ustyanowicza: Jaropołk.
W kl. VIII. Czajezenko: Soniasznyj promiń; Kolessa, Szewczenko i Mickiewicz.

E) Lektura niemiecka.

- Oprócz ustępów zawartych w Wypisach, czytano w całości:
w kl. VII. w szkole: Hermann und Dorothea, Minna von Barnhelm; jako lekturę domową: Götz von Berlichingen i Coriolan.
w kl. VIII. w szkole: Iphigenie auf Tauris, Piccolomini i Wallensteins Lager, jako lekturę domową: Maria Stuart i Wallensteins Tod.
-

Nauka religii mojszeszowej.

- I. klasa. Historya biblijna do śmierci Mojżesza w związku z zasadami wiary. Dziesięcioro przykazań. Modlitwa poranna i błogosławieństwa.
 - II. klasa. Historya biblijna od Jozuego do podziału państwa w związku z zasadami wiary. Objaśnienie dekalogu. Obowiązki względem Boga. Święta i posty. Modlitwa wieczorna i błogosławieństwo przy szczególnych uroczystościach.
 - III. klasa. Historya biblijna od podziału państwa do powrotu z niewoli babilońskiej. Trzy nauki główne wyznania mojszeszowego. Obowiązki względem ludzi. Najważniejsze przepisy ceremonialne. Modlitwa na sobotę. Halell.
 - IV. klasa. Historya izraelitów pod panowaniem Syryi. Machabeusze. Panowanie Rzymian. Upadek państwa. Bar Kochba. Najważniejsze przepisy ceremonialne i rytualne.
 - V. klasa. Ustawy moralne i etyczne.
 - VI. klasa. Moralność i etyka na podstawie trzech pierwszych rozdziałów przypowieści ojców „Pirke Abot“. Tłómaczenie trenów Jeremiasza.
 - VII. klasa. Moralność i etyka na podstawie 4. 5 i 6 rozdziału w „Pirke Abot“.
 - VIII. klasa. Historya Żydów w diasporze z biografiami najślawniejszych mężów.
-

B) W równorzędnych klasach ruskich.

Л е к т у р а:

1) в латиньскім язиці:

- III. кляса: Corneli Nepotis vitae: Мільтияда, Аристиды, Темістокля, Кимона, Епамінонда, Пельопіда, Ганнібала.
- IV. кляса: а) C. Juli Caesaris Commentt. de b. Gall. I. 1—29. III 7—9; VI. 1—36; VII. 36—53; 6) P. Ovidi Nasonis Metamorphos. Philemon et Baucis. Fast.

Arion; при сїм найголовнійшій засади метрики і вправи в читаню гексаметрів і пентаметрів.

V. кляса: а) T. Livi ab Urbe c. 1. I. XXI. приватно уступи поміщені на початку вид. Golling'a. б) P. Ovidi Nasonis Metamorphos. Diluvium, Fabula de Phaëthonte, De Icaro; Fast: De anno Romuleo, Terminalia, Arion a delphino servatur, Liberalia, Ludi Ceriales; Trist: Ultima nox, Hiems Tomitana; Epist: Rufino; приватно Orpheus et Eur. De Mida rege, De raptu Proserpinae.

VI. кляса: а) C. Sallusti Crispi Catilina; б) M. Tulli Ciceronis in Catilinam or. I.; в) P. Vergili Maronis Eclogae I. V. Laudes vitae rusticae; Aeneidis 1. I; приватно з Bellum Iugurth. 15 глав; Ciceronis in Catil. III. г) C. Juli Caesaris Comm. de b. civili III. (вибір).

VII. кляса: а) M. Tulli Ciceronis Pro Milone, Pro Archia poëta; Cato Maior de senectute, б) P. Vergili Maronis Aeneidis VI. VII. VIII. X.

VIII. кляса: а) Q. Horati Flacci Carm. I. 1. 3. 4. 6. 7. 9. 10. 14. 22. 34. II. 3. 10. 14. 18. III. 3. 30. IV. 2. 3. 5. 9. Epod 2. 7. Satir I. 1. 9. II. 6. Epist. II. 1; приватно кілька од і листів.

б) P. Corneli Taciti Germania 1 27; Histor. I. 1 – 47.

2) в грецкім язичі:

V. кляса: а) З Ксенофонта Анабази (Хрестом. Фідерера) уст. 1. 2. 6. 7. 10. 11. з Киропедії 1. 3. 6. 9; приватно з Анаб. 5. 8. з Кироп. 2. 7.

б) з Гомерової Іліяди I.

VI. кляса: а) з Гомерової Іліяди VI. X. XVIII. XXI. б) з Геродота VII. VIII. (вибір). в) з Ксенофонта Мемор. *Аполонія* I. і Геракль на розпутю; прив. з Іліяди IV; XII. 1 – 350.

VII. кляса: а) Демостена Olynt. I. II. III. Philipp. III. б) з Гомерової Одиссеї V. VIII. IX. XIX.; приватно Одиссея XI. XII. XXIV.

VIII. кляса: а) Плятона Апольогія і Ляхес; б) Софокля Антигона; в) Гомерова Одиссея XII.

3) в рускім язиці:

V. кляса: Крім уступів, поміщених в Лучаковского Взорах поезиї і прози, читали ученики приватно вибрані повісти Марка Вовчка.

VI. кляса: Попри уступи з приписаного підручника приватно читали: „Княжий період до смерти Мономаха“ (III. том Історичної бібліотеки Ол. Барвіньського); „Скит Манявский“ А. Могильницького; „Повісти“ Н. Устияновича; „Чайковский“ Гребінки.

VII. кляса: приватно: Монографії до історії галицької Руси Смирнова-Дашкевича-Шараневича (V. том Істор. бібліот. О. Барвіньського); І. Нечуя „Світгляд українського народу“; „Над Чорним морем“.

VIII. кляса: приватно: Тен „Фільозофія штуки“; К. Устияновича „Ярополк“.

4) в польськім язиці:

Крім уступів, поміщених в читанках, ученики читали:

V. кляса: в школі „Pan Tadeusz“ (в цілості); приватно новелї Сенкевича „Janko muzykant“ і „Bartek zwycięzca“.

VI. кляса: трил. Сенкевича; Rzewuski „Listopad“; „Pamiętniki“ Paska.

VII. кляса: „Konrad Wallenrod“; „Sonety krymskie“; „Marya“ Malczewskiego; „Śluby panieńskie“ Fredry; „Balladyna“; дома: „Zemsta“ Fredry; „Lilla Weneda“ Slowacki; „Powrót do gniazda“ Kraszewski.

VIII. кляса: Krasiński „Irydion“; дом. „Przedświt“; „Quo vadis“ (Bobin).

5) в німецькій мові:

VII. кляса: в школі: Lessing „Emilia Galotti“; дома: „Minna von Barnhelm“; Goethe „Iphigenie auf Tauris“; дома: „Götz von Berlichingen“.

VIII. кляса: в школі: Schiller „Wilhelm Tell“; Grillparzer „Ahnfrau“; дома: Schiller „Jungfrau von Orleans“.

Plan nauki przedmiotów nadobowiązkowych,

a) W zakładzie głównym.

HISTORYA kraju rodzinnego. Nauki tego przedmiotu udzielano w klasach III. i IV. w obydwóch półroczach, w kl. VI. w II. półr., w kl. VII. i VIII. w pierwszym półr. po jednej godzinie tygodniowo, w II. półroczu VII. kl. zaś w dwóch godzinach tygodniowo według programu przez Wysoką c. k. Radę Szkolną krajową poleconego.

ŚPIEW. Oddział I. 2 godziny tygodniowo. Uczniów przy końcu roku 32. Z części teoretycznej wzięto podług podręcznika d'Arma Dietza część I. O tonie, o rejestrach, o postawie ciała i układzie ust, oddechu, narządzie głosowym, mutacyi i pielęgnowaniu głosu. Z części praktycznej wzięto: Nuty i pauzy, rytm, znaki chromatyczne, gama i jej budowa i interwale. Nadto z ćwiczeń Troschla, Hauptmana i Zöllnera wzięto 25 solfedziów i ze śpiewnika Dietza kilka pieśni światowych na jeden głos.

Oddział II. 2 godziny tygodniowo. uczniów przy końcu roku było 35. Uczniowie powtórzyli zakres nauki kursu I. rozszerzony i uzupełniony teoretycznie i praktycznie podług szkoły Horbowskiego.

Uczniowie oprócz pieśni zastosowanych do okresów kościelnych, śpiewali mszę Moniuszki, Ziętarskiego i Stefaniego, nadto mszę żałobną Moniuszki, któreto utwory śpiewali podczas nabożeństwa w kościele. Prócz tego kilka pieśni światowych, z których niektóre wykonano na wieczorku urządzonym ku czci Mickiewicza i na uroczystości 500 letniej rocznicy odnowienia akademii Jagiellońskiej.

RYSUNKI GEOMETRYCZNE. Dwa oddziały po 2 godziny tygodniowo. W I. oddz. 13 uczniów. Rzuty prostokątne na

jedną płaszczyzną. Rzuty punktu na dwie i trzy płaszczyzny. Sprowadzenie płaszczyzn rzutów do jednej płaszczyzny rysunku. Rzuty prostej na dwie płaszczyzny. Ogólne określenia i rzuty wielościanów. Rzuty i siatki ostrosłupów i graniastosłupów. Rzuty i siatki wielościanów foremnych. Ślady prostej i płaszczyzny na rzutniach. Proste i punkty na płaszczyźnie. Dwie i trzy płaszczyzny. Naroże trójsienne. Zagadnienia o punkcie, prostej i płaszczyźnie. Cienie odcinków i figur płaskich na płaszczyznach rzutów. Obróty punktów około prostych. Kłady płaszczyzn Rzeczywiste wielkości odcinków i kątów. Transformacje płaszczyzn rzutów. Płaski przekrój ostrosłupów. (Kolineacja środkowa). Płaski przekrój graniastosłupów. (Pokrewieństwo środkowe). Punkty przebicia prostej z wielościanami. Cienie wielościanów. Wzajemny przekrój dwu wielościanów. Cienie rzucone wielościanów na wielościany.

Oddział II. 11. uczniów. Ogólne wiadomości o liniach krzywych. Krzywe rzędu drugiego Ogólne wiadomości o powierzchniach. Rzuty powierzchni stożkowych i walcowych. Konstrukcja płaszczyzn stycznych do powierzchni stożkowych i walcowych. Przekroje powierzchni stożkowych i walcowych płaszczyznami. Rozwijanie powierzchni stożkowych i walcowych na płaszczyźnie. Przenikanie się powierzchni stożkowych i walcowych. Cienie stożków i walców. Powierzchnie obrotowe i ich rzuty. Konstrukcja płaszczyzn stycznych do powierzchni obrotowych. Płaski przekrój powierzchni obrotowych. Przenikanie się powierzchni obrotowych. Cienie powierzchni obrotowych. Ogólne pojęcia rzutów środkowych i perspektywy. Proste i płaszczyzny przesunięte przez oko. Proste dowolne. Płaszczyzna dowolna. Proste i punkta na płaszczyźnie. Dwie płaszczyzny. Prosta i płaszczyzna Kłady płaszczyzn. Punkty dzielenia. Zagadnienia o punkcie, prostej i płaszczyźnie. Perspektywy figur płaskich. Perspektywy wielościanów i powierzchni. O rysowaniu perspektyw przedmiotów technicznych.

KALIGRAFII udzielano w dwóch godzinach tygodniowo uczniom klasy I—III. Uczęszczało uczniów 88. Uczniowie klasy pierwszej w liczbie 43 stanowili oddział pierwszy; uczniowie klasy II. i III. w liczbie 45 oddział drugi. W oddziale pierwszym ćwiczyli się uczniowie w pisaniu głosek polskich i niemieckich, pisząc za nauczycielem według wzoru podanego na tablicy; w oddziale drugim pisali uczniowie według wzorów pisma Józefa Piórkiewicza i Kazimierza Nowickiego

Учніowie klasy III. ćwiczili się w piśmie rondo-
wem i ozdobnem.

GIMNASTYKA: Uczniowie ćwiczili w 6 oddziałach, każdy w 1 godzinie tygodniowo. Przez 20 minut przerabiano ćwiczenia wspólne (gimnastyka szwedzka) według planu, w następnych 40 minutach trzy zastępy ćwiczily naprzemian na przyrządach (gimnastyka niemiecka). Uczniowie niższego gimnazjum wykonywali ćwiczenia 1 i 2 stopnia trudności, wyższego gimnazjum nawet 3 stopnia.

I oddział liczył 28. uczniów, II. 28. III. 32. IV. 32. V. 22. VI. 23 — razem 165 uczniów.

Nauczyciele przedmiotów nadobowiązkowych pobierają remuneraacyę z funduszu naukowego.

В) W równorzędnych klasach ruskich.

1. Історія рідного краю в 1. півроці в III. IV. і VII. класі по 1. годині, в 2. півроці в III. IV. і VI. класі по 1 год. в VII 2 години на тиждень; учили ся всі ученики.
2. Сьпів: I. відділ: а) 40 учеників, 1 година на тиждень; б) 42 ученики, 1 год. на тиждень.

Взято після підручника Дітца вступні відомости про звукотвір, о поставі тіла і укладі уст, о віддиху, про силу і барву тонів, про ноти і ключі, голоси і реґестри, ритм, вартість нот, такт, синкону, знаки хроматичні, будову скаль, мельодию і гармонію, інтервали, темпо і динаміку. Крім того вправи практичні шкільні і домові після підручників Дітца і Кипріяна.

II. відділ: 60 учеників, 2 години на тиждень, з котрих одну призначено на твори сьвіцкі, другу на церковні. Зі сьвіцких творів виучено 8 на хор мішаний а іменно: „Річенька“ Лавровского, „Весна“ і „Під осінь“ Матюка, „Тріо з хором“, „Верховина“ Лисенька, „Улиця“ і „Вже більше літ двісті“ Колесси, „Хор весільний з оп. Lohengrin“ Ваґнера; 10 на хор мужеский: „Руска пісня“ Матюка, „Було

колись“ і „Козаки“ Колесен, „До зорі“ Лавровського, „Де Сян пливе“ Копка, „Походний з оп. Купало“ Вахнянина, „Гуляли“ Ніжанковського, „Капличка“ Крейцера, „Ніч“ Шуберта, „Минають дні“ Плавюка. З поміж тих творів відспівано 10 на вечері, устроєнім молодежню гімназіальною на пам'ятку роковин смерті Т. Шевченка. З церковних творів співано многі пісні (40 на хор мішаний, 24 на хор мужеский) Бортнянського, Вербицького, Лавровського, Кипакевича, Дорундяка (між иньшими Бортнянського: „Вірую“, концерт III. „Слава во вишних Богу“ і концерт XXV. „Господи, хто обитаєш“); Коляди Дорундяка і Ніжанковського.

На годинах повторювано з учениками відомости з теорії співу.

3. Рисунок в двох відділах по 2 години на тиждень. I. відділ 35 учеників, II. відділ 10 учеників. Ученики рисували в I. відділі лінії прості прямі, по земі, рівнобіжні, скісні, квадрат і его поділ на різні фігури геометричні, поділ квадрату на осьмикутник, поділ осьмикутника, трикутник і его поділ, поділ шестикутника і пятикутника і т. п. Ученики рисували після взірців поданих на таблиці і з готових взірців поєдинчі листки контурові стилізовані, орнамент контуровий, стяжковий, ренесансовий і з иньших стилів двома і трема красками. Початки рисунку в перспективі ліній і брил. — В II. відділі рисували переважно з гіпсових моделів орнамент плоскі, поєдинчі листки стилізовані і природні, акантус, орнамент зложений, розету.
4. Гімнастика в 6 відділах по 1 годині на тиждень. I. відділ 32 учеників, II. відділ 30 учеників, III. відділ 30 уч., IV. в 30 уч., V. в 31 учеників, VI. в 22 учеників.

Плян науки такий самий, як в головнім заведеню.

5. Каліграфія в двох відділах по 1 годині на тиждень.

I. відділ 35 учеників, II. відділ 25 учеників. Ученики обох відділів виправляли ся в писаню букв руских, латинських і німецьких, пишучи за учителем після взору поданого па таблиці, а крім сего ученики II. відділу звертали увагу на орнаментику так великих як і малих букв і здавали коротку справу з історичного розвою штуки каліграфічної.

III. Temata do wypracowań piśmiennych.

A) W zakładzie głównym.

a) W języku polskim.

Klasa V.

1. Wycieczka wakacyjna.
2. Dwór szlachecki. Opis na podstawie „Pana Tadeusza“.
3. Jakimi drogami dostawały się na Litwę w epoce Napoleona wieści polityczne? Na podstawie „Pana Tadeusza“.
4. Ustrój państwa rzymskiego za Romulusa. Na podstawie lektury Liwiusza.
5. Dlaczego Hrabia odstąpił od polubownego załatwienia sporu o zamek Horeszków?
6. Bitwa Litwinów z Krzyżakami. Opis na podstawie „Grażyny“.
7. Chata wieśniacza w naszych stronach.
8. Wychowanie młodzieży u Persów. Na podstawie lektury szkolnej.
9. Przeprowadzenie Hanibala przez Apeniny. Na podstawie lektury szkolnej.
10. Podać treść sielanki „Wiesław“ w układzie genetycznym.
11. Tok myśli w odzie Kochanowskiego p. t. „Nadzieja“.
12. Żywot Jacka Soplicy podług jego własnej spowiedzi.
13. Opis ruin rzymskich (na podstawie Sienkiewicza).
14. Wycieczka batalionów szkolnych do parku dla młodzieży.

Klasa VI.

1. Kłótnia i znaczenie jej w akcie „Pana Tadeusza“.
2. Przygotowania wojenne Stefana Batorego do pierwszej walnej wyprawy na Moskwę Według opowiadania Heidensteina.

3. Wpływ hellenizmu na rozwój literatury rzymskiej.
4. Powody spisku Katyliny. Na podstawie lektury szkolnej.
5. Jakich kar żąda Modrzewski za mężobójstwo i jak to uzasadnia?
6. Jakich rad i ostrzeżeń udziela Chiron swemu uczniowi Achillesowi na dalszą drogę życia?
7. Przeprawa Skrzetuskiego ze Żbараża do Toporowa. Na podstawie lektury domowej.
8. Karol Wielki jako wojownik, organizator i prawodawca.
9. Śluby Jana Kazimierza. Na podstawie „Potopu“ Sienkiewicza.
10. Wergiliusz w wiekach średnich i nowożytnych.
11. „Milczący zdradą, gadatliwy niezem nie szkodzi.“ Prawdliwość zdania wykazać na bajce Jabłonowskiego: „Kot, kogut i małe myszka.“
12. Odsiecz Wiednia w r. 1683. Na podstawie „Pamiętników“ Paska.
13. Wychowanie domowe Doświadczyńskiego i przygotowanie do szkół. Na podstawie lektury Krasieckiego.
14. Michał i Ludwik Strawińscy, jako przedstawiciele dwóch światów. Na podstawie powieści H. Rzewuskiego p. t. „Listopad“.

Klasa VII.

1. O ile wynalazki i odkrycia wieków średnich przyczyniły się do stworzenia nowej ery w dziejach ludzkości?
2. Zygmunt August w tragedji Felińskiego p. t. „Barbara Radziwiłłówna“
3. Jakie zalety powinien, zdaniem Cycerona, posiadać znakomity dowódca?
4. Znaczenie i zasługi Brodzińskiego w literaturze polskiej.
5. Dlaczego kapituła wybrała Konrada Wallenroda wielkim mistrzem?
6. Znaczenie sztuk i umiejętności dla człowieka Według mowy Cycerona pro Archia.
7. Tło historyczne powieści poetycznej Malezewskiego „Marya“.
8. Stan Francji przed rewolucją.
9. Koleje życia Balladyny.
10. Romantyzm w Europie zachodniej, a romantyzm w Polsce.

Klasa VIII.

1. Uzasadnić twierdzenie: „Od poczucia obowiązków i jego pełnienia sumiennego zależy godność człowieka“.

2. Pochodzenie i młodość Irydyona.
 3. Dlaczego Sokrates nie brał udziału w życiu publicznem? Na podstawie lektury szkolnej.
 4. Znaczenie zakonów w średnich wiekach.
 5. Treść i znaczenie „Przedświtu“ Krasieńskiego w poezji wieszczej.
 6. „Wytrwałość i mniej zdolnych prowadzi do celu. Bez niej wielkie zdolności zmarnowało wielu“.
 7. Jak tłumaczy Mickiewicz i Krasieński, a jak Kalinka upadek Polski?
 8. U progu nowego życia. Myśli i uwagi abiturienta.
-

b) W języku ruskim.

Klasa V.

1. Дош (на основі нїм. лект.) (дом.)
2. Провідна ідея легенди „Богатий Марко“. (шк.)
3. Значінє походів Олександра Великого для розширення грецької культури. (дом.)
4. Пірване Персефони Плютоном. (шк.)
5. Виказати прикмети елегії на поезії Чайченка „Смерть отамана. (дом.)
6. Як представляли собі Греки житє позагробове? (шк.)
7. Якими дорогами дійшли плебеї до рівноуправнєня з патриціями? (дом.)

Klasa VI.

1. Українські типи у Котляревського. (дом.)
2. Як оправдує ся Райнеке Фухе перед королем? (шк.)
3. Вилив Франції в XII - XIII. віках на цивілізацію Європи. (двм.)
4. Характеристика Марусі в повісти того імени Гр. Квітки. (шк.)
5. Історична основа стихотвору „der Graf von Habsburg“. (дом.)

Klasa VII.

1. Думки Шевчинка в „Посланію“ про національне і просвітне відроджене Українців. (дом.)
2. Естетичний розбір Кулішевої ідилі „Орися“. (шк.)
3. Демостен і Ціцерон — се трагічні характери. (дом.)
4. Беата і Гальшка. Характеристика на основі „Гальшки Острожської“ Огоновського. (шк.)
5. Могучість слова. (дом.)
6. Вилив українських письменників на галицько-руське письменство в 60-тих роках. (дом.)
7. Вірна дружба в Шілеровій „Поруці“ а повісти Федьковича „Три, як рідні брати“. (шк.)
8. Якими дорогами дійшла Франція за Людвика XIV. до переваги в Європі? (дом.)
9. Комічні хвилини в Кикльопей. (шк.)
10. Недостача єдності дії в „Ярополку“ К. Устияновича. (дом.)

Klasa VIII.

1. Ідилічні картини в Шевченковій „Наймичці“. (дом.)
2. Схарактеризувати наукову діяльність Куліша. (шк.)
3. Справа угорська в борбах Габсбургів з Турками від 1526. до 1699. (дом.)
4. Виправдати прислів'я Шілера:
„Arbeit ist des Bürgers Zierde,
Segen ist der Mühe Preis,
Ehrt den König seine Würde,
Ehret uns der Hände Fleiss“. (szk.)
5. Становище Горация до поезії. (дом.)
6. Пословицю, „Пізнай себе, буде з тебе“, навязати до науки з психології про самосвідомість і волю. (шк.)
7. Схарактеризувати національні змагання героя Чайченкової повісти „Соняшний промінь“. (дом.)
8. Змова Валенштайна з шведським полковником Вранглем. (шк.)

c) W języku niemieckim.

Klasa V.

1. Androklos erzählt sein Abenteuer mit dem Löwen.
2. Wie sucht Klearchos die meuternden Soldaten zu beschwichtigen?
3. Die Bauwerke des alten Ägypten.
4. Die inneren Zustände Persiens vor und nach der Thronbesteigung des Darius.
5. Arten und Charakteristik der antiken Säulen.
6. Was wissen wir von Homer und seinen Dichtungen?
7. Die Anfänge der römischen Republik.
8. Interessante Beobachtung im Eismeer.
9. Eine Wanderung durch die römischen Katakomben.
10. Die Bildung der Erdrinde.
11. Wie des Ibykus Ermordung entdeckt wird.
12. Physiologische Vorgänge im Leben der Pflanzen.
13. Eine Jagd im Fayum.
14. Das altrömische Haus.

Klasa VI.

1. Empfang und Bewirtung der Gäste im griechischen Alterthum.
2. Die podolische Ebene.
3. Der Stoffwechsel im thierischen Organismus.
4. Gliederung und Bau des menschlichen Skeletts.
5. Das Volkslied „Zwei Königskinder“ ist mit Goethes Heidenröslein stilistisch und metrisch zu vergleichen.
6. Mit welchen Gedanken leitet Tasso sein befreites Jerusalem ein?
7. Welchen Ursachen verdankte die Macht der Araber ihre rasche Entfaltung?
8. Die Eigenheiten des Märchens.
9. Die Anachoreten des Mittelalters.
10. Der Körperbau der fliegenden Thiere.
11. Ein Morgen auf dem Wiener Markte.
12. Der Einfluss des Christenthums auf Leben und Sprache der germanischen Völker.
13. Was die Kreuzzüge bezweckt und was sie erreicht haben.
14. Kurze Entwicklungsgeschichte des Dramas.

Klasa VII.

1. Das tragische Moment im Hildebrandsliede.

2. Die culturelle Bedeutung der Entdeckungsreisen an der Schwelle der Neuzeit.
3. Wie sucht Demosthenes seine Mitbürger zum Kampfe gegen Philippos zu entflammen?
4. Deutsche Zustände unter Maximilian I.
5. Unter welchen Bedingungen konnte ein Fremdling in Rom das Bürgerrecht erwerben?
6. Zeitverhältnisse in Minna v. Barnhelm.
7. Einfluss der abendländischen Cultur auf das russischē Reich unter Peter d. Grossen.
8. Der „Deus ex machina“ im Oberon.
9. Der Charakter Coriolans im Shakespearischen Drama.
10. Historisches Material in Hermann und Dorothea.

Klasa VIII.

1. Wie vertheidigt Hanna Kennedy ihre unglückliche Herrin?
2. Culturbilder in Schillers „Spaziergang“.
3. Die Soldatentypen in „Wallensteins Lager“.
4. Die Bedeutung der Phantasie und des Gedächtnisses für Kunst und Wissenschaft.
5. Des Sokrates Ansicht über seine Verurtheilung.
6. „Nicht hoffe, wer des Drachen Zähne säet, Erfreuliches zu ernten“.
7. Das antike und das moderne Theater.
8. „Theuer ist mir der Freund, doch auch den Feind kann ich nützen; Zeigt mir der Freund, was ich kann, lehrt mich der Feind, was ich soll“.
9. Iphigeniens Seelenzustand in Goethes Schauspiel.

B) W równorzędnych klasach ruskich:

a) В рускій мові.

Кляса V.

1. Устрій державний в Єгипті.
2. Заснованє Риму по Лівію.
3. Сон Сьвятослава в „Слов-і о пълку Игоревѣ“.
4. Зміст поеми „Косове поле“.
5. Реформи Клейстена.

6. Стовпи грецькі. (На основі нїм. лект.).
7. Різдвяні звичаї на Руси.
8. Генеза і аллегоричне значінє „Цвїтки“ М. Пашкевича.
9. Вихованє молодїжи у Персів і Спартанців. (На основі гр. лект.).
10. Чим приманює нас дорогоцїнне камїне? (На основі нїм. лект.).
11. Як принималось християнство на Руси?
12. Великдень на селї.
13. Ганнібаль в Іспанїї.
14. Будова і жите рослин.

Кляса VI.

1. Якими прикметами своєї вдачі здобули собі Римлани панованє над старинним сьвітом?
2. Заснованє Києво-печерского монастиря. (На основі лект.).
3. Порівнати жите на селї а в містї.
4. Моральність римської суспільности в часах Катилїни.
5. Добрі і злі сторони руских князїв. (На основі Слова о п. Іг.).
6. Покуса черців-оснувателїв Скита манявского.
7. Геройска борба Готів під Везувїєм. (На основі нїм. лект.).
8. Характеристика Діомеда, Одиссея і Дольона в нічній виправі проти Троянців.
9. Добрі і злі сторони цікавости.
10. Напади Норман на європейску сушу і їх наслідки.
11. Благородне поведенє Продана супроти ворога. (На основі „Мести верховинця“ Н. Устияновича).
12. Устрій і цивілізация в давній Руси. (На основі лект.).
13. Розвій і характеристика старорускої драми.
14. Важнїйші хвилини з походу Ксеркса на Грецію. (По Геродоту).

Кляса VII.

1. Характеристика перелому між середніми а новими віками.
2. Як зображений бог Громолик в колядах?
3. Які історичні спомини в'яжуть ся з Дніпром і Дністром?
4. Характеристика Филипа II. (На основі олімпійских бесід).
5. Добра книжка — се добрий приятель.
6. Чому завдячує Европа свою перевагу над прочими частями сьвіта?
7. Значіне Котляревского і Артемовского-Гулака для рускої літератури.
8. Змінність людської долі. (На основі „Марусі“).
9. Естетичний розбір поезії Метлинського „Смерть бандуриста“.
10. Як прийшло до взаїмного пізнання між Орестом а Іфігенією? (На основі Гетової Іфігенії в Таврії).

Кляса VIII.

1. В яких ідеалах бачить Шевченко щастє чоловіка? (На основі уступів в „Виїмках“).
 2. Non scholae, sed vitae discimus.
 3. Як прислужили ся Габсбурґи християнству турецькими війнами?
 4. Етичні засади Горація.
 5. Перевага націоналізму над космополітизмом. (На основі повісти Левицкого „Над Чорним морем“)
 6. Відносини мисли до мови.
 7. Значіне красних штук для образования людскости.
 8. Значіне літературної і громадянської діяльности Федьковича.
-

6) В польській мові:

Кляса V.

1. Opis ogrodu miejskiego.
2. Pogrzeb Hektora.
3. Postać Rymwida w Grażynie Mickiewicza.
4. Przyjazd Tadeusza do Soplicowa.
5. Wyprawa Persów na Grecyę. Na podst. poem. Ujejskiego p. t. Maraton.
6. X. Robak emisaryuszem. (Na podst. Pana Tadeusza).
7. Zjazd na Soplicowo.
3. Losy Haliny w sielance Brodzińskiego p. t. Wiesław.
9. Co opowiada lud polski o Sicińskim?
10. Spór Agamemnona z Achillesem.

Кляса VI.

1. Widok z góry oskrzesinieckiej.
2. Znaczenie wynalazku druku w dziejach umysłowego rozwoju ludzkości.
3. Jak uzasadnia Modrzewski potrzebę równego prawa dla wszystkich w dziele „O poprawie Rzeczypospolitej“.
4. Prawdziwa a fałszywa przyjaźń. Porównanie. Z uwzględnieniem prologu w „Odprawie posłów greckich“ Jana Kochanowskiego.
5. Jakie zasady życia głosi Jan Kochanowski w „Pieśniach“ zawartych w Wypisach.
6. Rozwinąć polityczną myśl „Odprawy posłów greckich“.
7. Tok myśli Trenu XIX.
8. Typy ludowe w przeczytanych sielankach Szymonowicza.
9. Tok myśli w satyrze Krasieckiego p. t. Żona modna.
10. Przyjaciół a pochlebca.

Кляса VII.

1. Suae quisque fortunae faber.
2. Znaczenie Brodzińskiego w literaturze polskiej.
3. Znaczenie i posłannictwo poezji narodowej. Na podstawie pieśni Wajdeloty.
4. Mickiewicza „Pierwiosnek“ a „Bechibka“ Szaszkiewicza.
5. Rozwinąć i uzasadnić myśl zawartą w następującym dwuwierszu K. Brodzińskiego:

Kto garstką ziemię znosi, góry się doczeka,
Z kropli za kroplą z czasem uzbiera się rzeka.

6. Znaczenie Farysa.
7. Step ukraiński w Maryi Malczewskiego.
8. Obraz puszczy litewskich w Panu Tadeuszu.
9. Kulig w domu Miecznika.
10. Charakterystyka Cześnika i Rejenta w Zemście Al. Fredry.

Кляса VIII.

1. Znaczenie rzek dla cywilizacyi.
 2. Postać Róży w „Lilli Wenedzie“ J. Słowackiego.
 3. Tło historyczne w Irydyonie Z. Krasińskiego.
 4. Halban a Masynissa. Porównanie.
 5. Idea zasadnicza „Irydyona“ Krasińskiego i jej przeprowadzenie.
 6. Posłannictwo Polski w poezyi polskiej po r. 1831.
 7. Stanowisko Korzeniowskiego w literaturze polskiej.
 8. Walka klasyków z romantykami.
-

в) В німецькій мові:

Кляса V.

1. Androklos erzählt dem Kaiser sein Leben.
2. Aus dem Walde. Inhaltsangabe.
3. Gehorsam frommt immer. Eine Erzählung auf Grund des Gelesenen.
4. Xenophon im Heere des jüngeren Cyrus und Anführer der zurückkehrenden Griechen. Auf Grund der Lectüre.
5. Das Salz. (Vorkommen, Gewinnung, Nutzen).
6. Der Zauberlehrling. (Inhalt und Grundgedanke).
7. Das alte Athen und seine wichtigsten Gebäude.
8. Wie tröstet Thetis ihren Sohn nach dem Tode des Patroklos?
9. Welche Hindernisse muss Möros beseitigen, um seinem Freunde das gegebene Wort zu halten?
10. Wie sucht Astyages sich die Liebe des jungen Cyrus zu gewinnen?
11. Des Dietrich Wiebusch Jagdabenteuer.
12. Die Kohle. (Entstehung, Arten, Nutzen).
13. Des Samstag-Christoph edle Rache.
14. Die Kraniche des Ibykus. Inhaltsangabe.

Кляса VI.

1. Welche Idee liegt dem Schiller'schen Gedichte „Der Ring des Polykrates“ zu Grunde und wie versinnlicht sie der Dichter?
2. Menelaos' Aufenthalt auf Pharos. Auf Grund der Lectüre.
3. Kudruns Gefangenschaft und Rettung.
4. Bedeutung und Erklärung der Worte in Goethe's „Achilleis“: „Was ein Gott den Menschen verleiht, ist segnende Gabe, Nicht wie ein Feindesgeschenk, das nur zum Verderben bewahrt wird“.
5. Gottfried von Bouillon wird Anführer des Kreuzheeres. (Nach Tasso's „Befreites Jerusalem“.)
6. Der Taucher von Schiller. Grundgedanke und dessen Durchführung.
7. Das Athmen und seine Folgen bei dem Menschen.
8. Kläger und Vertheidiger Reinekes im I. Gesang.
9. Das Epos und seine Arten.
10. Das Jordanfest in Kołomyja.
11. Das Nachbarleben der Familien Hummel und Hahn in Freytag's „Die verlorene Handschrift“.
12. Historisches in Schiller's „Der Graf von Habsburg“.
13. Aufopferung Rosalie Francoeur's für ihren Mann.
14. Das Geburtsfest des Kaisers in den Militärakademien. (Auf Grund der Lectüre).

Кляса VII.

1. Hildebrandslied. (Geschichte, Bedeutung, kurzer Inhalt).
2. Charakteristik Rüdigers von Bechlarn im Nibelungenliede.
3. Es ist zu zeigen, ob der I. und II. Act in Lessing's „Emilia Galotti“ wirklich Einleitung und Steigung der Handlung bringen.
4. Die wichtigsten Umstände, welche den Verfall der spanischen Grossmacht und den Aufschwung der englischen Seemacht herbeigeführt haben.
5. Der Meistergesang. (Einrichtung und Bedeutung).
6. De Conflict und seine Lösung in Lessing's „Minna von Barnhelm“.
7. Emilia Galotti's Lebensgeschichte.
8. Über die Annehmlichkeiten des Frühlings.
9. Warum sind die Kenntnisse der beste Reichthum?
10. Wodurch wird Weislingen zum Bruch mit Götz bewogen? (Nach Goethe's „Götz von Berlichingen“).

Класа VIII.

1. Johanna's Jugend. Nach Schiller's Prolog in „Jungfrau von Orleans.
 2. Gedankengang in Schiller's „Das Lied von der Glocke“.
 3. Von dem, was wahrhaft gut und edel ist, geben die Götter den Menschen nichts ohne Anstrengung und ernsthafte Bemühung. Abhandlung.
 4. Wie wird Rudrez für die Sache der Schweizer gewonnen? (Schiller's „Wilhelm Tell“).
 5. Verdienste Maria Theresia's um Österreich.
 6. Johannes Parricida bei Tell zu Gaste.
 7. Was änderte Schiller in der geschichtlichen Jungfrau von Orleans und warum that er es?
 8. Welchen Einfluss übt der Mensch auf die Natur aus?
-

Zagadnienia do piśmiennego egzaminu dojrzałości.

A) W zakładzie głównym.

Piśmienny egzamin dojrzałości odbywał się w 2 oddziałach.

1. **Język łaciński.** Dla obydwóch oddziałów: a) Przetłóżyć na język łaciński z Dziejów powszechnych Weltera-Sawczyńskiego, Część I. ustęp p. t. „Edyp“ od słów: „Królowi Lajosowi przepowiedziała...“ do słów: „dali mu za żonę“ (str. 75, 76.) b) Przetłóżyć na język polski: Horati Carni I. 12. 1—42.

2. **Język grecki.** Dla obydwóch oddziałów: Przetłóżyć na język polski: Sofoklesa Elektra 947—980.

3. **Język polski** Dla obydwóch oddziałów: „Lata panowania Batorego jak w historyi tak i w literaturze wieku XVI. są chwilą najświetniejszą i najszcześliwszą“ Stanisław Tarnowski.

4. **Język ruski.** Значіне поезиї в вихованю людскости.

5. **Język niemiecki** Dla obydwóch oddziałów: Zustand Europas um das Jahr 1800 in Bezug auf Geschichte und Cultur.

6. **Matematyka.** Dla obydwóch oddziałów:

1. W trójkącie skośnokątnym obwód wynosi 21 m., podstawa jest o 5 m. mniejszą, jak oba drugie boki, zaś suma kwadratów z trzech boków wynosi liczebnie 149. Obliczyć boki, kąty i powierzchnię trójkąta.

2. Dwa kapitały, z których jeden większy jest od drugiego o 392 K. dane są na procent składany, mniejszy na $5\frac{1}{4}\%$, a większy na $3\frac{1}{4}\%$. Jak wielki jest każdy z tych kapitałów, jeżeli po 40 latach mniejszy będzie dwa razy większy, niż wartość kapitału większego.
 3. Analityczne znaczenie zrównań i podanie punktów wspólnych.
-

A) W równorzędnych klasach ruskich.

1. Язык латинський: а) P. Vergili Maronis Aeneidis V. vv. 603—643. до слів: ... coruscat et iacit“. б) Dr. G. Radtke, Materialien zum Übersetzen aus dem Deutschen ins Lateinische für Gymnasial-Primaner X. S. 73. sqq. в рускім перекладі.

2. Язык грецкий: Плятона Протагора гл. XL. до слів: ... τῆν διέξοδον τῶν λόγων.

3. Язык русский: Значіне Риму — столиці поганьського і християньського світа.

4 Язык польский: Charakterystyka poezyi polskiej 1822—1830.

5. Язык німецкий: Der Abiturient führe einige um Kirche, Staat oder Literatur verdiente Persönlichkeiten an, die ihm während seiner Studienzeit am besten gefallen haben, und gebe auch die Gründe an, warum eben diese.

6. Математика:

- 1) Межи перші два члени прогресії $5\frac{1}{32}$, $5\frac{1}{2}$, 40, ... вставити тільки нових членів, щоби їх сума виносила $2\frac{3}{16}$. Які то члени і скільки їх є?
 - 2) В стятім стіжку, котрого горішна підстава виносить 100m' а висота 48m, проміри підстав відносять ся до себе як 5:4. Обчислити обєм того тіла.
 - 3) Подати геометричне значіне рівняня: $x^2 + y^2 - 4x - 6y - 12 = 0$, нарисувати ту криву і вишукати відношенє, в якім до неї позістає проста: $3x = 4y + 19$.
-

IV. Wynik egzaminu dojrzałości

przy końcu roku szkolnego 1900.

a) W zakładzie głównym.

Do egzaminu dojrzałości przystąpiło 21 abiturientów, wszyscy ukończyli VIII. klasę w tutejszym zakładzie.

Uznano za dojrzałych uczniów publicznych z odzn . 3

„ „ „ „ „ 14

Pozwolono poprawić egzamin z jednego przedmiotu
po feryach uczniom publicznym 3

Reprobowano na 1 rok uczniów publicznych 1

Razem 21

B) W równorzędnych klasach ruskich.

До іспиту зрілости приступило 17 абітурієнтів, всі они скінчили VIII. класу в тутешній гімназії.

Сьвідоцтво зрілости з відзначенєм признано 5 уч.

„ „ признано 10 „

позволено поправити іспит з одного предмету

по фєриях . , 2 „

разом 17 уч.

A) Wykaz abiturientów w zakładzie głównym,

uznanych za dojrzałych na podstawie egzaminu, odbytego w dniach 11—16 czerwca 1900.

Liczba porządk.	Imię i nazwisko	Miejsce i kraj urodzenia	Religia	Rok urodzenia	Uczęszczał do gimnazjum w latach	Wynik egzaminu	Zamierzone studya
1	Bendasiuk Szymon	Skopówka Galicya	gr. kat.	1877	1892—1900	dojrzały	prawo
2	Dudryk Antoni	Wołoska wieś „	rz. kat.	1880	1891—1900	doj. „	filozofia
3	Geber Abraham	Kołomyja „	mojż.	1879	1892—1900	doj. z odzn.	prawo
4	Hubaczek Seweryn	Buczacz „	rz. kat.	1879	1893—1900	dojrzały	akad. gór.
5	Jaworski Lesław	Zaleszczyki „	rz. kat.	1882	1893—1900	„	filozofia
6	Kimelman Józef	Zahucze „	mojż.	1880	1892—1900	„	„
7	Kohn Dawid	Jezierzany „	mojż.	1880	1891—1900	„	akad. h.
8	Kolinek Stanisław	Monasterzyska „	rz. kat.	1880	1891—1900	„	teologia
9	Kordasiewicz Mikołaj	Bolechów „	rz. kat.	1879	1893—1900	doj. z odzn.	filozofia
10	Migocki Franciszek	Kuty „	rz. kat.	1879	1892—1900	dojrzały	prawo
11	Passakas Mieczysław	Poznań W. ks.	rz. kat.	1881	1893—1900	„	„
12	Rosenkranz Mojżesz	Śniatyn Galicya	mojż.	1880	1893—1900	„	„
13	Schiller Izak	Drohobycz „	mojż.	1880	1892—1900	„	chemia
14	Sokołowski Włodzimierz	Olchowiec „	rz. kat.	1879	1893—1900	„	filozofia
15	Sucher Szmara	Delatyn „	mojż.	1878	1892—1900	„	teologia
16	Szczepański Błahij Jan	Marynki „	rz. kat.	1880	1891—1900	„	akad. rol.
17	Szefer Leopold	Głuszków „	rz. kat.	1881	1893—1900	doj. z odzn.	akad. tech.

В) W równorzędnych klasach ruskich.

Виказ абітурієнтів, що здали іспит зрілости в днях 18—20 червня 1900.

Число чергове	Імя і прозвище	Місце уродження	Віра	Рік уродж.	Ходив до гімназії в роках	Результат іспиту	Намірие за- писатися на відділ ун.
1	Вонсуль Володимир	Угринківці, Галич.	гр. к.	1880	1893—1900	зрілий	правнич.
2	Гаврилюк Ілія	Іспас, "	"	1878	1893—1900	" звідз.	акад. лісн.
3	Гаморак Віктор	Стецева, "	"	1879	1893—1900	" —	медичний
4	Городецький Павло	Межигірці, "	"	1881	1892—1900	" —	правнич.
5	Гузар Роман	Стрий, "	"	1882	1893—1900	" —	"
6	Галай Іван	Вичілки, "	"	1879	1893—1900	" —	богослов.
7	Даниш Никифор	Ілинці, "	"	1877	1893—1900	" звідз.	акад. гір.
8	Джердж Данило	Возилів, "	"	1877	1893—1900	" "	філософ.
9	Дурделла Григорій	Вишнівчик, "	"	1880	1892—1900	" —	акад. ліс.
10	Лепкий Володимир	Коломия, "	"	1881	1893—1900	" звідз.	"
11	Мисевич Василь	Королівка, "	"	1881	1893—1900	" "	філософ.
12	Перфецький Євгеній	Коломия, "	"	1882	1893—1900	" —	правнич.
13	Петришак Йосиф	Ланчин, "	"	1881	1893—1900	" —	"
14	Руденьський Ярослав	Баня-Березів "	"	1882	1893—1900	" —	акад. ліс.
15	Червик Матій	Блищанка, "	"	1880	1893—1900	" —	правнич.

V. Zbiory naukowe.

A) W zakładzie głównym.

1. Biblioteka dla nauczycieli.

Biblioteka liczy dzieł 5016, map 113, atlasów 8, obrazów geogr. i hist. 115, globusów 5, monet srebrnych 38, miedzianych 143, modeli 3.

W bieżącym roku szkolnym a) *zakupiono*: Aristotelis Poëtik übers. von Gomperz; Biblia złota klasyków; Caesar de bello civili von Kramer; Caesar de bello civili von Menge; Chmielowski Filozoficzne poglądy Mickiewicza; Cybulski Tablica VIII. i XVI. plan Rzymu; Encyklopedia wychowawcza; Hensel Modelle do starożytności rzymskich; Herodot von A-bicht t. IV. V.; Lichtwark Übungen in der Betrachtung der Kunstwerke; Menge Einführung in die antike Kunst; Ovid Fasti v. Peter; Pauly Realencyclopädie des class. Alterthums (ciąg dalszy); Pomniki Krakowa; Pawiński Rządy sejmikowe; Rethwisch Jahresberichte über das höhere Schulwesen; Vergils Aeneis von Gebhardt I. II.

Prócz tego prenumeruje zakład następujące pisma naukowe i pedagogiczne: 1) Muzeum, 2) Kwartalnik historyczny, 3) Przegląd polski, 4) Przewodnik naukowy i literacki, 5) Biblioteka warszawska. 6) Szkoła, 7) Wszechświat, 8) Kosmos, 9) Zeitschrift für österreichische Gymnasien, 10) Wochenschrift für classische Philologie, 11) Mittheilungen der geographischen Gesellschaft, 12) Lehrproben und Lehrgänge, 13) Österreichische Mittelschule, 14) Geographische Zeitschrift, 15) Przewodnik gimnastyczny, 16) Naturwissenschaftliche Rundschau, 17) Przewodnik bibliograficzny, 18) Verordnungsblatt für den Dienstbereich des Ministeriums für Cultus und Unterricht, 19) Österreich. ungar. Monarchie in Wort und Bild, 20) Wiener Studien, 21) Zeitschrift für Schulgesundheitspflege.

b) otrzymano w darze:

Wydawnictwa Akademii Umiejętności w Krakowie i wydawnictwa biura statystycznego Wys. galic. Wydziału krajowego, Eos, Czasopismo filologiczne, 4 tomy, (dar prof. Wasilkowskiego); Sitzungsberichte der mathem.-naturw.-Classe Akademii Umiejętności w Wiedniu, Jahreshefte des österreichischen archäologischen Institutes in Wien, i Poëmata Matthiae Casimiri Sarbiewski e Societate Jesu Poloni. (dar OO. Jezuitów).

2. Biblioteka dla młodzieży

liczy dzieł polskich 565, ruskich 236, niemieckich 583.

W bieżącym roku *a) zakupiono*: dzieła polskie:

Becher Stowe Chata wuja Thoma; Biernacki Nowe dzieziny widma; Dickens Wspomnienia sierotki; Dygasiński Wilki, psy i ludzie; Ernst Przyroda planet; Giller Podróż więźnia stanu stepami; Girardin Nygus; Junosza Kl. Na zgliszczach; Kodeks światowy; Lachambre Wyprawa Andrégo do bieguna; Lubiez Oko proroka; Morawski Dworzec mojego dziadka; Neumanowa Obrazy z życia na wschodzie, Orzeszkowa Cnotliwi, Bene nati; Prus Omyłka; Placówka; Rodziewiczówna Jaskółczym szlakiem; Rzym papieży; Spasowicz Schiller i Goethe.

Ruskie:

Др. Студиньскій: Поеми Макаровекого, О. Л — сь: Не судилось, Едгар По: Новелї, Мальот: Без родини, Данилевскій: Нові землї, Толстой: Дитячий, хлопячий і молодечий вік, Бульвер: Остатній днѣ Помпеѣвъ .., Грінченко: За батька, Казки Брянчанінова, Кобилянська: Природа, Тобилевич: Твори, Франко: Сон Сьвятослава, Думки і пісні Метлинського, Свіфт: Подорож Гулївера до Ліліпутів, Колесса: Шевченко і Міцкевич.

Niemieckie:

Andersens Märchen, Andrée Die Nippon Fahrer, Cultur- und Charakterskizzen sEuropa, Dalberg Palästina, Grillparzers Sappho Schulausgabe, König Ottokars Glück und Ende, Das goldene Vlies, Der Traum ein Leben; Hellwald Hinterind. Länder und Völker, Koch Sagen und Märchen. Lenau's Sämmtliche Werke, Loti Islandfischer, Musäus Volksmärchen, Nieritz Bruderliebe, Österreichische Alpengeschichten, Pfau Literarische und historische Skizzen, Pohlmeý -Hoffmann Gimnas. Bibl. 2, 5, 6, 13, 18, 20, 23, 24, 30, 31, 32. Heft, Polko F. Meister der Tonkunst, Rohaugs Jugendbibliothek Starhemberg, Scherer Onkel Benjamin, Spielhagen Röschen vom Hof, Waldmüller Das Geheimnis, Zimmermann Länder- und Völkerkunde.

b) otrzymano w darze:

Misye katolickie rocznik XVIII. (od wydawnictwa).

3. Gabinet fizykalny

posiada 352 przyrządów i 9 tablic ściennych.

W bieżącym roku zakupiono: Graphophon (Phonograf), 6 Phonogramów, Lampa gazowa z palnikiem Auera i osłoną blaszaną, 1 Ciennik, 2 Pryzmaty prostokątne, Model maszyny dynamo-elektrycznej i pierścienie Gramma.

4. Gabinet historyi naturalnej

posiada okazów w dziale zoologii 336, botaniki 45, mineralogii 231, w dziale ilustracyi do nauki historyi naturalnej zbiorów tablic 28, przyborów 30, sprzętów 20, dzieł w nowoutworzonym w myśl instrukcyi dziale książek 4.

Jako nowe nabytki zapisuje się:

1. W dziale zoologicznym: Flustra foliacea (na sucho), Plumatella repens (w spirytusie), Dzióbak, Wróbel, Szczeżuja (nastrzykana), Czaszka wołu z rogami.

2. W dziale mineralogicznym: Żelazo meteoryczne, Fórmaty skał (pegmatyt, syenit gruboziarnisty, dioryt, diabaz, gabbro, amfibolit, gnaps).

3. Z rzeczy nie podlegających inwentowaniu: 400 arkuszy papieru zielnikowego, 4 teki na preparata mikroskopów, przybory do oznaczania minerałów (Löthrohrbesteck).

5. Gabinet rysunkowy

ma modeli gipsowych 146, glinianych 19, drewnianych 55, drutowych 18, wzorów rysunkowych 605.

W bieżącym roku szkolnym zakupiono:

Storek Die Pflanze in der Kunst Heft 1—X., Andel Das polychrome Flachornament Heft 13—18.

6. Biblioteka książek szkolnych

liczy książek 1364.

W darze otrzymała biblioteka od uczniów 39 książek*) korzystało 133 uczniów, wypożyczając: 494 książek.

B) W równorzędnych klasach ruskich.

1. Библиотека учителей числит 465 творів в 611 томах, образів географічних і історичних 131, атласів

*) W darze złożyli książki następujący uczniowie: Z klasy Ia. Hartlieb Adam 1 ks., Rudkowski Teodor 2 ks., Wychowski Antoni 3 ks.; z klasy IIa. Piotrowski Włodzimierz 1 ks., Sysak Tadeusz 1 ks.; z klasy IIb. Budzianowski Antoni 2 ks., Geronis Stanisław 1 ks., Kahane Maurycy 1 ks., Kamienobrodzki Stanisław 8 ks., Szczepański Władysław 2 ks., Weber Józef 2 ks., Zarugiewicz Grzegorz 1 ks.; z klasy IIIa. Hartlieb Henryk 4 ks., Schmalenberg Ferdynand 2 ks.; z klasy IIb. Kozłowski Zygmunt 2 ks.; z klasy IV. Czechowicz Witold, 1 ks., Rosenbaum Mordko 1 ks.; z klasy V. Szymonowicz Kalikst 1 ks., z kl. VI Starzeński Bronisław 3 ks.

(геогр. істор. і и.) 6, мап 51, глибоби 2 і 6 зошитів взірців до науки каліграфії.

В р. 1900. куплено 65 творів в 79 томах, між тими знатнійші:

Кониський О. Т. Шевченко-Грушівський; Франко Апокріфи старозавітні; Грушевський Історія України Руси; Бортиянський 35 концертів, В. Шухевич Гуцульщина; Етнографічний збірник I - VI; Записки наук. товариства ім. Шевченка (т. 25 - 30); Stejskal Dictierbuch für den Unterricht in der deutschen Rechtschreibung; Boehme Deutsche Aufsätze; Dorenwell Der deutsche Aufsatz; Goebel Themata, Inventionen & zu deutschen Aufsätzen; Platon's Apologia u. Kriton von Cron; id. Laches von Cron; C. Taciti Historiae von Heraeus; id. Germania von Zernial; P. Ovidi Fasti von Peter; Cicero's Pro Milone von Richter-Eberhard; id. Cato Maior von Meissner; id. Tusculanae dispp. von Heine; Sophokles Antigone von Schneidewinn-Nauck; J. Müller-Bauer Die griechischen Privat- u. Kriegsalterthümer; Busolt Die griech. Staatsalterthümer; Schiller-Voigt Die römischen Staats- u. Privatalterthümer; Müller Pädagogik u. Didaktik; далше 32 шкільні підручники і часописи: „Літературно-науковий Вістник“, „Учитель“, „Zeitschrift für die österr. Gymnasien“, „Gymnasium“, „Przewodnik bibliograficzny“ і „Verordnungsblatt für den Dienstbereich des Minister. für Cultus und Unterricht“. — В дарі одержано часопись „Muzeum“ 1899. і 1900. і 4 книжки.

2. Бібліотека учеників числить: 199 творів а 360 томів в рускій мові, 199 творів а 231 томів в польській мові і 117 творів а 270 томів в німецькій мові. В р. 1900 куплено 60 творів руских, 75 творів польских, 30 творів німецких. — В дарі одержано 1 річник „Дзвінка“ 1899., 4 книжки рускі і 3 польскі.

В бібліотеці для убогих учеників находитъ ся 300 шкільних підручників (придатних до ужитку); в р. 1899/900

куплено 20 підручників, а 14 учеників жертвувало 22 книжки*) (в р. 1899.)

Дальше куплено:

3. До науки географії і історії: мапи: Коломня і околиця; Kiepert Östlicher u. Westlicher Planiglob; Hirt Hauptformen der Erdoberfläche; Majerski Mapa Galicyi; Spruner-Bretschneider 4 мапи історичні; Langl Bilder zur Geschichte — 5 таблиць; Lohmeyer Wandbilder für den geschichtl. Unterricht — 8 таблиць; Gerach & Rasch Wandbilder zur österr. Geschichte — 5 таблиць; Vor- und frühgeschichtliche Denkmäler aus Österreich Ungarn — 1 таблиця.

4. До науки історії природи: окази випхані зоол: кош-кора, нетопир ухан, кіт домовий, кертиця звич., шур, заяць, зозуля, одуд, дятель, вороб щиглик, плиска біла, кропив'янка, дрізд сьпівак, сорокопуд чикач, голуб, кур домовий, слуква, качка крижівка, борсук, окунь, нажер людоді; в спіритусі: жаба водяна, хлизень лісовий, рак річний, стонога мурова, піскоглід річний, устриця їдома, хрущ маєвий, муха домова, мурав'янка прямокрила; міль зерняна (в скриночці); збірка хрущів (100 штук) і мотилів (40 штук); моделі ботанічні: роман, діробой, дуб; 6 мінералів.

Загалом числить габінет природничий: а) зоол: оказів випханих 42, в спіритусі і сухих 58, моделей 18, образів 169 і збірки мотилів і комах; б) ботан: моделей 39, образів 106; в) оказів мінералів 165; моделей кристалів 56.

5. Габінет фізикальний числить 66 приладів і 6 таблиць.

*) Книжки жертвували: З кл. пригот. Войчук 3 кн. Кисілевський, Решетилівич і Семків по 1 кн., з I. кл. Павлусевич і Срібний по 1 кн., з III. кл. Сметанюк 1 кн., з IV. кл. Бурачинський, Кавалець і Недільський по 2 кн. Яцевук 1 кн., з V. кл. Полек і Рожка по 1 кн., з VI. кл. Балицкий 4 кн., з VII. кл. Гаморак 1 кн.

В р. 1900. куплено: Електр. машину Вінтера, машину відосередню, поліхорд, призму, таблиці спектральні, термоскоп воздушний, колісце з міки, тахітит-мінітит термометер, кріофор, стрілку нахлонення, цівки індукційні, бутельку лейдейску, мапу неба, гльоб зьвїзд., пливучий ток de la Rive-a, барометер Gay-Lusaca, сопівку язичкову, прилад до переломаня і відбитя сьвітла, вилки строєві, валець ізольований з маятником, елетроскоп, прилад Магнуса, прилад Меріота, таблицю Франкліна, прилад до досьвіду Foucault-a, прибори до оказаня свободної осн і кілька дрібнійших приладів; надто Eschner Technologische Wandtafeln — 6.

6. До науки рисунків має заклад: 84 взірців, 7 приладів до науки перспективи, 3 моделі з дерева, 14 моделів гіпсових.

VI. WYKAZY STATYSTYCZNE

A) Zakład główny.

	K l a s a												Razem
	I.		II.		III.		IV.		V.	VI.	VII.	VIII.	
	a	b	a	b	a	b	a	b					
1. Liczba uczniów.													
Z końcem roku szkolnego 1898/9 było	38 ¹	42	35 ¹	32	33 ¹	31	40		32	34	29	27	373 ^a
Z początkiem 1899/900 przyjęto	63 ¹	59	34	33	31 ¹	33	31	29	32	33	27 ¹	27	432 ^a
W ciągu roku szkolnego przybyło	0 ²	3 ¹		2		1	2	1	2				11 ²
Razem przyjęto	63 ³	62 ¹	34	35	31 ¹	34	33	30	34	33	27 ¹	27	443 ^a
Między tymi nowo przyjętymi, a mianowicie:													
z poprzedniej klasy	54 ³	50	30	33	27 ¹	31	30	27	31	30	26 ¹	27	396 ⁵
powtarzających klasę	9	12 ¹	4	2	4	3	3	3	3	3	1		47 ¹
W ciągu roku opuściło zakład	12	11		1	2	3	2	2	5	3	3	2	46
Liczba uczniów z końcem roku 1899/900	51 ³	51 ¹	34	34	29 ¹	31	31	28	29	30	24 ¹	25	397 ^a
2. Miejsce urodzenia.													
Miasto Kołomyja	11 ²	15	8	13	11 ¹	11	12	6	8	10	8	6	119 ³
powiat kołomyjski	4	2	3	3	1	3	3	1		2	1		23
inne powiaty galicyjskie	36 ¹	33 ¹	23	17	14	16	14	19	20	15	13 ¹	18	238 ³
inne kraje koronne		1			2	1	2	1	1	3	2		13
zagranica				1	1			1				1	4
Razem	51 ³	51 ¹	34	34	29 ¹	31	31	28	29	30	24 ¹	25	397 ^a

3. Język ojczysty.													
Polski	51 ³	48	32	34	25 ¹	29	28	27	28	29	24 ¹	23	378 ⁵
ruski		2 ¹			2	2	1	1	1	1		2	12 ¹
niemiecki		1	2		2		2						7
Razem	51 ³	51 ¹	34	34	29 ¹	31	31	28	29	30	24 ¹	25	397 ^a
4 Wyznanie religijne.													
Rzymsko-katolickie	37 ¹	23	19	20	12	17	21	17	19	14	12 ¹	11	222 ¹
ormiańsko-katolickie	1	1			1					1	2		6
grecko-katolickie		14 ¹	2	2	3	3	1	2	1	3	1	2	34 ¹
ewangelickie		1	1	1			1						4
mojżeszowe	13 ²	12	12	11	13 ¹	11	8	9	9	12	9	12	131 ³
Razem	51 ³	51 ¹	34	34	30 ¹	31	31	28	29	30	24 ¹	25	397 ^a
5. Wiek uczniów.													
10 lat	3	3											6
11 "	14 ²	13	1	2									30 ²
12 "	9 ¹	13	10	5	5								42 ¹
13 "	17	13 ¹	8	8	5 ¹	6	1	4					58 ²
14 "	7	3	8	6	6	8	5	4	1				48
15 "	1	4	6	9	8	5	10	3	6	1			53
16 "		2	1	4	2	9	7	6	6	5	1		43
17 "					2	2	3	3	3	4	6 ¹		30 ¹
18 "							1	2	1	3	3	5	33
19 "										2	5	3	17
20 "							1		2	3	2	9	17
21 "										2	6	5	13
22 "								1		1	2	2	6
23 "											1		1
Razem	51 ³	51 ¹	34	34	29 ¹	31	31	28	29	30	24 ¹	25	397 ^a
Przeciętny wiek uczniów	12:33	12:35	13:32	13:29	14:02	14:9	15:8	16:5	16:56	17:66	18:1	20:04	15:06

6. Miejsce zamieszkania rodziców.		K l a s a												Razem
		I.		II.		III.		IV.		V.	VI.	VII.	VIII.	
		a	b	a	b	a	b	a	b					
Kołońyja		32 ²	37 ¹	20	20	20	19 ¹	21	21	17	19	20	13 ¹	253 ⁵
powiat kołomyjski		2	2	4	3	2	3	2	1 ¹	1	1	3	2	24 ¹
» borszczowski		.	.	.	1	.	.	1	1	.	.	1	2	4
» buczacki		1	1	.	.	.	2	4
» cieszanowski		1	.	.	.	1	1
» doliniński		1	.	1	2
» horodeński		2	1	1	3	4	2	1	.	14
» husiatyński		.	.	.	1	1	.	1	.	3
» jaworowski		1	.	.	.	1
» kałuski		.	.	1	1
» krakowski		1	.	.	.	1
» kosowski		2	2	3	.	2	2	2	1	.	3	1	1	19
» liski		1	1	1
» lwowski		.	.	1	1
» łańcucki		1
» nadwórniański		3	2	.	.	1	.	.	.	1	.	.	.	7
» peczeniżyński		1	.	2	2	1	1	3	1	.	1	2	.	14
» podhajecki		.	1	1
» przemysłański		.	.	.	1	1
» przemyski		1	1
» rzeszowski		.	.	.	1	1
» śniatyński		6	4	2	1	1	3	1	2	.	.	.	2	22
» stanisławowski		1	.	1	2
» tarnopolski		1	.	.	.	1
» tłumacki		.	1	.	1	2	.	1	1	.	.	1	1	8
» zaleszczycki		1	1	1	1	1	5
Inne kraje koronne		1	.	1	.	.	2
Królestwo polskie		1	1
Zagranica		1	1
Razem		51 ²	51 ¹	34	34	29	31 ¹	31	28 ¹	29	30	24	25 ¹	397 ⁶

7. Stan rodziców.														
Urzędnicy państwowi i kolejowi		9	15	7	3	1	5	9	5	4	4	3	4	69
» autonomiczni		1	3	2	1	1	.	.	1	.	1	1	.	13
» i oficyjaliści prywatni		5 ¹	1	2	2	3	3	2	2	3	.	2	3	28 ¹
Księża gr. kat.		.	1	.	.	1	1	2
Nauczyciele		2	3 ¹	1	3	3	5	2	.	2	2	.	.	23 ¹
Lekarze		.	.	2	.	2	1	.	1	6
Adwokaci i notaryusze		2 ¹	1	1	1	1	.	2	.	.	3	1	.	18 ¹
Właściciele większej posiadłości		1	.	.	0 ¹	2	3 ¹
Rolnicy i właściciele realności		6	3	3	4	1	.	3	7	3	4	4	2	40
Kupcy		7	5	5	5	7 ¹	8	2	3	2	9	4	5	62 ¹
Przemysłowcy		2 ¹	2	5	2	4	1	.	1	1	1	.	.	22
Rzemieślnicy		2	1	3	5	2	3	5	4	3	3	3	1	34
Studzy rządowi i kolejowi		8	7	1	4	1	3	3	.	2	1	3	1	34
» prywatni i zarobnicy		3	5	.	.	1	2	1	4	3	2	1	.	22
Dzierżawcy dóbr		.	2	1	.	1	1	1	.	1	.	3	.	8
Restauratorowie		2	1	3
Wojskowi		.	4	.	1	1	6
Różne inne zajęcia		.	1	1	3	2	1	.	2	10
Razem		51 ³	51 ¹	34	34	29 ¹	31	31	28	29	30	24 ¹	25	397 ⁶

8. Klasyfikacja.

a) Z końcem roku szkolnego 1899/1900.

Stopień celujący		6	1	3	2	2	1	3	1	.	2	2	2	25
» pierwszy		32 ²	39 ¹	24	27	21	21	13	23	24	23	18 ¹	21	287 ⁴
» drugi		6	4	3	1	4 ¹	4	8	3	1	.	1	1	35 ¹
» trzeci		2 ¹	2	2	2	.	3	1	1	.	2	.	.	15 ¹
Pozwolono powtórzyć egzamin po wakacjach		5	5	2	2	2	2	6	.	4	3	3	1	35
Do egzaminu uzupełniającego przeznaczono	
Razem		51 ³	51 ¹	34	34	29 ¹	31	31	28	29	30	24 ¹	25	397 ⁶

b) Dodatek do klasyfikacji za rok 1898/9.	K l a s a												Razem
	I.		II.		III.		IV.		V.	VI.	VII.	VIII.	
	a	b	a	b	a	b	a	b					
Powtórzyć egzamin pozwolono	3	3	4	3	4	4	5	.	4	7	1	.	38
Egzamin złożyło	3	3	4	2	4	4	4	.	3	5	1	.	33
Egzaminu nie złożyło	1	.	.	1	.	1	2	.	.	5
Rezultat ostateczny klasyfikacji za rok 1898/9:													
Stopień celujący	1	4	1	1	3	2	.	.	2	2	3	3	22
" pierwszy	27	27	26	28	26	26	36	.	26	26	24	24	206
" drugi	8	4	6	3	3	3	4	.	4	6	2	.	43
" trzeci	2	7	2	.	1	12
Nieklasyfikowani
Razem	38	42	35	32	33	31	40	.	32	34	29	27	373
9. Opłata szkolna.													
Opłatę złożyło w I. półroczu	28 ¹	28 ¹	10	10 ¹	4	9	9	12	16	10 ¹	11	11	158
II.	14	14	15	10	15	14	10	12	11	11	9	13	148
Od połowy opłaty uwolnieni w I. półr.	1	1
II.
Od całej opłaty uwolnieni w I. półr.	28	26	24	26	21	29	23	21	19	15	16	16	264
II.	40	40	19	24	15	18	21	16	18	20	15	13	259
Opłata szkolna wynosiła w I. półr.	1160	1160	400	320	420	160	360	360	480	640	440	440	6340
II.	560	560	600	400	600	560	400	480	440	440	360	520	5920
Razem	1720	1720	1000	720	1020	720	760	840	920	1080	800	960	12260
Taksy wstępne wynosiły	252	214 ²⁰	8 ⁴⁰	16 ³⁰	12 ⁶⁰	8 ⁴⁰	8 ⁴⁰	16 ⁸⁰	16 ⁸⁰	4 ²⁰	.	.	560 ⁶⁰
Datki na środki naukowe	132	121	68	70	64	68	66	60	68	66	56	54	896
Taksy za duplikaty	12	.	6	.	10	.	8	.	4	2	2	.	44
Razem	396	338 ³⁰	80 ⁴⁰	86 ³⁰	86 ⁶⁰	76 ³⁰	82 ⁴⁰	76 ⁶⁰	88 ⁸⁰	72 ²⁰	58	54	1500 ⁶⁰
Datki na zabawy szkolne	58	54	33	34	31	30	31	28	30	31	25	26	411

10. Frekwencja na naukę przedmiotów nadobowiązkowych.													
Język ruski	12	23	17	12	7	7	8	4	2	4	2	3	91
Historia kraju rodzinnego	29	31	31	28	.	30	24	.	173
Rysunki geometryczne	10	6	5	3	24
Gimnastyka	28	28	18	14	9	23	11	11	10	8	5	.	165
Śpiew	14	5	9	4	7	5	5	1	5	4	3	2	64
Kaligrafia	21	23	9	15	4	6	88
11. Stypendya pobierali z fundacyi													
Jana Żurakowskiego	1	.	.	420
Leona Boznańskiego	1	.	.	300
Ks. bisk. Pukałskiego	1	200
Miejskie im. Franciszka Józefa	1	.	1	400
Głowińskiego	1	315
Ogólna kwota stypendyów wynosiła	1635
Jednorazowe zapomogi otrzymali:													
Od Rady powiatowej w Koszowie po 40 Kor.	1	1	2	1	200
Ustanowienie styp. Dr. Towarnickiego	1	80

В) W równorzędnych klasach ruskich.

	Прито- тов.	К Л Я С А								Разом	
		Ia.	Ib.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.		VIII.
I. Число.											
З кінцем шк. року 1898/9 було	30	5	2	42	30	31	20	20	19	.	244
З початком шк. року 1899/1900	34	37	37	54	38	29	31	19 ¹	23	18	320 ¹
Серед шк.'року прийнято	3	.	2	.	4	3	1	2	.	.	15
Загалом прийнято	37	37	39	54	42	32	32	21 ¹	23	18	335 ¹
Між прийнятими було :											
З других закладів, а) з низшої класи	36	24	25	3	6	5	5	3 ¹	1	1	109 ¹
б) репетентів	1	.	.	1	.	2
своїх учеників, а) з низшої класи	12	13	45	31	24 ¹	25	18	20	17	205 ¹
б) репетентів	1	1	1	6	5	2	2	.	1	.	19
Серед року виступило	1	2	5	3	8	3	2	3 ¹	1	.	28 ¹
Число учеників з кінцем шк. року 1899/1900	36	35	34	51	34	29 ¹	30	18	22	18	307 ¹
2. Місце уродження.											
Місто Коломия	7	4	4	3	3	2	1	.	.	2	26
повіт коломийський	5	9	8	14	6	4	7	2	1	2	58
другі повіти галицькі	24	21	22	33	21	21 ¹	22	16	19	14	213 ¹
" " краї монархії	1	.	1	4	1	.	.	1	.	8
Заграниця	1	.	.	1	.	2
Разом	36	35	34	51	34	29 ¹	30	18	22	18	307 ¹

3. Рідна мова учеників.												
Руска	35	35	33	50	34	29 ¹	30	18	22	18		304 ¹
Польська	1		1	1								4
Німецька	1											1
Разом	36	35	34	51	34	29 ¹	30	18	22	18		307 ¹
4 Віра.												
Грецько-католицька	35	35	31	50	34	29 ¹	30	18	22	18		302 ¹
Римсько-католицька			3	1								4
Мойсеева	1											1
Разом	36	35	34	51	34	29 ¹	30	18	22	18		307 ¹
5. Вік учеників.												
10 літ	5											5
11 "	10	5	4									19
12 "	7	6	11	4								28
13 "	6	9	7	8	4							34
14 "	7	6	5	11	8	4						41
15 "	1	7	6	8	10	7	6					45
16 "		2	1	9	5	6	5	5				33
17 "				11	2	6	3	3				25
18 "					3	4 ¹	9	3	4	4		27 ¹
19 "					2	1	3	3	6	4		19
20 "						1	3	2	6	3		15
21 "							1	1	4	2		8
22 "								1	1	3		5
23 "									1	2		3
Разом	36	35	34	51	34	29 ¹	30	18	22	18		307 ¹

		Приго- товл.	К Л Я С А								Разом	
			Ia	Iб.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.		VIII.
6. Місце проживання родичів.												
Коломия		6	8	7	7	9	5	2	5	1	4	54
повіт	коломийський	6	8	9	14	6	4	7	.	2	1	57
"	бобрецький	1	1
"	богородчанський	1	.	.	.	1
"	борщівський	1	1	1	1	1	1	1	.	1	1	9
"	бродський	1	.	.	1
"	бучацький	1	.	.	1	.	1	.	.	1	3	7
"	городенський	3	5	2	2	2	2	5	1	2	.	24
"	долинський	1	.	.	1	.	2
"	жовківський	.	.	1	1
"	заліщицький	1	1	.	1	1	.	.	1	.	3	8
"	золочівський	3	1	4
"	калуський	1	1	2	.	.	.	5
"	камінецький	1	.	.	1
"	косівський	2	3	2	6	3	5	2	3	3	.	29
"	надвірнянський	2	1	.	2	1	.	2	.	1	.	9
"	печеніжинський	2	6	4	3	1	.	1	.	4	1	22
"	підгаєцький	1	1
"	рогатинський	4	.	.	1	.	1	6
"	снятинський	4	1	6	10	5	6 ¹	6	4	2	2	46 ¹
"	станиславівський	.	.	.	1	1	1	.	.	.	1	4
"	теребовельський	.	.	.	1	1
"	товмацький	1	1	2	.	.	4
"	чортківський	2	1	2	1	2	8
"	яворівський	.	.	.	1	1
Буковина		1	.	.	.	1
Разом		36	35	34	51	34	29 ¹	30	18	22	18	307 ¹

7. Стан родичів.											
Священики	7	5	5	8	9	10 ¹	8	5	10	3	70 ¹
Урядники від IX. ст. в гору	1	1	.	1	1	1	1	1	3	10
" " прочих категорій	2	3	1	.	1	3	.	.	.	10
Лікарі	1	1
Властителі поєїлостий	3	.	.	1	2	1	.	1	.	.	8
Народні учителі	4	3	2	9	5	8	6	5	2	.	44
Міщани і ремісники	6	1	5	7	1	2	2	.	3	1	28
Кунці	2	1	.	.	1	4
Селяни	11	18	12	21	8	5	10	5	5	10	105
Саути публичні	2	3	4	4	7	.	.	.	1	1	22
Зарібники	1	.	2	.	.	1	.	1	.	.	5
Разом	36	35	34	51	34	29 ¹	30	18	22	18	307 ¹

Класифікація.											
а) З кінцем шк. р. 1899/1900:											
I. степень з відзначенем	1	.	3	4	.	1	1	4	1	4	19
I. "	31	27	21	40	25	24	19 ¹	11	15	14	227 ¹
II. "	2	5	3	3	6	.	3	.	3	.	25
III. "	1	.	3	1	.	.	2	1	.	.	8
Позволено повторити іспит по фериях	1	3	4	3	3	4	5	.	3	.	28
Разом	36	35	34	51	34	29 ¹	30	18	22	18	307 ⁷
б) доповнене класифікації за р. 1898/9:											
Степень відзначаючий	2	1	.	.	1	2	4	.	4	.	16
" I.	25	3	.	34	24	26	14	20	14	.	200
" II.	3	4	.	3	3	3	1	.	1	.	21
" III.	2	.	2	2	.	1	.	.	.	7
Разом	30	5	2	42	30	31	20	20	19	.	244

VII. Ważniejsze rozporządzenia Władz szkolnych.

1. C. k. Rada Szkolna krajowa w okólniku z dnia 20. września 1900 l. 11748 podała do wiadomości reskrypt J. E. Pana Ministra Wyzn. i Ośw. z dnia 1. maja 1899 l. 12014 dotyczący katalogów klasowych, w którym, między innemi, znajduje się zarządzenie, że na przyszłość nie należy dawać publiczności przystępu do tychże katalogów.

2. J. E. Pan Minister Wyzn. i Ośw. reskrytem z dnia 8. listopada 1899 l. 2491 zarządził, aby uroczyste nabożeństwo w tym razie, jeżeli imieniny ś. p. Najjaśniejszej Pani Cesarzowej Elżbiety przypadają na niedzielę, odbywało się 18. lub 20. listopada, a dzień ten był wolny od nauki szkolnej.

3. J. E. Pan Minister Wyzn. i Ośw. reskrytem z dnia 9. marca 1900. l. 34055/1899 zarządził, aby istniejące w c. k. gimnazjum tutejszem równorzędne klasy ruskie oddzielono z początkiem roku szkolnego 1900/1901 od zakładu głównego i aby utworzono z nich samoistne c. k. gimnazjum z wykładowym językiem ruskim.

4. C. k. Rada Szkolna kraj. podała do wiadomości okólnikiem z dnia 21. kwietnia 1900 l. 9399, że według reskryptu J. E. Pana Ministra Wyzn. i Ośw. z dnia 17. marca 1900 l. 29345 „wyższe szkoły handlowe“ stoją zupełnie na równi z „Akademiami handlowemi“ tak co do organizacyi, programu i celu nauki, jako też co do prawa jednorocznej służby wojskowej, służącego ich abiturjentom.

5. C. k. Rada Szkolna kraj. poleciła reskrytem z dnia 21. maja 1900 l. 6610, aby z nowym rokiem szkolnym nauka odbywała się ściśle podług drugiego wydania „Planu naukowego i Instrukcyi do nauczania w gimnazjach austriackich“.

6. C. k. Rada Szkolna kraj. oznajmiła reskrytem z dnia 10. czerwca 1900 l. 13102, że z dniem 1. września będą wydane zmienione marki szkolne, służące do opłaty czesnego w rządowych szkołach średnich, a sprzedaż dotychczasowych zostanie zasystowaną z dniem 31. sierpnia 1900.

VIII. Pomoc dla ubogich uczniów.

A) Wsparcie otrzymywali ubodzy uczniowie tutejszego gimnazjum przez stypendya i zapomogi z publicznych funduszków, ze strony bursy miejscowej i Towarzystwa Школьна помощь.

Wykaz stypendyów i zapomóg udzielonych z funduszków publicznych zawiera tabela statystyczna na str. 89.

Celem pomnożenia funduszków dla wsparcia ubogich uczniów zbierano w każdą niedzielę i święto po egzortach dobrowolne datki uczniów, które w ciągu roku szk. 1900.

przyniosły	38 K 69 hel.
przy wpisach zebrano	67 „ 58 „
za rodowody	10 „ 98 „
% z książeczki kasy oszczędności	2 „ 66 „
Wny ks. Kurpiak z Karłowa, datek	10 „ — „
Wny Trusz z Peczeniżyna	„ 1 „ — „
„ Faldas z Sniatyna	„ 10 „ — „
„ prof. Siwak	„ 2 „ — „
pozostałość kasowa z r. 1898/9	73 „ 50 „
drobne dochody	1 „ — „

Razem wynosił dochód 217 K 41 hel.

z tego wydano:

jako zapomogi na ubrania	68 K 20 hel.
„ „ „ utrzymanie	42 „ — „
pozostałość kasowa na r. 1900/901	107 „ 21 „

Razem 217 K 41 hel.

Dla wspierania ubogich uczniów głównego zakładu istnieje w Kołomyi Bursa polska, założona w roku 1892 i utrzymywana przez Towarzystwo bursy polskiej z wkładek członków i z datków tak w naturze jakoteż i w pieniądzach składanych przez przyjaciół młodzieży.

Prezesem tego Towarzystwa, liczącego obecnie 80 członków, jest JW. hr. E. Starzeński; dyrektorem zaś bursy profesor gimnazjalny Michał Kusionowicz.

W bieżącym roku umieszczonych było w tej bursie 21 uczniów, z tych 3 bezpłatnie, a reszta za dopłatą 5—12 złr. miesięcznie.

Także Towarzystwo „Шкільна Поміч“, завізане в р. 1892 удзіла запомог учніом обрз. гр. кат. тудейшого закладу.

Cełem uławienia учніом тудейшым справіеня przepі-
sanych од року szk. 1896/7 mundurków, postarała się Dyrekcyja
o to, aby учніowie otrzymywać je mogli na spłatę ratami,
do czego posłużył jej fundusz, ofiarowany przez тудейszą kasę
oszczędności na ten cel w kwocie 1.000 złr. Korzystało z tego
dobrodziejstwa w ubiegłym roku szk. 76 учніów, razem do-
tąd 570 учніów.

Za pomoc użyczaną młodzieży składa Dyrekcyja jej za-
enym przyjaciołom najszczerze podziękowanie.

B) dla młodzieży klas ruskich.

Підмогу убогих учеників гімназияльних мають на
меті дві інституції в Коломиї, іменно „Бурса брацтва
церковного під покровом св. арх. Михайла“ і Товариство
„Шкільна Поміч“.

I. В бурсі брацтва церковного мало в р. 1899/1900
поміщене і харч 21 учеників, лиш харч 5 учеників,
сини селян або бідних ремісників і сироти, з тих 6 ціл-
ком безплатно, 4 за доплатою 10 корон місячно а прочі
за доплатою 4—6 корон місячно. Надзір над учениками
мали: Вп. Гр. Кульчицкий, емер. директор виділової
школи, катехит гімназияльний і члени виділу.

II. Товариство „Шкільна Поміч“, засноване в р. 1892
прихильниками учащої ся молодежи, що поставило собі
за ціль опіку над молодежю моральну і підмогу матери-
яльну, удержувало окрему бурсу, в котрій було поміще-
них 20 учеників, всі з руских клас гімназияльних, 17
за місячною оплатою 16—34 К, 2 цілком даром а 1 ді-
ставав обід. Крім того видало товариство в сім shk. році
на підмогу бідних учеників суму 359 К. 69 с. іменно:

на мешканє і харч	30 К. 88 с.
на одїж	20 " — "
на книжки і шкільні прибори	90 " — "
на шкільну оплату і грошеві підмоги	198 " — "
на ліки	20 " 81 "

(Поміч лікарську подавали убогим ученикам члени товариства Вп. Др. В. Кобринський і Др. З. Левицький безкористовно, а Впн. Яськевич і Бешляг опускали з ціни за ліки 25%).

Товариство оснувало також окремий фонд, призначений на підмогу бідних учеників при справленю шкільних мундурів, і завдяки сій підмозі значне число учеників одержало приписані мундури переважно на сплату коштів малими ратами а многі також даром (сї на суму 232 К. 56 с.)

Головою сего товариства є Управитель руских кляс рівнор., до видїлу належать ще 4 иньші учителї гімназії.

III. Жертви, що вплинули на підмогу бідних учеників:

а) при записах учеників зібрано 41 К. 60 с.

(значнійші датки жертвували:

Всч. оо. Майковский з Семаковець 8 к.

Пеленьский з Кнїглиць 4 к. Федюк

з Ганковець, Балицький з Іспаса, Вой-

наровский з Балинець, Огоновский

з Джурина, Павлусевич з Довгої війн.

Харжевский з Сопова по 2 к., Фица-

лович з Швейкова, Сїмович з Коло-

мїї по 1 к., Головацький з Коломїї

2 к., Кузик з Ганковець 2 к., Др. Ко-

бринський з Коломїї 1 к.)

б) за вписові карти 14 " — "

в) Вп. проф. Полянський в Коломїї 40 " — "

Всч. о. Сїменович в Волківцях 4 " — "

ученики VIII кляси 8 " 50 "

г) до скарбонки по егзортах зібрано 23 " 73 "

д) лишило ся з року 1898/99 16 " 68 "

разом 148 К. 51 с.

З того видано:

а) на книжки і прибори до рисунків	54 К. 14 с.
б) на одіж	2 „ 80 „
в) на шкільну оплату	20 „ — „
г) заповомоги ученикам	4 „ 40 „
д) друк вписових карт	16 „ — „
разом	<u>97 К. 34 с.</u>

Остає ся отже на слідуючий рік 51 К. 17 с.

IV. Фонд мундуrowий:

а) Стан фонду з початком шк. року	245 К. 38 с.
б) дари: о. Курпяка з Карлова	10 „ — „
проф. Полянського з Коломиї	60 „ — „
разом	<u>315 К 38 с.</u>

Із сеї суми видано на мундури для 5 учеників 109 К. 90 сот. Таким чином остало готовими грішми 205 К. 48 сот., що зложені в касі ощадности зросли до кінця шк. року до суми 215 К. 27 сот.

V. Стипендії і заповомоги, уділені ученикам з публичних фондів, виказані на статистичній таблиці ч. 11. і 12. — Всім Вп. Добродіям і Прихильникам убогої шкільної молодези складає ся сим в імени тої молодези сердечну подяку.

IX. Zarządzenia

w sprawie rozwoju sił fizycznych młodzieży.

Nauka gimnastyki odbywała się w tym roku bez przerwy przez cały rok szkolny a brało w niej udział na początku koło 200, przy końcu roku 165 uczniów zakładu. Ćwiczenia odbywały się w 6 oddziałach, dla każdego oddziału po 1 godzinie tygodniowo.

Wobec braku boiska gimnastycznego obok zakładu spędzała młodzież przerwy pomiędzy godzinami szkolnymi na

dość obszernym dziedzińcu gimnazyalnym, który, zaopatrzony w najpotrzebniejsze przyrządy, jakoto: rek, krążnik, równoważnię, spinalnię, równię pochyłą i poręczę, służył za miejsce ćwiczeń, o ile na to pozwalała pogoda. W czasie niepogody i w zimie były kurytarze szkolne miejscem wytchnienia podczas pauz.

Dzięki tej okoliczności, że w mieście tutejszem znajduje się osobny, wyłącznie dla młodzieży urządzonej park, sprawa gier i zabaw szkolnych, w tutejszym zakładzie weszła na pomyslny tor i o ile znajdują się fundusze potrzebne na utrzymanie boisk i wynagrodzenie kierownika zabaw, będzie mogła być ostatecznie rozwiązana. Mimo dość znacznego oddalenia (około 1200 m. od budynku szkolnego) park ściągał do siebie tak w jesieni, jak i na wiosnę znaczną liczbę młodzieży, tak że w niektóre dni pogodne a od nauki wolne znajdowało się w parku około 200 uczniów, którzy podzieleni na oddziały oddawali się grom i zabawom z szczerą ochotą i wesołością. W zabawach brała udział wyłącznie prawie tylko młodzież niższego gimnazjum i klasy piątej — uczniowie klas wyższych nie mogli się pozbyć przestarzałych na gry i zabawy poglądów i prawie wcale do brania udziału w zabawach nie dali się nakłonić.

Do ożywienia ruchu w parku i w ubiegłym roku wiele przyczyniły się gremialne wycieczki uczniów pod przewodnictwem nauczycieli i dyrektora. Uczniowie wyruszali do parku w dniach wolnych od nauki w wojskowym porządku; tam dzielono ich na oddziały, które bawiły się na różnych boiskach do późnego wieczora.

Zabawy i gry, którym najwięcej oddawała się młodzież szkolna, były następujące: piłka nożna z wieżą i bez wieży, piłka nożna w pojedynkach, kroket, odrzucanka, odbijanka (z balonikami), trzeciak, chiński mur, noc i dzień, kotek i myszka, pytka, przerywany król, chodzenie na szczudłach, mocowanie z pchałkami i strzelanie z łuku.

Prócz tego urządzali niektórzy gospodarze klas, o ile tylko pogoda na to pozwalała, z swoimi uczniami wycieczki i w dalsze okolice miasta, najwięcej zaś do lasów rządowych w Szeparowcach i na górę Oskrziesiniecką. Profesor Zaremba odbył z kilkunastu uczniami dwudniową wycieczkę w uroczę okolice Jaremeza.

Kąpieli używali uczniowie tutejsi w wielkiej liczbie w Prucie i w młynówce, płynącej koło parku dla młodzieży, ślizgali się zaś na torze Towarzystwa łyżwiarского za wstępem niezonym.

Z końcem roku szkolnego dokonano na 395 uczniach tu-
tejszego zakładu pomiarów co do wzrostu sił (na siłomierzu).
Porównawcze zestawienie tych pomiarów przedstawiają nastę-
pujące tabelki.

I. Wzrost uczniów według klas z początkiem i końcem roku szkolnego, 1900.

W klasie	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	Suma	procentowa w r.	
										1899	1900
126—130 cm.	6	2	—	—	—	—	—	—	8	3.6	2.0
131—135 „	16	5	1	—	—	—	—	—	22	5.0	5.5
136—140 „	20	11	6	—	—	—	—	—	46	10.0	11.6
141—145 „	18	11	5	1	—	—	—	—	35	16.5	8.8
146—150 „	16	16	6	2	—	—	1	—	41	14.2	10.3
151—155 „	11	8	10	5	2	4	1	—	41	10.0	10.3
156—160 „	5	8	11	7	4	4	3	1	43	13.8	10.8
161—165 „	1	3	8	11	10	10	8	1	52	10.3	13.1
166—170 „	—	2	7	18	6	8	6	8	55	7.2	13.9
171—175 „	—	1	4	14	2	2	7	7	37	5.7	9.8
176—180 „	—	—	1	1	4	—	2	3	11	1.8	2.7
181—187 „	—	—	—	—	—	—	1	3	4	0.7	1.0
	102	67	59	59	28	28	29	23	395	98.8	99.8

II. Siła rąk mierzona dynamometrem,

	w kierunku poziomym										p i o n o w y m									
	do 20 kg.	21—30	31—40	41—50	51—60	61—70	71—80	81—90	91—100	101—110	do 40 kg.	41—60	61—80	81—100	101—120	121—140	141—160	161—180	181—200	201—220
z końcem r. szk.	25	74	79	47	38	34	22	15	8	2	57	62	58	57	48	24	20	8	8	2

Także jazda na kole i szermierka, pływanie i ślizganie
się na łyżwach znalazły zwolenników w tutejszym zakładzie.

Лiczbę uczniów, oddających się tym ćwiczeniom, uwi-
docznia następująca tabelka:

W KLASIE	Ia.	Ib.	IIa.	IIb.	IIIa.	IIIb.	IVa.	IVb.	V.	VI.	VII.	VIII.	Razem
przy ogóln. liczbie ucz.	51	51	33	33	29	29	31	29	29	28	28	26	397
oddaw. się jeźdz. na kole	—	1	—	2	3	1	2	5	5	4	5	10	38
oddawało się szermierce	—	—	—	1	—	—	5	7	2	7	11	7	40
umiało pływać	23	16	21	26	12	18	18	16	22	18	17	23	239
„ ślizgać się na łyż- wach	18	20	21	20	14	11	17	20	18	15	15	19	208

Na rzecz parku dla młodzieży złożyli w b. r. szk. datki
WWPanowie: Wallisch 2 K, Mikula 2 K, Goertz 6 K, Szymo-
nowicz F. 5 K, Domański 20 K, Bahr i Waldmann 3 K, 90 h.,
Magistrat m. Kołomyi 300 K, (razem dotąd 900 K.), Rada po-
wiatowa 200 (razem dotąd 600 K.). Ogólny koszt założenia
i utrzymania parku wynosi dotąd wraz z ceną kupna gruntu
10.237 K. 38 h.

Za te datki składa Dyrekeya ofiarodawcom szczerę po-
dziękowanie.

B) W równorzędnych klasach ruskich.

Щоби пособити фізичному розвиткови молодежи пе-
редовсім заохочувано єї до численної участі в науці
гімнастики (користало 57% всіх учеників); крім того ста-
рано ся, щоби она о скілько можна користала із 10 — 15
мінutowих павз межи шкільними годинами і виходячи із
своїх кляс на подвірє або перед шкільний будинок за-
бавляла ся пилкою або на приборах до гімнастики, у-
міщених на тім подвірю. В тій ціли справлено також
в сїм році деякі нові прибори. Тїсне місце на гімнази-
яльнім подвірю і не відповідне єго поміщенє не дозво-
ляли виправді свободнійше розвинути ся забавам а все
таки молодїж, іменно низших кляс, охотно брала в них
участь після порядку, стало уложеного

Задля недостачі відповідного провідника забав, що заняв би ся систематичним їх устроєнем і веденєм, не було таких забав молодежи, хотяй відповідне до сеї ціли місце в Коломиї вже є. А все таки ходили ученики деяких клас до т. зв. парку для молодежи, де спільно забавляли ся; також наука гімнастики відбувала ся деколи в тім парку. Впрочім ученики поодиноких клас, і низших і висших, виходили під проводом учителів (як пп. Полянського, Кузьми, Вітошинського, Раковского і др.) недалеко за місто і там або відбували відповідні вправи практичні з науки географії або забавляли ся пилкою (малою і великою) та віддавали ся нинішнім забавам.

Таких прогульок відбуло ся (почавши від вересня 1898. до червня с. р.) кільканайцять.

В літі користала молодіж із знаменитих купелій в Пруті, не в такій знов мірі уживала руху на ховзанці підчас зими.

X. Kronika zakładu.

Rok szkolny rozpoczął się dnia 3. września uroczystem nabożeństwem i wezwaniem Ducha św.

Wpisy uczniów do zakładu odbywały się w dniach 29. 30. i 31. sierpnia.

Egzamina wstępne do I. klasy odbywały się w dniach 15. i 16. lipca i 1. i 2. września, egzamina poprawcze w dniach 30. i 31. sierpnia a wstępne do klas wyższych między 5—15. września.

Dzień 4. października obchodził zakład uroczyście jako dzień Imienin Najjaśniejszego Pana uroczystem nabożeństwem i odśpiewaniem hymnu ludowego.

W dniach od 16—23 stycznia i 4—7 maja 1900. zwiedzał tutejszy zakład c. k. Inspektor kraj. szkół W-ny Jan Lewicki.

Rok szkolny 1900. zakończono uroczystem nabożeństwem i rozdaniem świadectw dnia 14. lipca.

W dniu 21. grudnia urządziła młodzież gimnazjalna pod kierownictwem profesorów zakładu uroczysty obchód na cześć Adama Mickiewicza a w dniu 4. marca na cześć Tarasa Szew-

ezenki. W obu obchodach brała udział młodzież szkolna bez różnicy narodowości.

Pierwsze półrocze ukończono 29. stycznia a drugie półrocze rozpoczęto dnia 3. lutego.

Dnia 14. lutego odwiedził tutejszy zakład Najprzewielebniejszy ks. biskup stanisławowski Jan hr. Szeptycki, był obecny na nauce religii w trzech klasach i na egzorczie, po której przemówił łaskawie do zebranej młodzieży, potem zaś odprawił dla niej nabożeństwo w tutejszej cerkwi gr. kat.

W dniu 6. marca obchodził zakład uroczystość swego patrona św. Kazimierza solennem nabożeństwem połączonem z egzortą w kościele.

Dnia 7. marca umarł tutejszy uczeń IVb. kl. Marek Bein, żalowany przez kolegów i nauczycieli, odznaczał się bowiem zdolnościami i niezwykłą pracowitością.

Egzamin piśmienny dojrzałości odbył się w dniach 7—12 maja, a ustny: a) w zakładzie głównym w dniach 12—16 czerwca, b) w równorzędnych klasach ruskich w dniach 18—20 czerwca pod przewodnictwem c. k. Inspektora kraj. szkół W-go Jana Lewickiego.

Pierwsze rozdanie świadectw dojrzałości między abiturjentów klas ruskich odbyło się dnia 20. czerwca uroczystie.

Po dziękczynnem nabożeństwie w cerkwi zebrali się w przybranej sali szkolnej zaproszeni przedstawiciele władz i goście i po odpowiednich przemówieniach kierownika klas ruskich i gospodarza klasy VIII., w których obaj żegnali swych uczniów opuszczających zakład, i po odpowiedzi abiturienta Danysza, który podziękował imieniem swoich kolegów Dyrekcji i Gronu nauczycielskiemu za trudy,łożone około ich wykształcenia i wychowania, wręczono abiturjentom świadectwa. Uroczystość za kończyła się odśpiewaniem hymnu ludowego.

Dnia 10. września i 19. listopada 1899 brała młodzież gimnazjalna udział w nabożeństwie za spokój duszy śp. Cesarzowej Elżbiety a dnia 28. czerwca za spokój duszy śp. Cesarza Ferdynanda.

Młodzież szkolna przystąpiła w ciągu r. szk. 1900. trzy razy do św. Sakramentów Pokuty i Ołtarza i odprawiła w wielkim tygodniu rekolekcyę wielkanocną.

В) W równorzędnych klasach ruskich.

Шкільні книжки,

котрих буде уживати ся в шк. р. 1900/1901.

1. Релігія: Кд. приготовляюча: а) Більший християнсько-католицкий катехизм для шкіл народних; б) Коротка історія біблійна старого і нового завіта для шкіл народних А. Тороньского. I. кл.: Християнсько-католицкий катехизм А. Тороньского. II. кл.: Історія біблійна старого завіта А. Тороньского. III. кл.: Історія біблійна нового завіта А. Тороньского. IV. кл.: Літургіка гр. кат. церкви А. Тороньского. V. кл.: Християнсько католицка догматика фундаментальна і апольоґетика А. Тороньского. VI. кл.: Християнсько-католицка догматика частна А. Тороньского. VII. кл.: Наука християнсько-католицкої етики Ваплера-Пюрка. VIII. кл.: Історія християнсько-католицкої церкви Ваплера-Стефановича.

2. Латинський язык: I. кл.: а) Граматика латинська Самолєвича-Солтисїка-Цеглиньского, ч. I. б) Вправи Самолєвича-Цеглиньского; II. кл. а) Граматика як в I. кл. б) Вправи Самолєвича-Коцовского; III. кл., а) Граматика Самолєвича-Солтисїка-Огоновского ч. II., б) Вправи Прухніцького-Огоновского; в) *Cornelii Nepotis vitae* видав Л. Сальо; IV. кл., а) Граматика як в III. кл., б) Вправи Прухніцького-Огоновского для IV. кл., в) *C. Julii Caesaris Commentarii de bello Gallico* видав Bednarski; г) *P. Ovidius Naso* — видав Ziwsa-Skupniewicz; V. кл., а) *Chrestomathie aus Livius* видав Golling; б) Овід як в IV. кл., VI. кл., а) *C. Sallustii Crispi Jugurtha*, видав Linker-Klimscha; б) *P. Vergilii Maronis Carmina* видав Eichler-Rzepiński; в) *M. T. Ciceronis in Catilin. or. I* видав Kornitzer-Soltysik; г) *C. Julii Caesaris Commentarii de bello civili* видав Paul; VII. кл., а) *M. T. Ciceronis De imperio C. Pompei, Pro rege Deiotaro*; *Laelius Kornitzer-Soltysik*; б) *P. Vergilii M.* як в VI. кл., VIII. кл. а) *Q. Horatii Flacci Carmina* видав Dolnicki Librewski; б) *P. Corn. Tacitus* видав Weidner-Staromiejski.

3. Грецький язык: III.—VIII. кл., а) Граматика грецька Фідерера-Мандибур-Цеглиньского; б) Вправи: III.

кл. Вінковський-Таборський-Цеглинський; IV. — VIII. Шенкля-Цеглинського; V. кл., а) Хрестоматія з письм Ксенофонта, Фідерера; б) Гомерова Іліяда ч. I. вид. Шайндлер-Солтисек; VI. кл., а) Гомерова Іліяда ч. I. і II.; б) Хрестоматія як в V. кл., в) Геродота кн. IX. вид. Holder; VII. кл., а) Демостена бесіди вид. Wotke-Schmidt; б) Гомерова Одиссея видав Christ-Jezienicki; VIII. кл., а) Плятона Апольогія вид. Christ-Lewicki; Euthyphro, вид. Hermann; б) Софокля Elektra, вид. Schubert-Majchrowicz; в) Гомерова Одиссея як в VII. класі.

4. Руский язык: Кл. приготовляюча: а) Школа народна ч. IV. б) Методична граматика рускої мови; I кл., а) Руска читанка для I кл., б) Граматика як в приготвл. II кл., а) Руска читанка для II. кл., б) граматика як в I. кл., III. кл., а) Руска читанка для III. кл., б) граматика Стоцкого-Гартнера; IV. кл., а) Руска читанка для IV. кл., б) Граматика як в III. кл. V. кл., Взорн поезії і прози для V. кл. Лучаковского; VI. кл. а) Хрестоматія староруска О. Огоновського; б) Кобзар Т. Шевченка, вид. Руске Товар. педагог. VII. кл., а) Виїмки з народної літератури українсько-руської ч. II. О. Барвіньського; б) Руска читанка для висших клас Барвіньського ч. I. Усна словесність; VIII. кл. Виїмки з народної літератури українсько-руської XIX. віку О. Барвіньського ч. II.

5. Польський язык: Кл. приготвл. а) Szkoła cz. IV., б) Zwięzła gramatyka języka polskiego I. Konarskiego; I. кл., а) Wypisy polskie dla I. kl. Wójcika i Próchnickiego; а) граматика як в приготвл. II кл., а) Wypisy polskie dla II. kl. Wójcika i Próchnickiego; б) граматика як в I. кл. III. кл., а) Wypisy polskie dla III. kl. Czubka-Zawilińskiego; б) Gramatyka Małckiego wyd. 8. IV. кл., а) Wypisy polskie dla IV. kl. Czubka-Zawilińskiego; б) граматика як в III. кл. V. кл., Wzory poezyi i prozy, Próchnickiego; VI. кл., Wypisy polskie dla klas wyższych Tarnowskiego; VII. кл., а) Tarnowski i Wójcik Wypisy polskie cz. I., б) Tarnowski i Próchnicki Wypisy polskie cz. II. VIII. кл., як в VII. кл.

6. Німецький язык: Кл. приготовл. Початки науки німецького языка для IV. кл. шкіл народних; кл. I.—IV. а) Вправи німецькі для кл. I. II. III. IV. Германа-Петеленца-Калитовского; б) в III. і IV. кл. Petelenz Deutsche Grammatik. V. кл. Petelenz-Werner Deutsches Lesebuch für die 5. Classe; VI. кл. Petelenz-Werner Deutsches Lesebuch für die 6. Classe; VII. кл. Petelenz-Werner Deutsches Lesebuch für die 7. Classe; VIII. кл. Petelenz-Werner Deutsches Lesebuch für die 8. Classe.

7. Географія і історія: Кл. I. Беноні Матієв Короткий начерк географії до шкільного ужитку; II. кл. Семкович-Ільницький Оповідання з історії всесвітньої ч. I. III. кл., Семкович-Ільницький Оповідання з історії всесвітньої ч. II. Віки середні. IV. кл. а) Семкович-Полянський Оповідання з історії всесвітньої ч. III. б) Беноні-Маєрський-Полянський, Начерк географії австрійсько угорської монархії. VII. кл., Левицький-Матієв Історія краю рідного для висших клас.

8. Математика: Кл. приготовл. Друга книжка рахункова для учеників шкіл народних; I. і II. кл., Огоновський, Учебник арифметики (новий): Савицький Геометрія; III. і IV. Огоновський, Учебник арифметики ч. II. V.—VIII. кл., Мочник Савицький а) Арифметика і Альгебра, б) Геометрія; надто в VI. кл., Logarithmen von Adam або Kranz.

9. Натуральна історія і фізика: I. і II. кл. а) Зоологія Верхратского; б) Ботаніка на низші класи Ростафінського-Верхратского; III. кл., а) Фізика Огоновського; б) Мінеральогія Ломницького-Верхратского; IV. кл. Фізика як в III. кл.; V. кл., а) Бішінг-Полянський Мінеральогія і Геологія; б) Ботаніка на висші класи Ростафінського-Верхратского; VI. кл., Шмідт-Полянський Зоологія; VII. — VIII. Йохман-Савицький, Учебник фізики.

10. Пропедевтика філософії: VII. кл., Льогіка: Kozłowski, Logika elementarna; VIII. кл., Психологія: Pechnik Zarys psychologii.

XI. WYKAZ KSIĄŻEK SZKOLNYCH,

które w tutejszym zakładzie będą używane w roku szkolnym 1900/901.

A) W zakładzie głównym:

Klasa	Religia	Język łaciński		Język grecki		Język polski		Język niemiecki	Geografia i historia	Matematyka	Nauki przyrodn.		Propedeutyka filozofii
		Gramatyka	Ćwiczenia i lektura	Gramatyka	Ćwiczenia i lektura	Gramatyka	Wypisy				historia naturalna	fizyka	
I.	Katechizm ks. M. Morawskiego	Samolewicz-Soltysik, Gramatyka języka łacińskiego. Część II. Wydanie 5.	Steiner i Scheindler Ćwiczenia łacińskie dla I klasy.	—	—	Konarski, Zwięzła gramatyka języka polskiego Łwów, 1894.	Próchnicki i Wójcik Wypisy polskie dla I. klasy	German i Petelenz Ćwiczenia niemieckie dla I. klasy	Benoni i Tatomir Krótki rys geografii wyd. 6 i 7.	Brzostowicz Początki arytmetyki i algebry Część I. Jamrogiewicz, Geometria poglądowa dla klas niższych.	Nowicki-Limbach Zoologia, wyd. 7. Rostański Botanika szkolna na klasy niższe wydanie 4.	—	—
II.	Ks. Dąbrowski Historia biblijna zakonu starego 1, 2 i 3 wyd.		Steiner i Scheindler Ćwiczenia łacińskie dla II. klasy.	—	—		Próchnicki i Wójcik Wypisy polskie dla II. klasy	German i Petelenz Ćwiczenia niemieckie dla II. kl.	Baranowski i Dziedzicki Geografia powszechna wyd. 4-7. Semkowicz, Opowiadania z dziejów powszechnych I.	Soleski i Fafara Arytmetyka na I. i II. kl. Jamrogiewicz, Geometria poglądowa dla klas niższych.	Jak w klasie I.	—	—
III.	Ks. Dąbrowski Historia biblijna zakonu nowego 1 i 2 wyd.		Próchnicki Ćwiczenia łacińskie dla klasy III. Cornelius Nepos, wyd. Klaka	Fiderer, Gramatyka języka greckiego. Wyd. 1 i 2.	Winkowski i Taborski Ćwiczenia greckie.	Dr. Antoni Małecki, Gramatyka języka polskiego wydanie 8.	Czubek-Zawiliński Wypisy polskie dla III. klasy	German i Petelenz Ćwiczenia niemieckie dla III. kl. Petelenz Deutsche Grammatik.	Geografia jak w klasie II. Semkowicz Opowiadania z dziejów powszechnych Część II. Rawer Dzieje ojczyste.	Brzostowicz, Początki arytmetyki i algebry, część II. wyd. 2; Jamrogiewicz Geometria poglądowa dla klas niższych.	Łomnicki Mineralogia dla niższych klas wyd. 2, 3. i 4.	Soleski Nauka fizyki wyd. 2 i 3.	—
IV.	Ks. Jougan Liturgia katolicka		Próchnicki. Ćwiczenia łacińskie dla klasy IV. Caesar, Comm. de bello Gall. wydanie Terlikowskiego, Ovidius, wyd. Ziwsy-Skupniewicz.		Ćwiczenia greckie jak w 3 kl.		Czubek-Zawiliński Wypisy polskie dla IV. klasy	German i Petelenz Ćwiczenia niemieckie dla IV. kl. Petelenz Deutsche Grammatik.	Benoni-Majerski, Geografia monarchii austro-węgiersk, wyd. 2. Semkowicz Opowiadania z dziejów powszechnych Część III. Rawer dzieje ojczyste.	Mocnik Maryniak, Geometria poglądowa, część II. wyd. 6.	—	Jak w kl. 3.	—
V.	Ks. Jougan Katolicka dogmatyka ogólna		Livius, wyd. Gollinga Ovidius, wyd. Ziwsy-Skupniewicz.		Ćwiczenia grec. Schenkla Parylaka; Fiderer Chrestomatya z pism Xenofonta; Homera Iliada, wydanie Soltysika.		Próchnicki Wzory poezji i prozy	Petelenz i Werner Deutsches Lesebuch für die V. Cl.	Zakrzewski, Historia powszechna. Część I.	Dziwiński, Zasady algebry Mocnik-Maryniak, Geometria dla wyższych klas wyd. 3 i 4.	Łomnicki Mineralogia i geologia, wyd. 3 i 4. Rostański, Botanika dla klas wyższych	—	—
VI.	Ks. Jachimowski Dogmatyka szczegółowa 1 i 2 wyd.		Sallustius, Jugurtha Vergilius wyd. Eichlera-Rzepińskiego; Cicero in Cat. Soltysika i Caesar de bello civili ed. Paul.		Homera Iliada wydanie Soltysika Herodot, wydanie Holdera Fiderer, Chrestomatya z pism Xenofonta. Ćwic. grec. jak w V. kl.		Wypisy polskie St. Tarnowskiego i J. Wójcika część I. 1 i 2 wyd.	Petelenz i Werner Deutsches Lesebuch für die VI. Cl.	Zakrzewski, Historia powszechna. Część I. i II.	Dziwiński. Zasady algebry Mocnik-Maryniak, jak w V. klasie. Kranz Tablice pięciocyfrowe logarytmów Kraków 1900	Petelenz Zoologia dla klas wyższych	—	—
VII.	Martin-Solecki Btyka kat. 1 i 2 wyd		Cicero Laelius, in Verrem (IV.) pro Ligario, wyd. Kornitzera; Vergilius Aeneis, wyd. Eichlera-Rzepińskiego.		Homera Odyssea, wyd. Christ.-Jeżeniecki Demostenes wydanie Schmidta.		Wypisy polskie St. Tarnowskiego i J. Wójcika część I. i II.	Petelenz - Werner Deutsches Lesebuch für die VII. Cl. Hermann und Dorothea, Minna v. Barnhelm, Goetz v. Berlichingen, Kaufmann v. Venedig wyd. Graesera.	Zakrzewski, Historia powszechna Część III. Lewicki, Zarys dziejów Polski	Jak w klasie VI. Mocnik Stanecki Geometria Logarytmy Adama	—	Tomaszewski Fizyka dla klas wyższych Tomaszewski Zarys chemii	Kozłowski Logika elementarna
VIII.	Ks. Jougan Historia kościoła katolickiego		Horatius wyd. Dolnicki Librewski, Tacitus Pisma historyczne; wyd. Weidner-Staromiejski.		Plato, Apologia Sokratesa w. Christ-Lewicki, Sofokles Antygona wyd Schubert-Majchrowicz; Homera Odyssea wyd. Christ Jeżeniecki,		Wypisy polskie St. Tarnowskiego i Próchnickiego część II.	Petelenz - Werner Deutsches Lesebuch für die VIII. Cl. Iphigenie auf Tauris, Jungfrau v. Orleans, Wilhelm Tell; Julius Caesar wyd. Graesera.	Głabiński-Finkel Historia i statystyka austr. węgiersk. monarchii; Lewicki Zarys dziejów Polski.	Jak w klasie VII.	—	Jak w kl. 7.	Ks. Dr. Pechnik Zarys psychologii

1914-1915

8161. JmK

Bibl. Jour.

9151. 1002

XII. Klasyfikacya uczniów za II. półrocze roku szkolnego 1900.

Klasa Ia. Chabło Józef, Hollanek Stanisław, Kwaśniowski Jan, Łaba Włodzimierz, Najduk Bartłomiej, Truczka Władysław. Allershand Ludwik, Berger Matyas, Biskupski Bolesław, Chabło Filip, Dauber Mojżesz, Długiewicz Stanisław, Faściszewski Piotr, Freund Dawid, Frantsek Zdzisław, Goldhammer Stanisław, Görtz Karol, Haleniak Stanisław, Hanus Julian, Hollanek Franciszek, Höffner Jan, Horowitz Maryan, Janiszewski Władysław, Jarocki Józef, Kawalerski Józef, Kleinkopf Jakób, Kordys Tytus, Lamberger Kazimierz, Lewicki Emil, Lipschütz Hirs, Osowski Kazimierz, Pragłowski Kazimierz, Rosenthal Chaim, Schöner Feivel, Wójtowicz Emil, Wysocki Franciszek, Zaremba Alojzy, Zarugiewicz Jan. — 6 uczniów otrzymało stopień drugi, 2 stopień trzeci, 5 uczniom pozwolono poprawić niedostateczną ocenę z jednego przedmiotu po feryach.

Klasa Ib. Wolański Metody. Ananiewicz Emil, Ananiewicz Stanisław, Augustynowicz Stanisław, Białowąs Kazimierz, Bigorowicz Władysław, Blumenstein Chaim, Bodnareczuk Władysław, Breier Salomon, Chamaides Eleazar, Dąbrowski Tadeusz, Diener Abraham, Ekert Edward, Faldasz Mikołaj, Giliczyński Miron, Giliczyński Ryszard, Haczewski Stefan, Hermann Hersch, Hnatiuk Roman, Kahane Chajem, Karszniewicz Adam, Kohl Wiktor, Kokorudz Antoni, Krämer Henryk, Krzeczkowski Feliks, Lesser Józef, Martini Jan, Pagacz Wilhelm, Pisarik Kamil, Pisarik Tadeusz, Pohl Józef, Rothfeld Leon, Skrabek Edmund, Skulski Tadeusz, Tindel Uszer, Tkaczekiewicz Konstanty, Topolnicki Eustachy, Trexler Wilhelm, Wołoszczuk Włodzimierz, Żukowski Maryan. — Pozwolono poprawić notę w jednym przedmiocie pięciu uczniom, stopień drugi otrzymało 4, trzeci stopień dwu uczniów.

Klasa IIa. Kowalski Aleksander, Poluszyński Gustaw, Rittigstein Marcelli. Blätterfeind Frojem, Bujalski Bolesław, Dębski Ludwik, Domański Stanisław, Friedenthal Karol, Gruber Maksymilian, Jakubowicz Jakób, Karabin Maryan, Knoll Majer, Krupiński August, Krużlewski Stanisław, Landesberg Ludwik, Lindenbaum Szaja, Lipschütz Mojżesz, Markowski Zdzisław, Mianowski Wiktor, Osowski Aleksander, Pfau Szymon, Rudkowski Teodor, Sakowski Tadeusz, Taubes Israel, Vincenz Stanisław, Weiser Chajem, Weisglas Kuba. — 3 uczniów otrzymało stopień drugi, 2 stopień trzeci, 2 pozwolono poprawić niedostateczny postęp z jednego przedmiotu po feryach.

Klasa IIb. Stefanicki Mikołaj, Świątłowski Mikołaj. Blaustein Myszl, Englisch Tadeusz, Gronowetter Wolf, Grünstein Zygmunt, Heger Ozyasz, Huber Jan, Ignatowicz Stanisław, Karg Rudolf, Kaszycki Franciszek, Kisielewski Julian, Kosiński Waleryan, Künstler Józef, Lacheik Tomasz, Mazurkiewicz Zygmunt, Niżyński Stanisław, Paul Maryan, Reiter Chaim, Rieger Mojżesz, Rothfeld Adolf, Sabadasz Władysław, Schwarbrand Bernard, Tromel Michał, Tymcik Roman, Wolf Emil, Wowkonowicz Wacław, Zipser Feliks, Żydło Kazimierz. — 1 uczeń otrzymał stopień drugi, 2 stopień trzeci, dwóm pozwolono poprawić niedostateczny postęp z jednego przedmiotu po feryach.

Klasa IIIa. Horowitz Franciszek Józef, Krzysztofowicz Krzysztof. Barabasza Julian, Bernhaut Mendel Szaje, Brandes Żalkie, Czauderna Julian, Desbalmes Otto, Görtz Jan Tadeusz, Goldstern Rubin, Hacker Seinwel, Hermann Szaje, Iwanier Samson, Kriss Dawid, Piotrowicz Włodzimierz, Pistiner Szymon, Resch Hersch, Sanojca Józef, Silber Abraham, Skomorowski Józef, Sonnenreich Samuel, Sysak Tadeusz, Urbański Józef, Wierzbicki Jan. — 4 uczniów otrzymało stopień drugi, dwóm zaś pozwolono przystąpić po feryach do egzaminu poprawczego z jednego przedmiotu.

Klasa IIIb. Weber Józef. Buchhalter Salomon, Budzianowski Antoni, Charkowski Józef, Hecht Edmund, Hlawaty Karol, Iwanicki Ludwik, Kamienobrodzki Stanisław, Kobyłański Eugeniusz, Maksymowicz Aleksander, Mistecki Bronisław, Rosenthal Schulim, Schärf Pinkas, Sonnenreich Izrael, Szczepański Władysław, Thau Ozyasz, Teicher Schmerl, Tomaszewski Mieczysław, Urbański Bronisław, Winowski Zygmunt, Zaremba Antoni, Zeichner Jakób. — Stopień drugi otrzymało 4, stopień trzeci 3 uczniów, pozwolono poprawić cenzurę z jednego przedmiotu po feryach 2 uczniom.

Klasa IVa. Aszkenazy Joachim, Huczneker Józef Schmalenberg Ferdynand. Błażek Henryk, Czechowicz Witold, Ekert Bronisław, Geller Józef, Haleniak Maryan, Hartlieb Henryk, Holder Mechel, Kohn Izak, Lehnert Seweryn, Sacher Eisig, Saraniecki Adolf, Sienkiewicz Franciszek, Węldycz Władysław. — 8 uczniów otrzymało stopień drugi, 1 stopień trzeci, 6 pozwolono poprawić niedostateczny postęp z jednego przedmiotu po feryach.

Klasa IVb. Szczerbaniuk Mikołaj. Antoniewicz Meliton, Bartoszewski Adam, Dallinger Leopold, Forscher Chaim, Fruchtermann Dawid, Kozłowski Zygmunt, Lisowski Mieczysław, Machnicki Aleksander, Micheliński Tadeusz Witold, Poradowski

Edward, Radłowski Rudolf, Resch Berisch, Rohrbach Adolf, Rothstein Awigdor, Rotenstreich Fischel, Sacher Marek, Safiak Jan, Skorski Felicyan, Staszyński Stanisław, Stefanowicz Jan, Thaler Maurycy, Węgrzynowicz Jerzy, Wróblewski Waleryan. — Trzech uczniów otrzymało stopień drugi a jeden stopień trzeci.

Klasa V. Ambros Janusz, Bamberger Karol, Bąkowski Władysław, Berler Chaim, Chabło Wiktor, Chomiak Kazimierz, Christmann Rudolf, Jurezeńko Michał, Kahane Litmann, Kitaj Mojżesz, Łazarski Marcei, Łysakowski Michał, Makowiczka Tadeusz, Moravetz Ludwik, Piskozub Władysław, Poznański Antoni, Rappaport Maksymilian, Rozenbaum Mortko, Rozwoda Celestyn, Schwarzfeld Noah, Sichower Alfred, Słobudzki Mieczysław, Tymczeko Michał, Walkowicz Stanisław. — 4 uczniom pozwolono poprawić postęp z jednego przedmiotu po wakacjach, jeden otrzymał stopień drugi.

Klasa VI. Jarosiński Bolesław, Lachs Isak Leib, Ambros Witold, Goldschlag Mortehe, Goldschlag Natan, Gruszkowski Jan, Guszałewicz Jaromir, Hesel Schloma, Jekel Abraham, Kleinmann Berl, Michalski Stanisław, Osadca Kajetan, Piaskiewicz Tadeusz, Piotrowski Roman, Piskozub Jan, Popieluch Bronisław, Starczewski Zygmunt, Stenzel Stefan, Świdkes Izrael, Szymonowicz Kalikst, Tiegerman Leopold, Geber Manule Owadzie, Tyndel Samson, Wacławik Michał, Wysocki Kazimierz — Do egzaminu poprawczego po feryach przeznaczono 3 uczniów, stopień trzeci otrzymało 2.

Klasa VII. Hammer Seweryn, Piotrowicz Stanisław. Agopowicz Stanisław, Baczek Wilhelm, Bober Zdzisław, Domański Wiktor, Horn Juda, Jakubowicz Krzysztof, Janicki Eugeniusz, Kohn Chaim, Malarski Maksymilian, Mielnik Juliusz Władysław, Rosenbaum Józef, Rosenkranz Mojżesz, Schaller Mendel Schaje, Sonnenreich Ozyasz, Spólnicki Michał, Starer Pinkas, Szuszkiewicz Edmund, Wirski Jan, — Jeden uczeń otrzymał stopień drugi, trzem uczniom pozwolono poprawić notę niedostateczną z jednego przedmiotu po wakacjach.

Klasa VIII. Geber Abraham, Szefer Leopold. Alpern Naftali, Bendasiuk Semen, Błahij Szczepański Jan, Dudryk Antoni, Hubaczek Seweryn, Jaworski Lesław, Kimelman Józef, Kohn Dawid, Kohn Izak, Kolinek Stanisław, Kordasiewicz Mikołaj, Lederfeind Samuel, Migocki Franciszek, Ohringer Szłoma, Passakas Mieczysław, Rapeport Chaskel, Rosenkranz Mojżesz, Schiller Izak, Sokołowski Włodzimierz, Stobiecki Józef, Sucher Schmaria. — Stopień drugi otrzymał jeden uczeń, jednemu uczniowi pozwolono poprawić cenzurę z jednego przedmiotu po feryach.

Класифікація учеників руских клас рівнорядних

Кляса приготовляюча: Балицкий Николай, Антоневич Юліян, Барнич Володимир. Букшований Іван, Букшований Йосиф, Гладій Петро, Григорак Прокіп, Гавдунник Григорій, Гілевич Александер, Джегнюк Франц, Калитчук Петро, Катрич Николай, Ковцуняк Стефан, Кузик Стефан, Кушлик Евгеній, Лаврів Николай, Мартинюк Андрій, Молодій Стефан, Мосюк Петро, Олексій Евгеній, Пеленьский Зиновій, Сінятович Володислав, Ступницький Іван, Томенків Дмитро, Туряньский Петро, Фицалович Юліян, Фрідман Михайло, Хомин Николай, Чолган Іван, Чужак Василь, Яновский Адам, Яськевич Александер; — 1 ученикови позволено поправити недостаточну ноту з одного предмету по фериях, 2 учеників одержало другу, 1 третю клясу.

КЛАСА Іа. Арсенич Василь, Берлад Михайло, Бойчук Стефан, Гарасимюк Гаврило, Глібовицкий Володимир, Герула Василь, Дутчак Яків, Жибчин Яків, Зелиньский Іван, Каповский Жигмонт, Кобринський Володимир, Костів Іван, Лукач Василь, Марусик Іван, Марусик Николай, Мисевич Йосиф, Нестайко Юліян, Остафійчук Володимир, Петришак Іван, Петрів Михайло, Ротка Евгеній, Росткович Стефан, Федунник Ілія, Фенюк Василь, Юрацук Юрій, Ясельский Кароль; 3 учеників призначено до іспиту поправчого по фериях, 5 одержало другу клясу.

КЛАСА Іб. Жупанський Петро, Лопатнюк Петро, Федюк Стефан. Бордун Олекса, Бялоскурский Михайло, Виноградник Дмитро, Волинець Сильвестер, Гаврилюк Олекса, Добрянський Софрон, Дрогомирецький Николай, Колцуняк Ігнатій, Курилик Василь, Лавровський Юліян, Маковійчук Василь, Морозюк Николай, Осадца Михайло, Островський Ярослав, Палагнюк Петро, Панталюк Іван, Семків Лука, Сивак Іван, Сліпенький Василь, Шайдицкий Володимир,

Юркевич Олекса; — 4 учеників призначено до іспиту поправчого по фериях, 3 уч. одержали другу а 3 третю клясу.

КЛАСА II. Зарицкий Володимир, Павлусевич Володимир, Срібний Николай, Шепарович Лев Омелян, Антонюк Олекса, Аронець Авдрій, Базилевич Анатоль, Булка Михайло, Бундзяк Володимир, Бялоскурский Кароль, Вакалюк Олекса, Ганущак Николай, Герасимович Сильвестер, Гуцулак Андрій, Генік Іван, Денесюк Олекса, Зінковський Стефан, Кисілевський Зяновій, Ковбуз Олекса, Конколняк Роман, Корняк Йосиф, Коцабюк Василь, Кручак Григорій, Левицкий Андрій, Лепкалюк Михайло, Макарушка Володимир, Мелько Володимир, Навчук Юліян, Николук Стефан, Ніцович Стефан, Павлик Франц, Палійчук Іван, Петрицкий Стефан, Продан Іван, Райд Михайло, Романовський Іван, Романюк Михайло, Сальваровський Юліян, Солом'яний Стефан, Стасюк Василь, Тарновецкий Володимир, Терлецький Николай, Фроляк Іван, Якимів Николай; — 3 ученикам дозволено поправити недостаточну ноту з одного предмету по фериях, 3 уч. одержало другу а 1 одержав третю клясу.

КЛАСА III. Бялоскурський Яків, Волчук Теофіль, Гірняк Никифор, Дмитерко Михайло, Калитовський Теодор Олег, Колцуняк Юліян, Кузьмич Антін, Левицкий Йосиф, Левицкий Роман, Німчук Петро, Петровський Александер, Петровський Євгеній, Рачковский Генрик, Рудницький Іван, Рутковский Михайло, Сидорак Теодор, Сіменович Роман, Січинський Мирослав, Стефанів Ігнатій, Фроляк Василь, Цвйок Єротей, Чолган Зенон, Юркевич Антін, Яськевич Стефан, Яцикевич Юліян; — 3 ученикам дозволено поправити недостаточну ноту з одного предмету по фериях, 6 учеників одержало другу клясу.

КЛАСА IV. Федюк Ярослав, Блонський Євгеній, Вергун Володимир, Войнаровский Павло, Гошоватюк Ксенофонт, Грицан Стефан, Гелитович Володимир, Гушул Євгеній, Гушул Теофіль, Дробовицкий Стефан, Лакуста Св'я-

тослав, Масевич Володимир, Навчук Ярослав, Оробець Іван, Оробець Стефан, Павлусевич Іван, Павлусевич Николай, Пасічник Андрій, Пйотровский Теодор, Семенюк Николай, Сіменович Мирослав, Сметанюк Петро, Ульванський Льонгін, Ферлей Дмитро, Шепарович Юліян; 4 ученикам дозволено поправити недостаточну ноту з одного предмету по фєриях.

КЛЯСА V. Срібний Теодор, Бурачинський Денис, Вахняк Дмитро, Гринюк Олекса, Кисілевський Стефан, Котелко Іван, Кузик Ізидор, Левицький Іван, Майковский Николай, Маркевич Іван, Оробець Василь, Павлюк Іван, Павлюк Методій, Паук Юліян, Рубінгер Володимир, Станецкий Лев, Стрийський Іван, Филипович Александер, Чесник Емануїл, Яшан Василь; — 5 учеників призначено до іспиту поправчого по фєриях, 3 одержало другу а 2 трету клясу.

КЛЯСА VI. Гузар Євгеній, Демчук Михайло, Полєк Николай, Равлюк Николай, Вальнер Едвард, Глушкевич Євгеній, Глушкевич Зенон, Гоянюк Николай, Курп'як Володимир, Манастирський Євстахій, Попович Василь, Посадкий Методій, Рожка Іван, Росткович Юрій, Ткачук Лаврентій; — 2 ученикам дозволено поправити недостаточну ноту з одного предмету по фєриях, 1 одержав третю клясу.

КЛЯСА VII. Тимошук Григорій, Балицький Юліян, Бодруг Николай, Галайчук Володимир, Голота Яків, Генік Михайло, Костик Михайло, Костик Павло, Лаврів Михайло, Левицький Всеволод, Павлусевич Константин, Плавюк Іван, Сінгалевиц Євгеній, Смалько Роман, Федев Володимир, Шмигельський Іван; — 3 ученикам дозволено поправити недостаточну ноту з одного предмету по фєриях, 3 уч. одержало другу клясу.

КЛЯСА VIII. Даниш Никифор, Джердж Данило, Лєпкий Володимир, Мисевич Василь, Вонсуль Володимир, Гаврилюк Ілля, Гаморак Віктор, Годованець Петро, Городецький Павло, Гузар Роман, Галай Іван, Дурделла Григорій, Малиновський Анатоль, Онофер Юліян, Перфецький Євгеній, Петришак Йосиф, Руденський Ярослав, Черник Матій.

Do rodziców i opiekunów.

Rok szkolny rozpocznie się 3. września nabożeństwem wstępnem, w którym wszyscy zapisani uczniowie udział wziąć mają.

Wpisy uczniów do I. klasy będą się odbywały 30 i 31. sierpnia, do dalszych klas dnia 1. i 2. września.

Uczniowie mają się zgłaszać osobiście i przedłożyć świadectwo szkolne z ostatniego półrocza jakoteż wypełniony w dwóch egzemplarzach rodowód, w którym należy wyraźnie podać, których przedmiotów nadobowiązkowych zamierzają się uczyć.

Uczniowie nowo do zakładu wstępujący mają zgłaszać się w towarzystwie rodziców lub opiekunów i przedłożyć: a) metrykę urodzenia, b) świadectwo szkolne tego zakładu, w którym przedtem pobierali naukę z potwierdzeniem dyrekcyi, że niema przeszkody w przyjęciu ich do innego zakładu; każdy zaś uczeń, zgłaszający się do I. kl. gimnazyalnej, który uczęszczał do publicznej szkoły ludowej, winien wykazać się świadectwem szkolnem tejże szkoły, nadto c) świadectwem rewakcynacyi (ponownego szczepienia ospy). Przyjęci do I. klasy mogą być tylko ci uczniowie, którzy ukończyli najmniej 10. rok życia albo go ukończą w kalendarzowym roku ich przyjęcia.

Każdy uczeń nowo wstępujący ma zapłacić takse wstępną w kwocie 4 K. 20 h.

Każdy uczeń bez wyjątku ma złożyć 2 K. jako datek na zbiory naukowe.

Uczniowie płacący opłatę szkolną mają ją złożyć najdalej do 15. października za 1. półrocze, a do 15. marca za półrocze 2.

Ponieważ nie wolno uczniom mieszkąć gdzieindziej, jak tylko tam, gdzie Dyrekcyja pozwoli, przeto umieszczenie uczniów z początkiem roku powinno być warunkowo zastrzeżone ze strony rodziców i opiekunów.

Osoby, przyjmujące na wikt i mieszkanie uczniów zamiejscowych, winne zaznajomić się z treścią „Regulaminu“ dla odpowiedzialnych nadzorców domowych, utrzymujących takich

uczniów, wydane go przez W. c. k. Radę Szkolną krajową w porozumieniu z c. k. kraj. Radą zdrowia rozp. z dnia 31. maja 1898. l. 11.781 (stosownie do polecenia Wys. c. k. Minist. Wyzn. i Ośw. z dnia 17. grudnia 1897. l. 26.715 Egzemplarze tego regulaminu będą wręczone (bezpłatnie) interesowanym przy wpisach uczniów do zakładu.

Egzamina wstępne do I. klasy odbywają się 14. i 15. lipca jako w terminie pierwszym, a następnie dnia 1. i 2. września jako w terminie drugim. *W każdym z tych terminów rozstrzyga się o przyjęciu lub nieprzyjęciu ucznia, a powtórzenie egzaminu wstępnego, czy to w tym samym, czy też w innym zakładzie, jest bezwarunkowo wzbronione pod karą wykluczenia ze wszystkich gimnazyów. Uczeń reprobowany przy egzaminie wstępnym może dopiero po upływie roku zgłosić się do powtórnego egzaminu.*

Zakres wymagań przy egzaminie wstępnym do klasy I:

- a) *3 religii*: Wiomości, których według terażniejszego rozkładu nauki nabyć powinien uczeń w pierwszych czterech latach obowiązkowej nauki szkolnej w szkołach cztero-klasowych.
- b) *3 języka wykładowego*: Czytanie płynne i wyraziste, objaśnienie odczytanych ustępów pod względem treści i związku myśli, opowiadanie treści większymi ustępami, znajomość zdania pojedynczego, rozszerzonego i rozbiór jego części składowych pod względem składni i zgody rządu; poprawne napisanie dyktatu z zakresu pojęć znanych uczniom, nadto piśmienny rozbiór jednego zdania, w którem uczniowie mają oznaczyć części mowy i ich formy, tudzież części zdania.
- c) *3 języka niemieckiego*: Czytanie płynne i zrozumiałe, znajomość odmiany rodzajników, rzeczowników, przymiotników i zaimków (osobistych, dzierżawczych, wskazujących i względnych), odmiana słów posiłkowych i czasowników słabych we wszystkich formach strony czynnej i biernej, tudzież odmiana najzwyklejszych czasowników mocnych; zasób wyrazów z zakresu pojęć uczniom znanych; poprawne napisanie łatwego dyktatu, którego treść przed podyktowaniem poda się uczniom w języku wykładowym.
- d) *3 rachunków*: Pisanie liczb do miliona włącznie; biegłość w czterech działaniach liczbami całkowitemi; pewność w tabliczce mnożenia; znajomość ważniejszych miar metrycznych, a w wypracowaniach rozwiązywanie także zagadnień z zakresu życia codziennego.

Egzamina poprawcze będą się odbywały dnia 30. i 31. sierpnia a egzamina wstępne do klas wyższych (od II—VIII) między 5—15. września.

Na mocy rozporządzenia Wys. Min. Wyzn. i Ośw. z 6. maja 1890. l. 8836. mogą uczniowie I-szej klasy wnosić podania o uwolnienie od opłaty szkolnej w I. półroczu. Ci z nich, którzy z obyczajów, pilności i postępu do końca października otrzymają według skali cenzurę przynajmniej „dobry“ a wykazą się świadectwem ubóstwa należycie wystawionem, uzyskają odroczenie terminu do końca półrocza I. a następnie, w razie odpowiednich warunków przy klasyfikacji półrocznej, uwolnienie od opłaty szkolnej. — Każdy uczeń klasy I-szej może zatem wnieść najpóźniej do 8-go dnia po wpisach podanie, zaopatrzone w świadectwo ubóstwa, o ewentualne uzyskanie uwolnienia.

U w a g a. Wszyscy uczniowie obowiązani są nosić przepisane ubranie mundurkowe (i w takim mają się jawić już przy wpisach), tylko uczniów klasy I., którzy udowodnią należycie swoje ubóstwo, może Dyrekcya uwolnić od noszenia mundurków. Uczniom, którzy dla jakiegobądź powodu przestali uczęszczać do szkoły i zakład opuścili, nie wolno używać mundurków, jak w ogóle nikomu, kto nie jest uczniem szkół średnich. Dostrzeżone nadużycia w tym kierunku karane będą przez Władzę polityczną w myśl odnośnych obowiązujących przepisów.

До родичів і опікунів.

Шкільний рік розпочне ся дня 3. вересня торжественним богослуженням, на котре мають безумовно явити ся всі записані ученики.

Записи учеників до I. класи і до класи приготавляючої будуть відбувати ся 30 і 31. серпня, до виспих клас (II.—VIII.) 1. і 2. (евентуально і 3.) вересня.

Ученики мають зголосити ся лично враз із одвічальним надзором домовим (господарем або господинею) і предложити сьвідощтво шкільне з послідного півроку і виповнити 2 вписові карти, на котрих повинні також точно виписати, яких предметів надобовязкових наміряють учити ся.

Ученики, що вперше вступають до закладу, мають явити ся в товаристві родичів або опікунів і предложити: а) метрику хрещеня, б) сьвідощтво шкільне того закладу, де передтим побирали науку з потвердженем Дирекції, що можна їх прийняти до другого закладу.

Кождий ученик, котрий зголошує ся до I. класи гімназ. або до кл. приготавляючої а ходив передше до IV. взгядно III. класи народної школи, має предложити сьвідощтво шкільне тої школи а також сьвідощтво заціпленої віспи найдавнійше в році перед зголошенем до гімназії або сьвідощтво ревакцинації.

Кождий ученик гімназияльний платить при записі 2 корони на наукові прибори а з початком другого півроку 1 корону на закупно приборів до забави; ученики, що вперше вступають до закладу, платять крім того еще вступну таксу 4 К. 20 сотиків, котру складають також ученики, що переходять з класи приготавляючої до гімназії

Ученики класи приготавляючої платять лише 2 корони яко вступну таксу.

Шкільна оплата виносить за кожний піврік 40 корон а в класі приготавляючій 10 корон. Сю оплату має кожний ученик зложити найдалше до шести тижнів кожного півроку. Звертає ся увагу на се, що від нового шкільного року (від вересня 1900) буде продавати ц. к. уряд податковий нові марки на шкільну оплату.

Понеже не вільно ученикам мешкати деінде, як лиш там, де їм Дирекция позволить, проте поміщене учеників з початком шкільного року має бути условно застережене із сторони родичів або опікунів.

Вступні іспити до I. класи гімназьяльної і до класи приготавляючої відбудуть ся дня 14. і 15. липня, 1. і 2. вересня. В кождім із сих термінів рішає ся безусловно о прийнятю або непринятю ученика, а повторене вступного іспиту чи в тім самім, чи в другім заведеню є заборонене під карою виключеня зі всіх гімназий. Зголошувати ся до нового іспиту не може репробований ученик скорше як по році в яким небудь заведеню.

Ученики, що зголошують ся до I. класи гімн., мусять кінчити в сїм році сонїчнім найменше 10. рік, а до класи приготавляючої найменше 9. рік житя.

При вступнім іспиті до класи приготавляючої мають виказати ся ученики таким засобом знаня, якого набирає ся в III. класі народної школи, а при іспиті до I. класи гімназьяльної мають відповісти і дотеперішним жаданням а надто еще слїдуючим (приписаним найновішим розпорядженєм Вис. ц. к. Мініст. В. і Пр. з дня 2. січня 1897. Ч. 31152): 1) в мові викладовій: мають подати також письменну аналізу одного реченя, іменно означити в нїм части мови і їх форми та части реченя; 2) в рахунках будуть в письменних виробх увзгляднені також практичні питання із щоденного житя.

Іспити поправчі будуть відбувати ся дня 30. і 31. серпня, а іспити вступні до клас II. — VIII. межи 5 — 15. вересня.

Звертає ся увагу родичів і опікунів, щоби з огляду на добро своїх дітей або вихованців звідували ся як найчастійше в канцелярії гімназійній о їх успіхах в науці і поведенню.

По мысли розпорядження Вис. ц. к. Мін'їст. Пр. з 6. мая 1890. Ч. 8836 можуть ученики I. класи гімн., виявши репетентів, вносити подане о увільнене від оплати шкільної вже в I. півроці. Тим з них, котрі з обичаїв, пильности і предметів одержать після скалі ноту найменше „добру“ до кінця жовтня і викажуть ся належито виписаним свідощтвом убожества, може признати Висока ц. к. Рада Шк. краєва увільнене від оплати під услівем, коли їх шкільні свідощтва за I. піврік будуть відповідати приписаним вимогам. Таке подане о увільнене має внести кождий ученик в перших 8 днях місяця вересня.

Замітка. Звертає ся увагу родичів взглядно опікунів, що вже від самого початку шкільного року всі ученики суть обовязані носити приписані мундури в школі і поза школою; звільнити від сего обовязку на рік 1900/1901 може Дирекция лише тих учеників I. класи, котрі докажуть, що задля убожества не в силі справити собі мундур. Зате є строго заборонено носити шкільні мундури всім, що не суть учениками (отже і тим, що задля якої небудь причини покинули школу). Винних буде ц. к. Власть політична потягати до одвічальности.

BIBLIOTHECA

VNIIV. MAGELL.

CRACOVENSIS.